

Tîrîj

Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî

Sal: 9 Hejmar: 54 • Rêbendan - Reşemî (Ocak - Şubat) 2012 • 5 TL

**DEMOKRATİK
BARIŞÇI
ÇÖZÜM VE
KÜRT SORUNU**

Hazırlayan:
Y. Yılmaz Karataş

Politika
13,5 x 19,5 cm

EVRENSEL BASIM YAYIN

Ji bo 'nû' - Yeni için - Vedat İlbeyoğlu	2
Yeni yıl için 'Yeni' dil bigisi notları - Ji bo sala nû notên zimanzaniyên yên 'nû' - Sezai Saroğlu	3
Yeniden kuruluş ve kurtuluş umuduyla; Van... - Bi hêviya ji nû ve sazîkirinê û rîzgarkirinê; Wan... - Hakkı Üzdal	6
Mesele, Kürt siyasal taleplerinin müzakere edilmesidir	
Mesele, muzakere kirina daxwazên siyasî yên kurdan e - Nuray Mert	8
Mirina li koçberiyê - Sirgûndeki ölüm - Rêzan Nas	14
Edebiyata kurdî di dîroka xwe de ew qas xurt nebûye bi qasî îro	
Kürt edebiyatı tarihinde hiç bu kadar güçlenmedi - Celîlê Celîl	16
Erdoğan'dan 'özür' ve imha - Ji Erdogan 'leborîn' û berhewa - Nevzat Anaran	22
Rojek li zazona me - Bizim yaylada bir gün - Murad Pola	25
Dosya: Kürtler ve Karikatür	27
Hüseyin Işık, Halil İncesu, İmam Cici, Ender Özkahraman	
Du mijar û du rexne; weşangerê û bernamevaniya TV'yan	
İki konu iki eleştiri; yayıncılık ve televizyon programcılığı - Azad Zal	43
Oyunaltı - Binlistik - Cuma Boynukara	44
'Güney' izlenimlerinden arabaşlıklar - Kîteyên ji çavdêriyên ji 'Başûr' - Mehmet Türkmen	46
Di helbesta kurdî de êş û îşk du têgehên hambext in - Berken Bereh	49
Alevilerin 'Ulus Devlet'le serîveni - Pêvajoya 'Netewe dewletê' ya elewiyan - Ferhan Umruk	53
Evîneke qusyayî - Sonlanmış aşk - ar-da Janxwar	57
'Mağdur'luktan hayatı yeniden kurmaya - Ji 'mexdûrbûn'ê ber bi ji nû ve sazîkirina jiyane - Sevda Karaca	60
Sesler kar kokuyor - Ji dengên bêhna berfê tê - Vedat Çetin	64
Gün doğumundan öncesi - Berî rojhilatîne - Barış Aşşar	67
Sevgi evlerinde tırşik pişer mi? - Müge Tuzcuoğlu	69
Çağpırs - Bulmaca - Dawud Rêbiwar	72
Helbest - Şiir: Ahmed Arif, Can Yücel	
Karikatürler: Halil İncesu	
Kapak Resmi: Serhad Bapîr	

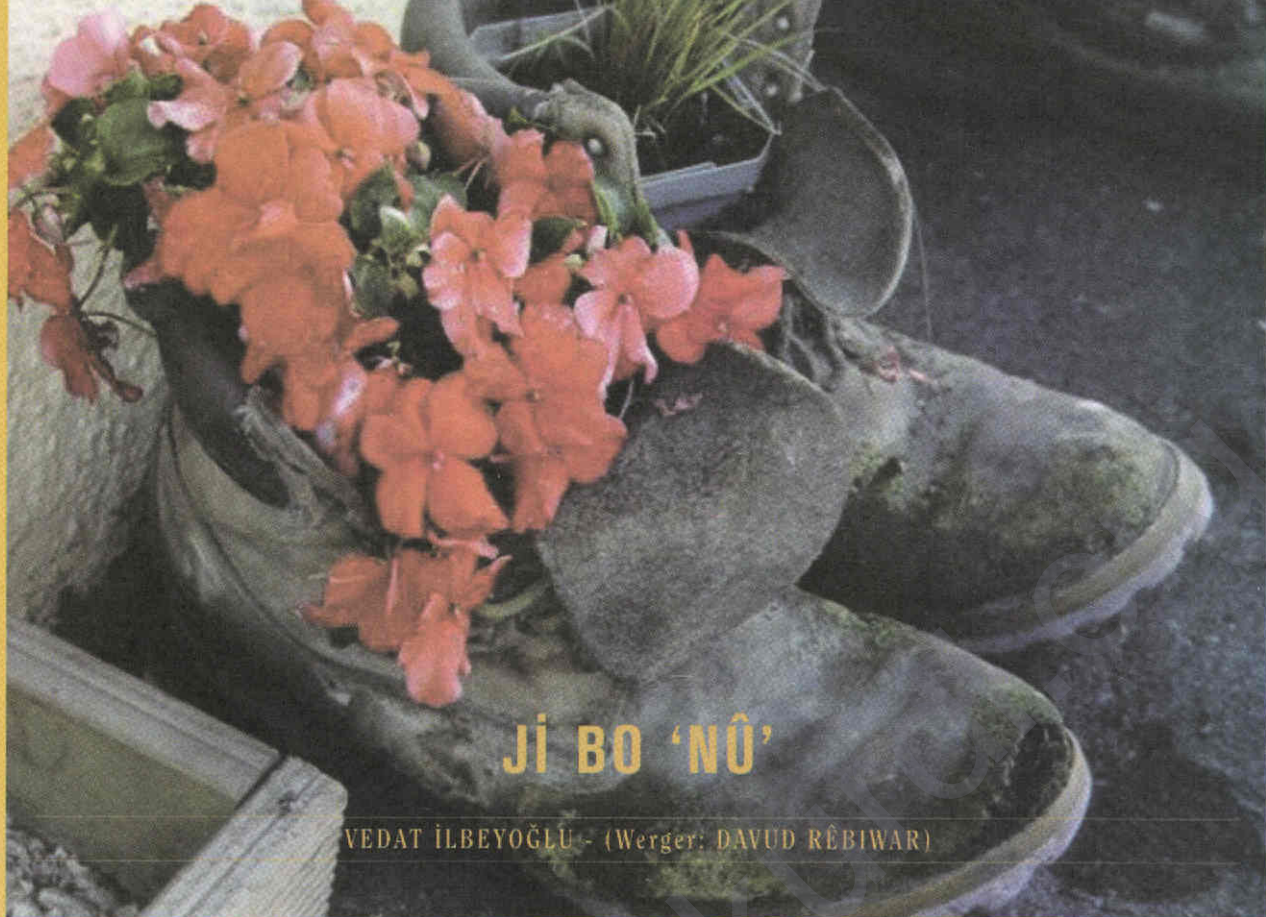
TÎR

Sal: 9 Hejmar: 54 / Rêbendan - Reşemî 2012 Yıl: 9 Sayı: 54 / Ocak - Şubat 2012
 Kovara Du Mehl Çandeyl Hunerî İki Aylık Kültür ve Sanat Dergisi
 Li Ser Navê Doğa Basın Yayın Ltd. Şti. Doğa Basın Yayın Ltd. Şti. adına
 Xwedi: Songül Özkan Sahibi: Songül Özkan
 Bepirsê Niviseran: Bülent Ulus Yazışleri Müdürü: Bülent Ulus

Navnişan (Adres) Tarlabası Bulvarı, Kamerhatun Mahallesi, Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul Telefon 0212 255 25 46 Faks 0212 255 25 87
 Nûneriya Diyarbekir / Diyarbakır Temsilçiliği: İstasyon Caddesi Özlem Apt. No: 16 Kat: 2 D: 9 Yayın Türü: Yerel Süreli
 web: www.tiroj.net • e-mail: tirojdersisi@gmail.com, info@tiroj.net Çapxane / Baskı: Ezgi Matbaacılık Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 14 Çobançeşme /
 Yenibosna-İSTANBUL

Abone Koşulları: 6 sayı: 25 TL. 12 sayı: 50 TL.

Posta Çeki Hesabı: Songül Özkan, 666 748/Sirkeci-İstanbul • Banka Hesabı: Songül Özkan, İş Bankası Kuledibi Şubesi 1078 0174908

JÎ BO 'NÛ'

VEDAT ÎLBEYOĞLU - (Wergêr: DAVUD RÊBIWAR)

Vaye me 2011 jî li dû xwe hişt, bi hêviya 'sala nû'...

Halbûkî me bi heman hêviyan dest pê kiribû; bi hêviya 'guherîn'ê ku gilî û gazinca ji ya 'kevn' jî di nava xwe de dihewand...

Bêguman em ê 2012'yan jî bi heman gotinan li dû xwe bihêlin...

Baş e lê, 'raz'a wê çerxa ku qet naguhere çi ye gelo?

Te dî helbestvanê me gotiye; *"Derd neguhere, naguhere dîrok"*...

Rast e, derd neguhere dîrok jî naguhere û helbet nivîsên 'sala nû' yên ku em mînakeke wê li vir dubare dikin jî!

Belê, vaye em ketin sala 2012'yan, 'sala nû'

2011 kevn bû gelo?

Baş e, tišta ku 2012'yan, digel ku hê nehatiye jiyîn, dike 'nû' çi ye?

Mirov dikare pirsan zêde bike...

Û her pîrsek, wê me bigihîne wê encamê ku hesabên "sala kevn-sala nû" tenê razberiyên pratîk in.

Lê rastî bi xwe, ne ew tişt e ku hatiye jiyîn, boriye û kevn bûye.

A 'nû' jî ji kêliyêk dema ku em ê têde bijîn wêdetir ne tiştêk e.

'Kevn' dema ku kevn dibe û diçe, dînamîkên a 'nû' di hundirê xwe de hildiberîne û dihewîne...

Rastî wiha be jî, mirov dîsa wê rehetiya razberîkirina pratîk nade aliyekî.

Mirov ku ji 'kevn'bûnê muzdarîb e, xeyala ya 'ne

kevn' nû dike her carê...

Giliya ji jiyana ku ji hêla hinekan ve li ser mirov hatiye ferzkirin û her diçe giran dibe; her ber bi dahatûyeke ne diyar ve diçe û mirov tetmîn nake, bi riya 'sala borî/kevn' tê zimên: Hêviya ku dê ev jiyana biguhere xwe di daxwazên ji bo 'sala nû' de dide nîşan...

Hêvî û lêgerîna ya 'nû' însanî ye, tim heye.

Mirovê dijî, ew mirov e ku lê digere û li dû xwe jî dihêle.

Dema lê digere berhev dike, bi tiştên ku berhev dike jî li dû xwe dihêle.

Riya berhevkirinê jî berî her tiştî di jibîrnekirinê re derbas dibe.

Dema ku em dahatûya xwe ava dikin, em li ya 'nû' digerin, em ê tu demê ji bîr nekin!

Em ê qenciye jî, xirabiyê jî ji bîr nekin...

Em ê yê ku me ew windakirin, fersendên ku me ew ji dest dan, derfetên ku me ew baş bi kar neanîn ji bîr nekin...

Û dema ku em bi lezûbez li ya 'nû' bigerin.

Em ê xirabkirina hişê xwe ya bi aştî, demokrasî û şoreşê bidomînin!

Rewş ev e; û tiştêkî bi qasî zereya misqalê ku 'sala nû' 'xwe bixwe' bide me tune ye bi rastî...

Her kesê ku derdekî wî yê wekî ked, demokrasî û aştîyê heye, her hêz, çi qas bikare ji sînorê xwe derbas bibe û biherike nava quweta yekbûyî; 2012 jî wê ew qas 'nû' be û ew qas 'pîroz bel' ❁

YENİ YIL İÇİN 'YENİ' DİL BİLGİSİ NOTLARI

SEZAI SARIOĞLU

"İster millet, ister camaat isterse dünyanın bütün 'makhur ve mağlup kavimler'i adına konuşsun, bütün bu mecazlar yalnızca 'bize özgü' bir iktidarı teşvik etmekle kalmıyor, Batı'nın tahakkümünün gerçek nedenlerini de görünmez kılıyor. Dahası Türkiye'de muktedirlerin iktidarsızlık hikâyelerinin içinde adım adım açılan iktidar hikâyesini; ister babadan ister anneden tavarüs edilmiş olsun şu meşhur 'ruh' kudretinin, işine geldiğinde Batı'nın 'maddesi'yle yeni bir sözleşme eşliğinde pekâlâ çaktırmadan evlenebildiğini de gözden uzak tutuyor. Madde sizden, ruh bizden. Para sizden, inanç bizden. Kapitalizm sizden, muhafazakarlık bizden..."

(Nurdan Gürbilek, "Benden Önce Bir Başkası")

Dilin ne zaman icat edildiği, o günden bu yana ne yiyip ne içtiği, nereden gelip nereye gittiği sonsuz bir bilme ve tartışma alanıdır. Gerçekten de insanın "kavramsal insandan", "gerçek insana" bir türlü geçemeyişinde ve modernizmle doruğuna ulaşan "soyut insanla" idare edişinde devletlere esir düşmüş dilin rolü olup olmadığı merak konusudur. İnsanlık, Wittegenstein'in -belki de ağzından kaçırdığı-, "Dilimin sınırları dünyamın sınırlarıdır" saptamasıyla oyalanıyorsa dert büyük demektir. Öte yandan ünlü düşünür Heidegger'in "Dil, varlığın evidir" cümlesinin icadı ve ilânı pek çok insanı ferahletse da, bu derin soyutlamaya rağmen "dil" tartışması hızını kesmedi... Onlar böyle söyler de zamane anarşist düşünürlerden John Zerzan durur mu? O da, kendince antropolojik delillere dayanarak, dilin icadının insanın kendine yaptığı temel kötülüklerden biri olduğunu söylemekle kalmadı, insanın yeniden insan olması için dilsizliğe dönmesi gerektiğini ayan beyan ilân etti. Bu farklı örneklerle bakmak bile "dil" sözkonusu olduğunda ne kadar çetrefilli bir alanda olduğumuzun göstergesi. İşin içine, kadim "diller" karşısında dünkü çocuk olan modernizm, modern devletler ve modern dil felsefesi de girince bu eski ve yaşlı tartışmanın yeni başladığı bile söylenebilir!

Bu küçük, mizahi ve mecazi bilgi notlarından sonra somut bir derdin kapısını tıklayalım. İster yaradılış teorisine ister evrim teorisine inanın, ister bilinemezçiliğe yüz sürün ister diyalektik ve tarihsel maddecilik mektebine kayıtlı olun, insanın ân'da

zuhur etmesinden veya süreçte oluşup dillenmesinden bu yana on binlerce dilin oluştuğu, bunların binlercesinin "doğal evrim içinde eceliyle öldüğü!", binlercesinin ise iktidarlar tarafından tasarlanarak öldürüldüğü bilinir. Bu nedenle, "dünya diller mazarlığıdır" cümlesindeki gerçek artık sıradan bir bilgidir. Dilleri öldüren modernizmin, kendini suçlu hissetmeksizin "ölü dilleri" araştıran akademik kürsüler kurmaları ise trajikomiktir.

Diller mezarlığında 'dil bekçiliği' !

Her dilin, bir halkın, ulusun veya topluluğun varoluşunun temeli olduğu tek kişi dahi konuşsa bir dilin kaybolmasının insanlık kaybı olduğu, dünyada halen yaşayan 6000 dilin ölme tehlikesi yaşadığı, ölen/öldürülen her dilin insana dair her alanda bilgiyi, anlamı, değeri de beraberinde tarihe gömdüğünün altını ısrarla çizmek ve insanlığa "insanlığın lüzumu yok!" demek gerekir. Her dilin evrimle (asimilasyon) veya karşı devrimle (dilinkârı ve zorla yok etme) öldürülmesiyle, geride sağ kalan dillerin aslında o dilden ve o dilde içerilen bilgi ve anlamdan da zarar ettiği ortada.

Bu hatırlamalardan sonra bu yazının derdini bir cümleyle özetleyelim: Dünya gibi Türkiye'de diller ve halklar mezarlığıdır. Bizimkilerin diğer tarihlerden, devletlerden aşağı kalır olması elbette beklenemez. Egemenlerimiz, dilleri öldürmekte, sonra da hiçbir şey yokmuş gibi davranmakta, resmi tarih ise bu suçları süsleyip püsleyip gizlemekte ustadır. Öldü ölecek, haldeki mecalsiz diller için derin mezarlar kazmak en büyük dil marifetlerimizdendir. Küçük bir anekdot: İstanbulda neredeyse cemaati bile kalmamış gayrimüslim bir halkın mezarlık bekçisine "Zorla kovularak veya ölecek iyice azaldınız... Neredeyse ölecek kimse de kalmadı, burada neyi bekliyorsun" diye sorarlar. Garibin cevabı manidardır: "Ben kemiklerin, tarihin, hatıraların bekçisiyim..." Bu anekdottan ödünç alarak, "dillerin bekçisi" dönemini yaşadığımız söylenebilir...

Şimdi de aşağıdaki bilgiler ışığında yeni yıl öncesinde dil haritamıza bakıp kara kara düşünelim ve henüz karakiş gelmeden kara kara üşüyelim... Delilimiz, UNESCO'nun 2009'da yayımladığı "Dillerin Canlılığı ve Ölümü" (Vitalité et Disparition des

Langues) raporu...* Önce antik çağlardan günümüze bu coğrafyada kaybolan, ölen/öldürülen dilleri bir kenara yazalım: Hati Dili, Asurice, Akadca, Sümerce, Troya Dili, Pala Dili, Kaska Dili, Eflance, Luvice, Huri Dili, Mitani Dili, Bithinyaca, Trak Dili, Firigçe, Muşki Dili, Lidya Dili, Misiya Dili, Aioli Dili, Paflagonca, Karya Dili, Psidya Dili, Kilikya Dili, Kapadokya, Likaonya Dili (Konya), Maryandin Dili, Xalib Dili, Taux Dili, Skit Dili, Kolx, Dirria, Mosinoikos, Mosxos, Tiberenos, Mares, Panfil, Galatça, İyonca, Side Dili...

Dilimiz uçuklasa da, bu coğrafyada var olan veya çeşitli göçlerle buraya sığınan ama *yakın tarihte tamamen yok olan dillerin* isimlerini "ölü diller defteri"mize "*Güzel Türkçemiz*" ile yazalım: Kapadokya Grekçesi, Ubihça (Son konuşanı Tevfik Esenç 1992'de öldü), Mlahso (Son konuşanı İbrahim Hanna 1995'te öldü)... Merakımızın hızını kesmeden sürdürelim dil bilgisi dersimizi: *Ölmek üzere olan diller*: Hertvin (Kuzey Aramicesi), Ciddi olarak tehlikede olan diller: Turoyo (Süryanice1960'larda 60-70 bin kişinin konuştuğu günümüzde yaklaşık 1000 kişinin konuştuğu...) Judezmo (Ladino; İspanyol İbranicesi); *Tehlikede olan diller*: Lazca, Abhazca, Pontus Rumcası, Doğu Ermenicesi, Romanca, Suret Dili (Neo-Aramice), Hemşin Ermenicesi; *Eğreti olarak "yaşayan" diller*: Abhazca, Adige Dili, Kabardi (Doğu Adigececi), Zazakı...

Bu rapordan ayan beyan anladığımız, Türkiye'de "*ilköğretim mecburi ve meccanidir*" cümlesiyle özetlenen resmi dil Türkçe hariç tüm dillerin can çekişmekte olduğu, dillerin makus talihine müdahale edilmez, dilleri yaşatacak araçlar yaratılmaz ise tümünün yok olacağıdır... UNESCO'nun "*Tehlikedeki Dünya Dilleri Atlası*"nda (Atlas of the Languages in Danger) yer almamasına rağmen, asimilasyona ve inkâra, kitlesel olarak siyaseten direnen Kürtçe'nin de yok olma tehlikesinden muaf olmadığını hatırlatalım.

Ah min'el dil

Öte yandan, kaderlerinin veya kederlerinin ne olacağı meselesi, "*Dillerin Yaşam Düzeyini Gösteren Temel Faktörler*"e bakarak anlaşılabilir. Bir dilin egemen dil karşısında "yaşama şansı", yani ölmeme şansı dokuz faktöre bağlıdır. Dilin bir kuşaktan diğerine aktarımı, dili konuşanların toplam sayısı, dili konuşanların toplam nüfusa oranları, dilin farklı toplumsal ve özel alanlarda kullanımı, farklı alanlarda ve medyada kullanıma verdiği tepki, dillerin eğitim ve öğretim materyalleri, yönetim ve kurum-

* Mamoste Marûf'un, İstanbul Tabib Odası'nın "Dil" panelindeki sunum belgesinden...

lar düzeyinde dilsel tutum ve politikalar (resmi kullanımı ve statüsü), toplum üyelerinin kendi dillerine karşı tutumları, o dildeki dokümantasyonun tipi ve niteliği...

Tüm bunlar, Kürtçe dahil tüm dillerin "*imdatttt*" diye çığlık attıklarının somut göstergeleri. Hal böyle olunca, başka bir dili ezen dilin de özgür olamayacağı bilgisinden hareketle, dillerin özgürleşmesi çağrısı o diller kadar Türkçe'nin de özgürleşmesidir. Bu dil haritası bize egemenlerin, tarih, adalet ve ayna korkusunun yanı sıra "öteki korkusu" ve "dil korkusu"nu işaret eder. Önce inkar, sonra hatırlayarak unutturma politikalarıyla iç içe süren resmi/sivil dil yalanını, tarihin de coğrafyanın da kaldırmadığının işaretleri ortada. Bir kişi dahi konuşsa bir dilin önündeki engelleri kaldırmamak tersine dilin ölmesi için her türlü mekanizmayı işletmek, dili, dilleri öldürmek "Dil suçu"dur ve kurulması gereken uluslararası dil mahkemesi dahil, halkların vicdan mahkemesinde suçlular yargılanmalıdır...

Bastırılan her şeyin geri dönüşünü anlamak için başkalarının acılarına bakmak, gökten yere indirilen kitaplar dışındaki kitapları da okumak ama daha da önemlisi, ulus devletlerin yapısal sorunu olan "dil korkusu"nu yenmek için başka dillere de bakmak, o dilin anlam dünyasına dokunmak gerek. Ne var ki, seküler, pozitivist akıl da, postislam teolojik akıl da buna manidir.

Eskiler, her şey aşk yüzünden anlamına gelen "ah min'el aşk" derlerdi... Ah min'el dil, her şey dil yüzünden deyip eklemek gerekiyor; dil korkusunun çaresi yine dildir... Nasıl ki mitolojide kargı yarasını iyileştirmek için o kargının pası salık verilmişse, dil yarasını iyileştirecek yine o dildir. Bir özgürlük tasavvuruyla şöyle söylenebilir; muktedir dil Türkçe'nin de iyileşmesi, ona başka dillerin dil aşısı yapmasıyla mümkündür...

'Özgür diller cumhuriyeti'ne...

Dil varlığın evidir, şerhlerimle kabul... Dilimizin sınırları dünyamızın da sınırlarıdır, şerhimle kabul... Dil, devletlerden uzun sürer o zaten kabul. Ne var ki dil üzerinden biçimlenen "kimlik politikaları"ni ezel-ebet sabitlik, mutlak değer olarak görmek de başka bir dünya tasavvuru açısından sorunludur. Baskıyı, inkârı, dilde zorla iskânı, asimilasyonu reddederek, dillerin tam hak eşitliğini ve ezilen dillerin özgürleşmesini sağlamak, böyle bir toplumsal tasavvur içinde, dillerin özgürce "yarışmaları" birbirlerinden anlam alıp anlam vermeleri, şimdiden başlayarak yüzyıllar içinde "melez dillere", "melez diller cumhuriyetlerine" ulaşmakla mümkündür. Marks'ın

bir önermesinden çoğaltarak söylersem, sabahları Gürcüce, öğleyin Kürtçe, ikindeleyin Türkçe, akşam İspanyolca vs.... konuşulan, özetle her dilin yürürlükte olduğu geçişken bir dünya tasavvuru, şair Metin Altıok'un "Özgür acılar cumhuriyeti"nden, özgür diller cumhuriyetine geçiştir. Dillerin uluslara ve devletlere bırakılmayacak kadar kıymetli tarihsel oluşumlar olduğunu akılda tutarak, modernizmin insanlığa armağan ettiği iki büyük kötülük olan "ulus devlet" ve "ulus" algısının devrimci bir biçimde

aşıldığı, Marks'ın "özgür bireyler cumhuriyeti" diye soyutladığı bir başka dünyayı şimdiden mümkün kılacak akla ve pratiğe sahip olmak...

Pasifik dili Şamiküro'nun son konuşanı yaşlı bir kadının 1999'da dilbilimci Natalia Sangama'ya söylediği cümleyle bitirelim: "Ben rüyalarımı şamiküroca görüyorum, kimseye anlatamadığım rüyalarımı... Çünkü artık benim dışımda hiç kimse şamiküro'yu konuşmuyor. Sadece sen kalmışsan bu dünyada kendini yalnız hissediyorsun." ❁

VAN; YENİDEN KURULUŞ ve KURTULUŞ UMUDUYLA...

HAKKI ÖZDAL

Van'a bu yıl mayıs ayının ilk günlerinde gitmiş-tim. Anneler Günüydü. Bir grup Ermeni ve Türk gazeteciyi taşıyan otobüsümüz Tatvan'dan Van il sınırına girdikten hemen sonra, gösterişsiz ama etkileyici, belli belirsiz ama duyanı yaralayan bir ağlama tutturan Ermeni gazeteci Nouneh Sarkisian oturuyordu arka koltukta. Vanlı bir Ermeniy-di. Ve Van'ı ilk kez görecekti. Halkının ve ailesi-nin trajik yok oluşunun/parçalanışının gölgesinde geçen ömrü, büyükbabasının Urartu kalesinin önündeki tarihi 7 Kilise'nin hemen karşısındaki evine ve ailenin o evden dünyanın başka uzak noktalarına parçalanan yazgısına ilişkin masalsi hikâyeler dinleyerek geçmişti. O evi bir çocukken gören annesinin, teyzesinin; artık yaşamayan bu kadınların özlemine de taşıyordu sızlayan burnu. Van'ı hiç görmemişti, ama yetimhanelerinin yerini biliyordu.

7 Kilise harabelerinden sonra döndüğümüz kent merkezinde Anneler Günü için yürüyen Kürt kadınlarının kalabalık kortejine rastladı. Boğazına düğümlenen o kentin caddelerinde, hâlâ acılar ve yok oluşların çılgınlığının gezindiğini görüyordu. Beyaz başörtülerinin arasında, kara yas örtüsüyle gezinip durdu. Birkaç on dakika önceye kadar 'nostaljik' bir kederle koptuğu gerçekliğe geri dönmüştü. Elllerinde ölü genç evlatlarının fotoğraflarıyla Van'ın ana caddesini geçen kadınlar, kentin tarihi göğüne Nouneh'inkinden başka bir dilde ama aynı kalp bandından sesler bırakıyordu. Mazlumların onlarca yıl sonraki karşılaşmasında her iki taraf için iyileştirici bir yakınlık oluşmuştu hemen.

Hakikati hazmetmeye çalışan şehir

Sonra o karanlık 23 Ekim 24'e dönmüşken git-tim Van'a. Depremle sarsılmış insanlar yine cenza-peşlerinde yürüyordu. Aradan günler, haftalar geçti. Musalla önündeki kalabalıklar kriz mer-kezlerinin, yardım noktalarının önünde toplandı. Cop ve gaz yediler, kar ve ayaza tutuldular, vaat ve nasihat dinlediler... Ve hakikati gördüler. Sonra yine depremi... En yetkili güvencelere dudak bükmeyi biliyorlardı ama kafa tutmaya çalıştıkları soğuk, onları artık bir 'yuva' olarak sıcaklığını ve güvenilirliğini kaybetmiş evlerine doğru iteliyor-

du. Çok soğuk bir 9 Kasım gecesinde, 'eski hayata' dönebilmenin ilk ve tedirgin çabalarıyla girdikleri evlerinde yakalandılar ikinci depreme. Güçlkle ayakta duran evleri yıkıldı. Yardıma ve seslerini duyurmaya gelmiş, doktor ve gazeteci misafirleri moloz yığını altında kaldı. Misafir deyince akan suları durduran Vanlılar, dünyanın öbür ucundan gelen o doktorun ve dertlerini paylaştıkları gazetecilerin ölümünden –üstelik hiç sorumlu olmadıkları halde– utanç duydular. Makyajla sağlamlştırılmış harabelerde 3. mevki ölüm rezervasyonları satan 'hemşehrileri'nin kayıp utancını, onun ve onu besleyenlerin asla duymayacağını bilerek üstlendiler. Kızgınlıkları sorunlarıyla birlikte büyüdü.

Giderek daha soğuk oldu havalar. Bezden 'duvar'ların ortasına odun sobası kuracak kadar çaresiz kaldılar. Yangın bombalarının içinde ya da kurt donduran soğukta yaşamak tercihlerine sürüklendiler. Çadırları yandı. Çadırlarıyla beraber çocukları, bebekleri yandı. Depremde nasılsa hayatta kalabilmiş yakınlarını ve son birkaç parça eşyalarını alıp götüreren yangınların sıcaklığında zatürreye tutuldular. Sıcaktan ve soğuktan, ateşten ve buzdan sorunlarla boğuştu. Ve en dirençlileri bile artık kenti terk etmenin; yaşamın tüm kuytulardan sıvışıp kaçmaya başladığı bu meşum günlerden kurtulmanın yollarını arar oldu. Van, şimdi kış uykusuna çekilmiş gibi

bir sessizliğin içinde bütün bu 'hakikat'i hazmetmeye çalışıyor.

Kendisine dönüş, ama nasıl?

Yorgun ve soğuk deprem şehri, ihtiyar bir ağızdan çekilmiş dişler gibi boşluk bırakan yıkıntılarının arasında, ciğerlerinin derininden gelen öksürüklerle sarsılan insanların dolaştığı bir 'son şeyler' şehri görünümünde. Toparlanmakta olan bir semt pazarına benziyor. Urartu'nun kadim kenti, Ermenilerin, Kürtlerin ve Türklerin büyük Van'ı, bir yeniden kuruluş ve kurtuluş umuduyla ısınmak zorunda artık. Ve artık sanırım tüm Vanlılar biliyor ki bu sadece bir bayındırlık sorunu değil. Van'a dönüş de Van'ın kendisine dönüşü de bir imar faaliyeti değil, siyasal bir süreci de içeren gerçek bir dönüşüm faaliyetiyle mümkün olacak. Uzun namlulu silahlarıyla maskeli timlerin, sabaha karşı soğukunda depremezde çadırlarında gazeteci kızları derdest etmek için salındığı bir Van, depremini atlatamamış demektir çünkü.

Ve birkaç saniye bekledikten sonra '*dinlemezseniz dinlemeyin*' diye arkasını dönen bakanların 'asabı bozulmasın' sevdasına, çadır isteyene su sıkıran 'asayişçi'lerin sorgusuz sualsiz göreve devam ettiği bir Van da... O Van'da, koşullara istiflenmiş öğretmenleri bırakın, polisler bile kalmak istemeyebilir çünkü giderek. ☀

MESELE, 'SİYASAL MÜCADELEYİ BIRAKIN' DEMEK DEĞİL, SİYASAL MÜZAKEREDİR

Röportaj: SERPİL İLGÜN - ŞENGÜL KARADAĞ

21 Aralık'taki son KCK operasyonu kapsamında bu kez gazete büroları basılıp, gazeteciler gözaltına alındı. Aynı gün Görese'deki askerî operasyonda 21; bir gün sonra da Cudi Dağı'nda 27 PKK'linin öldürüldüğü açıklandı. Bülent Arıncı'nın "Kürtlerin Anayasal haklarını tanıyoruz" sözleri, işte bu ağır bilanço arasında geldi. Arıncı'nın liberal aydın ve yazarlar tarafından "ikinci açılım dönemi" olarak yorumlanan bu çıkışını ve AKP'nin Kürt sorununa bakışını, gazeteci yazar Nuray Mert'le konuştuk. "Aslında hiçbir topluluğun 'bütün hakları' diye tanımlanmış hakları yoktur. O topluluk hangi haklara talipse bütün mesele budur" diyen Mert'e göre, Kürt halkının talepleri müzakere konusu yapılmadan ve hukuki güvence sağlanmadan çözüm mümkün değil.

Siyasi ve askerî operasyonlar hız kesmek bir yana daha da genişleyip yayılırken, Bülent Arıncı'nın "Kürtlerin bütün haklarını anayasal güvenceye alacağız" sözleri sizce nereye oturuyor? Size de Kürtlerle alay ediliyormuş gibi geliyor mu?

Bana hiç öyle gelmiyor. Hatta bana birçoklarının düşündüğü gibi ikiye bölünmüş gibi de gelmiyor.

Neden?

Bülent Arıncı veya daha geniş manada AKP, Kürt meselesinden anladığı şey çerçevesinde çözümler sunmaya çalışıyor. Yoksa taammüden "biz bunları aldatalım" gibi bir yaklaşımı olduğunu düşünmüyorum. Bu konuda şüpheli davranmaya gerek yok. İktidarın çözümden anladığı başka, Kürtlerin anladığı başka. Zaten Türkiye'deki en büyük mesele de bu. "Anayasal haklarını tanıyacağız!" Haklarını yeni anayasada mı tanıyacak, yoksa "mevcut, yani evrensel insan hakları çerçevesindeki şeyleri hayata geçireceğiz, zaten geçiriyoruz, geliştireceğiz" mi? Mevcut olan zaten çözüm olmadığı için yeni anayasadan bahsediyoruz. "Yeni anayasada biz Kürtlerin her hakkını tanıyacağız" dedi mesela, böyle almış olalım. Kürtlerin bütün haklarından kastedilen nedir? Muğlak bir laf... Hiçbir halkın, hiçbir topluluğun aslında "bütün hakları" diye tanımlanmış hakları yoktur. O topluluk hangi haklara talipse aslında bütün mesele budur.

Yani tanıyacağız demenin bir karşılığı yok?

Daha açık konuşalım, anayasa tartışması yapalım ve Kürt meselesini onunla bağlantılı ele alalım. Bu iş netleşsin ve "bütün haklar" gibi şeylerle de geçiş-

tirilmesin. Bakın Kürt sorununda evrensel insan hakları, uluslararası normlar çerçevesindeki hakların tanınması bir meseledir. Yani Türkiye'nin kendi kendini buna adapte etmesi gerekir. Ama bu yetmez, çünkü evrensel insan hakları daha çok bireysel ve kültürel haklardır. Oysa Kürtler siyasal haklarını talep ediyor; bunu unutmayalım.

Bu 2009'da da tartışma konusu oldu. *Vay bu kolektif haklar nereden çıktı* diye... Halbuki geldiğimiz noktada görüyoruz ki, kolektif haklar ve onun referansı olacak siyasal statü talebi var bu hareketin veya bu harekete ikna olmuş olan Kürtlerin. Dolayısıyla bunu konuşmak zorundayız. Dil hakkı! Ne dendi, Kürtler istiyorlarsa dillerini konuşsunlar. İyi, güzel ama dile ilişkin talepler bununla kısıtlı değil. Bizim bir büyük dil konusunu, anadil konusunu konuşmamız lazım. Kürtler bunu yapmaya çalışıyor, "*Kürtçe eğitim ve öğretim*" diyor. Evet, bu şu anda çok pratik gözükmebilir, uzak bir hedef gibi gözükebilir, ama bunun gerekçesini, "*niye bunlar bunu istiyor*"u tartışmamız lazım.

Sürekli niyet okuması yapılıyor yani...

Niyet okumasına gerek yok. Bunun yerine bir dilin nasıl yaşayacağı ile ilgili kafamızı yorarsak anlarız. Bir dili yaşatabilmemiz için belli şartlar lazım. Zaten konuşuyorlar, ama yani eğitimle geliştirmesiniz o bir ev dili olarak kalır ve ev dili olarak kaybolur gider. İkincisi her ulusal dil, modernleşme içerisinde eğitim ve çeşitli kurumlarla standartlaşır. Her dil için geçerlidir bu; Türkçe için de, Fransızca için de... Politik bir statüsü olmadığı için de kurumlarını geliştiremediğinden Kürtçe diğer dillerin geçirdiği evrimi geçirememiş. Dolayısıyla bir sürü diyalekti var. İki şehir birbirini anlayamayabiliyor. Bütün diller standartlaşma aşamasından geçti ve Kürtlerin talepleri de bu yönde. Türkçe her zaman baskın bir dil olacak, ama bunun yanı sıra kendi dillerini de yaşatmak istiyorlar. Ve bunun kurumları olması lazım. Dili yaşatmanın gereği kurumlardır. Bu kurumların oluşturulması, hukuki çerçevenin oluşturulması bir siyasal statüdür. Yani kültürel hak sınırlarını aşar.

"*Türkiye'de 72 kültür var!*" Bu da büyük bir yanılısamadır; yani 72 kültür olabilir, bunlar da zenginlik olarak kültürel korumaya alınabilir, eğer küçük dil grupları dillerini geliştirmek istiyorlarsa o yönde çalışmalar olabilir, ama Kürtçeyle bunları eşitleyemeyiz. "*O zaman Çerkezler de ister*", "*Lazlar da şimdi dergi çıkarıyorlar, kaset çıkarıyorlar*"... Güzel ama bunlar kültürel haklar çerçevesinde karşılanabilecek talepler. Onun dışında da talep yok zaten, olmayan işi icat etmenin bir gereği yok. Ama

Kürtlerin durumu bu değil, eşitleyerek görmezden gelemez.

Mesele birilerinin birilerine haklar tanınması değil, bir siyasal hareketin taleplerinin müzakere edilmesidir. Bunlar birbiriyle kopuk değil, biri olmadan diğeri olmaz. Hani "*dil hakkını verelim ama siyasal statü olmaz*" falan... Meselenin çıkış noktası ne, önerisi ne, talebi ne, istikameti ne? Bu taleplerin ne kadarı hayata geçirilebilir, anayasallaşabilir? Bunların özgürce konuşulması, tartışılması lazım. Türkiye'de asıl sorun meseleyi konuşmamak.

Müzakere olmuyor çünkü konunun asıl muhatapları dışlanıyor. Bir de şöyle oluyor; ne zaman askerî ve siyasi operasyonlar yoğunlaşsa, hükümetten "tanıyoruz, çözüyoruz" gibi açıklamalar geliyor. Tunceli Üniversitesi'nde Zazaca ve Kurmanci anabilim dalları açılması veya Arınç'ın "Kürtler'in haklarını tanıyacağız" demesi gibi... Bu hamleleri nasıl okumak gerek?

Bunlar işte biz samimiyiz, açılım devam ediyor, demokratik çerçeve içinde bunlar çözülebilir hamleleri ama kandırmaca değil. O meseleyi, o itirazları dile getirenlerin ne dediğinden bağımsız bir siyaset yürütmek. Dediniz ya, muhataplarıyla görüşmeyi reddetme diye, tam da bu. Yani "*biz durumun tarifini yapalım ve o talepleri makul bulduğumuz çerçevede gerçekleştirelim, demokratik zemin budur*" diye algılanıyor. Demokratik zemin bu değil. O yüzden muhataplar meselesi önemli. Bu muhataplar meselesinde gürültü kopuyor.

Çünkü hem mevcut iktidarın, hem devletin geleneksel bakış açısının, yani bugüne kadarki yaygın yaklaşımın -CHP'si olsun, MHP'si olsun farklı yerlerinde duruyor bu yaklaşımın- ortak noktası zaten muhatap konusundaki muğlaklık. Yani teröristi karşıma alıp konuşmam tavrı.

Muğlaklığı aşan kararlı bir duruş yok mu bu tavrda?

Muğlaklık aslında. Neden biliyor musunuz? Eğri oturup doğru konuşalım; bu siyasal hareketin birçok unsuru var; bunlardan biri de silahlı unsur. Dolayısıyla bunu görmezden gelenlerin, aslında birçok demokrat aydınının da, sözleri bir yerde tükenmek durumunda ve devletin bakış açısıyla bir şekilde buluşmak zorunda. Çünkü onlar da bu unsurla araya mesafe koymayanların demokratik siyaset çerçevesine entegre olamayacağını düşünüyor. Bu çıkmaz bir yol. 30 yıl mücadele etmiş bir siyasal hareketin bir unsuru silahlı mücadele sürdürmüş, bir unsuru demokratik mücadele sürdürmüş, birçok unsuru siyasal parti dışında demokratik siyaset çerçevesinde

insan hakları mücadelesi sürdürmüş... Fakat bunların örtüştüğü bir şey var. Ne diyor BDP'liler ve o geleneğin daha önceki partileri: Bizim tabanımız ortak.

Bu, bizim yola çıkacağımız bir basamak olabilir. "Tabanımız ortak" ne demek? Yani Kürtlerin bir kısmı bütün bu unsurların mücadelesini kendisine özgürlük mücadelesi olarak görüyor. Başka şekilde örgütlenen Kürtler de var, AKP'ye oy veren Kürtler de var. Bir kalabalık Kürt toplumu, Kürt siyasi hareketini dışarıdaki bir unsur olarak görmüyor. Onu da kabul ediyor, onu da benimsiyor, sempati duyuyor. Dolayısıyla biz Kürt hareketinin aynı kitle tabanına sahip diğer unsurlarına "siz bunu reddedin" dediğimiz zaman sahtekârca bir iş yapmış oluyoruz aslında.

Ha bu demokrasi sınırlarını zorlar mı, zorlar. Yani artık bunu ne demokratik bir çerçeve içinde tanımlayabilirsiniz, ne de reddedebilirsiniz. O zaman ne yapacaksınız? Böyle durumlarda rutin dışına çıkılır ve o sorunun hızlıca çözülmesi gerekir. Bunun yolu da siyasal müzakeredir, "siyasal mücadeleyi bırakın" demek değildir. Kimse bundan kaçmasın. Her iktidar diyor ki siyasal mücadeleyi bırakın. Zaten silahlı mücadele olmaksızın o hareket taleplerinin karşılanabileceğini düşünse öyle bir şey olmaz ve öyle bir mücadele tarzı bu kadar toplumsal taban bulmaz. Yani demokratik siyaset zemini genişlediği zaman zaten diğer hareket marjinalleşir. O yüzden müzakere diyoruz.

Rutin dışına ne zaman çıkılmıştır?

Öcalan Türkiye'ye getirildiğinden beri rutin dışına çıkmıştır. Yani bütün o görüşmeler falan rutin dışına çıkma. 2009'u, Habur'u falan kastetmiyorum... Ondan önce de çıkmış, çıkmak durumunda kalınmış. 99'da Öcalan gelmiş ki bu süreç de bir aşamadır. Görüşmeler daha sonra başladı ama daha önce de avukatlar gidip geliyordu. Avukatlık yasasına bakarsanız hukuki davayı ilgilendirmeyen görüşme olmaz. E niye oluyor? Çünkü bu fevkalade bir durum. Yoksa yasalara falan baktığınızda bunların hiçbirinin olmaması lazım. Ama sorunu böyle çözemeyeceğini devlet de görmüş, itiraf etmiş, rutin dışına çıkmış. Şimdi bunun bir şekilde hukukileşmesi lazım. Hukuki bir çerçeve kazanmazsa geri tepebilir, işte bugünkü noktalara gelinir. Yani siyasal müzakereyle sürdürülmediği, çözüme doğru götürülmediği, hukuki güvencesi olmadığı ve demokratik siyasal çerçeve içerisinde teyit edilmediği sürece geriye doğru gider ve bu sefer hali hazırdaki yasal çerçeve en acımasız bir şekilde tekrar karşınıza çıkar.

İkincisi, rutin dışına çıkılırken, yani siyasal müzakere meselesi son derece sakat yürütülmüş. Çünkü bir kere toplumdan gizleniyor. Hiçbir zaman bundan bir sonuç alınacağını düşünmedim. Kürt çevresi buna çok umut bağladı. O zaman da söylüyordum, kamuoyuyla paylaşılmayan, hukuki zemini olmayan bir şeyin kıymeti harbiyesi yoktur. Birini karşınıza alıp konuşuyorsunuz. Eee? Bir taraftan da "terörist başı", "bebek katili" diye haber sunuyorsunuz. Toplumları ciddiye almak lazım. Toplumlar sürü değil ki! *Türk kamuoyu* dediğiniz bir sürü insanın kafasını bu şekilde kodluyorsunuz. O kodlamanın içindeki figürle görüşüyorsunuz, vev ki iyi gidiyor... E nereye gidecek? Mesela Habur'da ters tepti. Niye ters tepti? Çünkü daha öncesinde kamuoyuyla paylaşma, hazırlama, tartışma süreci yaşanmadı. Bu büyük bir çelişki ve bunu kimse ciddiye almadı. Nedense Kürt çevreleri iyimser olmayı tercih etti.

Kürt çevrelerinin bu tercihinin yanı sıra batıdaki aydınlarda, hatta kendisini sol, sosyalist olarak adlandıran bazı kesimlerde şöyle bir kanı oluştu: PKK silah bıraksa bu iş çözülecek! Bu iyimserliği nasıl değerlendiriyorsunuz?

Eline silah almış, mücadeleye girmiş bir insana alma, mücadeleyi bırak dediğinizde o iş bitiyor olabilse dünyanın her yerinde çatışma olmazdı! Daha önce kimse bu çağrıyı yapmıyor muydu? Bu dönemde bunun çoğalmış olmasını, hele hele birtakım demokrat aydınların buna bel bağlamış olmasını iyimserlikle izah etmek mümkün değil. Bu, meseleden kaçmaktır. Çünkü bu mesele alengirli bir mesele. Silah bırakmaya bu kadar yoğunlaşılması bile Kürt tarafının "biz ancak silahla dikkate almıyoruz" algısını çoğaltıyor. Bunu algılamayacak durumda değil kimse diye düşünüyorum ama bazı sosyalistler, bazı demokrat aydınlar da bu çetrefilli işten uzak durmak istiyor diyelim. Yani bu kadar çetrefilli şeyin içinde taraf olmak, söz söylemek zor. Bunu sadece korku olarak algılamayın, ben "düşünce konforu" diyorum buna. Sadece düşünce konforu bile sizi böyle bir noktaya iter. Çünkü zor bir durum; o tarafa bakıyorsunuz sorun, bu tarafa bakıyorsunuz sorun, insan canı söz konusu... Bu derece bunaltıcı, insanın ruhunu zihnini zorlayan bir noktada düşünce konforuna da uygun bir yere kaçuyorsunuz. O da ne? İşte onlar silah bıraksın, devlet de biraz daha demokrat olsun! Bunu söylemek hiçbir şey söylememektir.

Ha ne yaparsınız? Demokrasi çağrısı yapmak istiyorlarsa bu arkadaşlarımız Kürt meselesinden de bağımsız olarak –yani Kürt meselesi de dahil olmak üzere ama sadece o değil– bir demokratik baskı

unsuru oluşturmak çağrısı yapabilirler. Türkiye'nin genel demokratik tablosundan bağımsız değil ki Kürt meselesi. Ama Türkiye'nin genel demokratikleşmesi konusunda önemli eşiklerde bu arkadaşlarımız bir demokratik baskı oluşturmadılar, bundan imtina ettiler, ettikleri gibi bu yönde ses çıkarana da yaftaladılar; yok Ergenekoncu, yok şiddetle arastırma mesafe koyamayan sol... Dolayısıyla demokratik bir baskı çevresi oluşmuyor. Yani bunun işe yarayacağı alanı bile kullanabilmiş değiller. Türkiye'de hiç olmazsa genel demokratik havanın bu noktalara gelmemesi için birtakım eşiklerde baskı oluşturulabilirdi.

İki yıl önce "sivil otoriter bir yere savrulma gidişi var Türkiye'de, bundan kaygı duyuyorum" dedim. Ne Ergenekonculuğum kaldı ne darbeye zemin hazırlamam. Şimdi bunu söyleyen arkadaşlar dahil herkes *sivil vesayet*ten bahsediyor. Benim bütün sorunum iki sene önce bahsetmek miydi? Bu, ben haklıydım meselesi değil, politik bir mesele. Buna *Bad-el harab-ül Basra* (Basra harap olduktan sonra) derler. O eşikte sesler daha çok çıkmış olsa bu eşığe gelmezdik. Şimdi herkesin demesinin hiçbir kıymeti harbiyesi yok.

Anayasa referandumu da o eşiklerden biri miydi?

Evet, bir eşik de anayasa referandumu demiydi. MHP, CHP dışında "hayır" diyen küçük bir çevre vardı. Bize demedik laf bırakmadılar. İş gücü bıraktılar, bizle uğraşmaya başladılar. Biz "yetmez ama evet"çi arkadaşlara dedik ki, yahu tamam anlamıyoruz bu konuda, tamam siz bunun demokratikleşme için hayırlı bir şey olduğunu söylüyorsunuz ama bari en azından bazı kaygılarda ortaklaşalım. Bizim kaygımız ne; yargının yürütmenin denetimine alınması riski var, en azından bu konuda ortaklaşalım, ortak ses çıkaralım. Böyle bir risk yok mu kardeşim? Sonra, aa öyleymiş! Çıkıp vay ben demiştim desem ne olur, demesem ne olur? Değil mi ki bizim kaygısını duyduğumuz ortam gerçekleşmiş, geçmiş olsun ondan sonra. Yani bu kimin haklı çıktığı meselesi değil. Türkiye'nin demokrasisinin son dönemde geçirdiği ve oldukça olumsuz istikamette giden süreç. Tam da bu nedenle diyorum ki, Kürt meselesinde bu arkadaşlarımızın bakışı, meseleyi anlamayan, iktidarın bakışıyla bir şekilde buluşan bir söylemdir.

Seçim sürecinde, toplumu barışa değil savaşa hazırlayan bir dil kullanıldı. Yani birazcık bir siyaset,

AKP HAZIR TEPSEDE BİR DEMOKRASİ NİYE VERSİN!

AKP'nin devleti ele geçirdiği konusunda hemen herkes hemfikir. Madem AKP bu kadar güçlendi neden çözüm iradesi ortaya koymuyor?

Neden koysun? Şunu hep unutuyoruz; AKP sistem dışı bir yerden itiraz ediyordu, laiklik-muhafazakârlık gerilim hattından. Artık gerçekten toplumun sığmayacağı dar bir elbiseydi bu katı laiklik anlayışı. Oradan itirazlarını yükselttiler. Sistemle çok ciddi bir mücadele verdiler. Ne dedik? Bu, sistemi esnetici, demokratik alana nefes aldırıcı bir şeydir. Bu kadar ama benim beklentim. Yani her çevre kendi değerleriyle hemhal olur. Ama şöyle asgari bir şey, ben öbürünün hakkına saygılıyım demesini bekleriz. Oradan da geriye gitti mi AKP, gitti. O ayrı. Ama başından AKP gelecek dertler bitecek muamelesi yaparsanız... Yani niye muhafazakâr bir parti veya grup bütün her konuda demokratikleşme çabasına girsin?

Ama bu algıyı AKP yaratmadı mı? Sadece Kürt sorununda değil, bütün o açılımlar, Ermenilerden Romanlara, Alevilerden Cumartesi Anneleri'ne kadar uzanmadı mı?

Kendisini cendereye sokan güçlerle mücadeleye girişmek için orada bir nefes alma alanı yaratıyor. Ama o açılan alanda demokratik mücadele sürdürmek başka bir şey, madem alan açtı gerisini de kendi getirsin demek başka bir şey. Bizim aydın, demokrat çevrelerinde bu yanılsama oldu.

AB tartışması da böyleydi. Niye demokratikleşemiyoruz? O adamdan, bu adamdan değil tabii. Demokrasi bir mücadele işi. Bütün tarafların ısrarlı uzun bir demokratik mücadele seyri olacak. 90'lar nasıl geçti? İlk önce ANAP'a liberal demokrat kredisi verildi. Marjinal kesimler dışındaki aydın, demokrat insanlar bir dönem bütün bagajı ANAP'a yüklemişlerdi. ANAP bitti, ondan sonra Avrupa Birliği. "AB gelecek dertler bitecek!" Yani hep birisi Türkiye'ye demokrasi armağan edecek. Hatta 28 Şubat'ta ne oldu? Taraflar beğenilmedi. Demokrat aydınlar ne yaptı? "Kışlayla cami arasında seçim yapmayız." Yani o süreç içinde yer almamanın bir yolu bulundu. Ama demokrasi böyle bir şey değil ki! Ondan sonra aynı misyon AKP'ye verildi. Ha biraz da fazladan verildi. Ama siz demokrasi mücadelenizi sürdürmediğiniz sürece AKP size niye hazır tepside bir demokrasi versin!

sosyoloji, toplum fikri olan insan, kamuoyunu savaşa hazırladıktan sonra barıştan uzağa düşeceğimizi anlayabilmesi lazım. Ama bu arkadaşlarımız ne dediler; bu bir seçim taktiği! Bu kadar izah edilemez bir tutum olabilir mi? Ne demek seçim taktiği. O zaman Türk kamuoyunu da dikkate almıyorsunuz. Türk kamuoyunun ağzına bir parmak bal, savaş dili balı, onunla oy verecek, ondan sonra çıkacak tepedeki “*a ben sizi kandırdım aslında savaş yok, barış şimdi*” diyecek. Bundan toplumsal barış çıkar mı? Bunları görmezden gelmenin maliyetleri büyük.

Altı ay kadar önce “sivil dikta kaygısı duyuyorum dediğim zaman bile hayal gücüm bugünkü kâbusu öngöremiyordu” demiştiniz. Bugünkü ortama bakınca çözüm umudunuz var mı?

Ne zaman bir tahmin yapsam ve o kötümser bulunsa çok daha kötüsü oluyor. İnşallah bu sefer öyle olmaz ama Kürt sorununun çözüm sahası şu aşama itibarıyla sıfır. Türkiye'nin genel demokratikleşmesi

sorununda bile umutlarımızı kıran bir ortam var. Ben anayasayla işin çözüleceğini düşünmüyorum. Bir toplumsal süreçtir anayasa yazmak ve o süreç de hiç iyi gitmiyor. Anayasa yazmayı bıraktık, çetrefilli taraflarını konuşamıyorsunuz. Özgür tartışma ortamımız yok. Mesela Kürtlere siyasi statü ver, veya “*kardeşim sen terörist diyorsun milyonlarca insan onu özgürlük mücadelesi olarak görüyor, sen terörist başı diyorsun o sayın Öcalan diyor*” diyemezsen nasıl olacak? Azınlık, çoğunluk, bu da ilkel bir demokrasi anlayışı. İşte çoğunluk nasıl olsa böyle düşünüyor falan. Türkiye çok kalabalık bir ülke, bizim azınlık dediğimiz insanlar Avrupa'da küçük bir devlete tekabül ediyor. “*BDP bütün Kürtleri temsil ediyor mu?*” AKP bütün Türkleri mi temsil ediyor? Böyle saçmalık olabilir mi! Sadece bu siyasal harekete ikna olmuş olan ve bizzat oy vermiş insan sayısı 2.5-3 milyon.

“Terörist başı” söyleminin yanısıra son dönemde “güvercin-şahin” söylemi de çoğaltıldı...

Evet, büyük bir yayın furyası var. İşte PKK içinde ayrılıklar var; şahinler, güvercinler... Vele ki öyle; şahin var, güvercin var, bıldırcın var bir hareketin içinde, sekiz parçaya bölündü. Bundan ne ümit çıkaracaksınız? Talepleri, dinamiği yüksek bir hareket bin parçaya bölünse ne yapacaksınız? Son cümleler şu oluyor; işte bunlardan kurtulursa Kürt toplumu, daha özgürleşecek. Bu harekete gönül vermiş insanların özgürleşmekten anladığı TOKİ'den ev sahibi olmak değil ki! Bir zamanlar laiklik konusunda da bu hata yapıldı. İslami kesime, yani muhafazakâr kitleye “*bunlar kandırılmış, cahil*” denildi. Ondan sonra anlaşıldı ki cahil falan değil adamlar, üniversite bitirmiş, doktor oluyor, doçent oluyor ama muhafazakâr. Laiklerin bunu kavraması çok zaman aldı. Benzer bir körlük de Kürt meselesinde yaşanıyor; “*Kandırılmış Kürtler*”... Ya adam tıp fakültesinden gidiyor, bunu anlamaya çalış. Yani o adam bu sisteme tutunamaz mı? Fevkalade tutunur. Aksine çok parlak unsurlar daha çok siyallaşır. O kandırılmış, sersemlemiş adamdan siyasi hareket olur mu zaten? Efendim, her kafası bozulan dağa mı çıksın? Çıkmasın bence. Ama Kaz dağlarına çıksınlar, bir kış geçirsinler. Ben göze alabilir miyim? Zinhar alamam. Bunları düşünmek lazım, karşınızda ne var onu anlamak açısından. Ama bunları söylediğiniz zaman *terörü övmek* oluyor, *kahramanlaştırmak* oluyor. Kahraman falan değil bu adamlar büyük fedakârlık yapıyor. Yani senin tarif ettiğin adam değil. Senin tarif ettiğin adam değilse, senin kalıbına girmeyecek demektir. ✨

MA TEYNA NÎYÎ

EHMET ARIF

Tirkî ra tadayox: NEWZAT VALÊRÎ

Ma resayî ufqêk ke êdî
Ma teyna nîyî yara mi.
Herçiqas şewe derge
Şewe tarî
La heme tersan ra dûrî.
Yew sewda ya, no qayde ciwîyayene
Tik û teyna
Yew nefes nêzdiyê mergî
Tik û teyna
Gama ke zîndan de bî zî
Caran teyna nêmendîş.

*

Şefeqa de ez şîna masan
Awanê herikîyayan û vinderteyan de
Ez a, o ke pêro dezgeyan de şîna paydos
Şanêkê wesariyê dinya de.
Ez beynateyê çar dêsan de nîya
Ez ha rizî de, peme de û tutunî de,
Qerecdax, Çukurova û Cîbalî de.

*

Bi koremaranê xoyê jehrinan
Û tewranîya xo
Roje vist û çar saetî seydê însanî de
Qerecdax de çeltûkî.
Sey hêsrane çîmanê keynekêk
- Qevdê lînganê aye de rêzêka murayan
Kiftê ayê çepî ra korja
Koyan ser o vîr ra şîya û cemidîyaya
Dalpa-dalpa zelal beno
Rizê keynekêka eşîre ya qijikeke.
Bi qamyonan, bi karwanê qatiran
Şîno sofreyê mîran...

*

Çukurovayê mi,
Qundaxê ma, cawê kefenê ma
Gonîya xo esmer, rîyê xo sipî.
Germê ey de kerrayê sebrî teqenî,
La nêteqena zerrîya rencberî.
Eke biwazo hewrî ra sipî,
Kefî ra nermek dano pemeyî.

Keleş ê, dîkê şerî yê xortê
eyMapusxaneyanê namedaran yê
Anadolîyê mi de
Tewr zaf çukurovayîjî mehpus î,
Seke birîna xo bimojnî dostê xo,
Seke awe bido valêra gilbeyêne,
Wina zerrî ra,
Wina xorî ra,
Deyîran kerdiş, nengan çînayîş,
Mexsusê egîdê Çukurovayî yo...

*

Ti tutunî zana?
Zeybeka vato "porê keynayan"
Awe nêşimeno her vaye ra,
Çayê xo asan begem nêkeno,
Qerisîyeno,
Nazan keno,
Heridîyeno,
Parçeyêkê qelbê mi esto
Beynateyê di giştan de bîyo werdi
Tenikek, qaxitanê sipîyan de pêşîyeno
Wextê tengî de veşeno û xo dano
Lewanê bevengan yê dostî...

*

Kuçeyan ra,
Kîştan ra,
Keweyîya asmênî ra,
Nanê xo ra,
Ganê xo ra dûr kewtiş de
Yanî qehrê pêro hesretan ra,
Û jehrê ey ra bêçare mendîş de
Nefesê aya verênê sey Xizirî resena
Cîbalî de cixaraya ke pêşîyena...

*

Karkerê tutunî feqîr,
Karkerê tutunî qefilyaye,
La egîd,
Pîr û pak binamus
Nameyê ey şîyo wetê deryayan
Hêvîyêkê welatê min...

MIRINA LI KOÇBERIYÊ

RÊZAN NAS

Li nav erdê xwe yê piştpozîk paleyî dikir. Hingî ku dinya germ bû xwêdanê xwe di nav pişta wî de diavêt. Êlekê ku bi ser kurtekê xwe de li xwe kiribû ji xwêdanê levzek zuha têde nemabû. Xwêdanê ji nava serê wî, wekî barana meha avrêlê xwe bi ser qermîçokên rûyê wî de berdida. Bi wê rewşê berê xwe bir serî û dîsa bi şûn de vegeyriya. Qelîştokên destê wî wekî devê maran vebûbûn. Lêvên wî tevde qelîşt bûn. Lê nizanîbû betlandin çi ye. Genimê sorgul xwe li ber dasa wî nedigirt. Maşelleh! Wekî biçerê diçinî. Ji tîna nikarîbû xweziya xwe daqurtîne. Hêdîka pişta xwe rakir, çavên xwe li der dora xwe gerandin û bi sê dangan gazî qîza xwe Leylayê kir da ku şerbikê avê jê re bîne. Leylayê bi lez şerbikê bin siya darê ji bavê xwe re bir. Bavê wê şerbikê avê bi ser kezeba xwe de berda. Ew qas tî bûbû fira avê di şerbik de nehişt.

Wê rojê heta êvarê paleyî kir lê çinîna genim xelas nebû. Divê ku biçûna avdaniyê jî.

Li kerê xwe yê boz siwar bû, berê xwe da şivarêka ku diçû çêm. Di Newala Çeqçeqo de xwe bera nava dehl û aviyan da. Newala Çeqçeqo newaleke kûr û bê serî bû. Tenê kesên dilpola diwêriyabûn bi şev rêya xwe li wir bixin. Cemîlo jî dîsa wekî gelek şevên berê rêya xwe li wir xistibû. Di şeva çixsayî de gava gihaştibû qûnaxa xwe, kerê xwe li ser cuhê av da û bi dara gûzê ve baş girêda. Ji nava dehlê qevdek giya

çinî û anî avêt ber kerê xwe. Miskarê dehla xwe vekir. Av bera ser dehlê da, av li ser dehlê mêzên kir. Ji nava dehlê derket. Hingî ku betilîbû taqet di çongên wî de nemabû. Êdî hew karîbû xwe li ser piyan bigre. Derket ser şivarêka ku di pişta dehlê de derbas dibû, qapûtê xwe li xwe wer kir û çaroxa xwe jî xist bin serê xwe û kete xewa şêrîn.

Bi tirs radiza. Divê ku li ava xwe miqatebûya. Qederekî raza, xewa xwe şikand. Ji ber seqema serê şefeqê zû bi xwe hesiya. Çû li nava dehlê geriya, dehl têr av bûbû. Qetek nan ji tûrikê xwe derxist, firingî û pîvazên ji nav aviyê anîbûn bi nanê xwe re xwar. Dor hatibû avdana firingî û îsotan. Miskarê dehlê girt. Têra xwe îsot û firingî jêkirin da ku wan ji bo xwarina xwe bi xwe re bibe ser erd. Çû miskarê aviyê vekir. Îsot û firingiyê xwe mişar bi mişar avdan. Karê wî qediya. Pêdiviya ku amade kiribûn tevde xistin heqîba xwe û li kerê xwe siwarbû. Berê xwe da ser erdê ku lê paleyî dikir. Berê ku bigihîje serê erd bi dengê şîqe şîqa tavanê biharê, ji xewa şêrîn veciniqî. Naylona ku ji xwe re kiribûn stargeh di nava avê de mabû. Livînên wan yên perpitî tevde şil bûbûn. Şaş mabû, behitîbû, nizanîbû wê çi bike. Rabû ser xwe û derket ber deriyê sitargeha naylonî û li ser kevirê ber derî rûnişt. Her du destên xwe yên ku ji danheva xurdeyan tev reş bûbûn xiste ber rûyê xwe û fikirî. Bê hemdî sterkên wî xwe bi ser

simbilê wî yê ji vexwarina cixarê tevde zer bûbûn ve berda. Bi dengê lertzok û kelegirî ev helbest got:

Bax û baxçê me tevde kanî ne
Dilê me ji ber vê ax kulbirîn e
Em daw dikin dibên hûn kî ne

Meqseda dila dişewitînin.

Dayê dewran e bavo dewran e .

Soz û qirarê felekê kanî.

Roj me ne roj e, şev me ne şev e.

Derdê milletê Kurda giran e...

Her ku birînên Cemîlo serî hildidan ev kilam digot. Rebenê Xwedê temenê wî hatibû dora heftê yî. Ji kul û derdên dinyayê wekî kalekî nod salî xuyanî dibû. Ji bilî dema xwe ya leşkeriyê bajar nedîtibûn. Ji gundê xwe derneketibû. Ne xwendina wî, ne jî nivîsa wî hebû. Gelek rojan wî dibû. Rêya mala xwe jî dernedixist.

Ji ber îxtiyariya wî kesî ew nedixebitand. Ew, hevsera xwe û du heb qîzên xwe li xerîbiyê werbûbûn. Debara wan nedibû. Ji bo debara xwe bi şefeqê re radibû, tebleya ku xelkê bi xêra xwe dabûyê, dida pêşiya xwe û diçû li ser çopan digeriya. Hesin û naylonên ku ber hev dikirin difrotin xurdecî û bi wî awayî debara malbata xwe dikir.

Gundê wan du sed û pêncî mal bû. Di şeveke payîzê de tevde şewitibû. Cemîlo jî wekî gundiyeş xwe ji wê bûyera dijî însanetiyeş para xwe sitendibû. Keda wan a bi salan di şevekê de xelas bûbû. Tenê cilên ser wan mabûn. Dikir nedikir nikaribû xwe bigirta. Her tim digiriya. Dilê wî bi halê wî dişewitî. Bi xeyalên ku rojekê dîsa vegere ser xaka bav û bapîrên xwe dijiya.

Bi şefeqê re rabû destnimêj girt û nimêja sibehê kir. Ji Xwedanê xwe re lava dikir ku zû ji vê jiyana nexweş û qirêj xelas bibe û vegere gundê xwe. Xurîniya xwe kir. Teble da pêşiya xwe û berê xwe da ser çopên kolanan. Xurde dida hev. Gava ku nivro bû xurdeyên ku ber hev kiribûn bir firotin xurdecî. Xurdecî pereyê wî danê. Tebla xwe li ba xurdecî hişt, kilorek kirî û xwar. Berê xwe da mizgeftê, tam dikir bikeve hewşa wê bi çav gundiyeş xwe ket. Gava bi çav wî ket mîna bi çav yarê dêya xwe bikeve çavên wî sor bûn. Di ber xwe de tif kir. Wê gavê dilê wî ji her tiştî xeliya. Nexwest bi kesên birakuj re limêj bike. Cardin perû poşman vegeriya çû cem xurdecî. Teble da pêşiya xwe û hevdana xurdeyan domand. Hinek xurde ber hev kirin. Lê xwedê mala wan xera bike ji ber zilma romê warên xwe terikandibûn. Li metropolan jî ji ber zilma polîs û zabiteyan îdare nedikirin. Zabiteyan nedihîştin xurdeyan ber hev bikin. Wekî gurên Manço li pey wan bûn.

Feqîrê Cemîlo jî biçûya ku derê xilasiya wî ji destê wan tune bû. Wê rojê jî reben û belengazê Xwedê hema dikira kuçeyê xilas bike û dixwest derbasî kuçeya din bibe dengê pîpîkeke nexweş bihîst, li piş xwe vegeriya ku du heb zabite li dû wî ne. Mehdê wan wekî mehdê zebaniyên devê dojhê bûn. Mirov digot qey dora wan a ber deriyê dojhê xilas bûye û hatine bi dû Cemîlo ketine. Cemîlo nedixwest tebla xwe bi dest wan zebaniyan ve berde. Wî xwest ku xwe ji ber çavên wan wînda bike û bi lez tebla xwe ajot. Kuçe xelas kir Lê çî fêde ji lez û bezê li derdora xwe nenihêrî. Kolana ku derketibû pêşiyê wekî rêya moriyan dixebitî. Bi wê ecelê re xwest derbasî aliyê din ê kolanê bibe pîqabeke ku bilez dihat lê xist. Bi hêza wê ew û tebla wî pekiyan kêleka rê. Ajokar lê jî nesekeşî, reva rev reviya. Zabiteyên ku qeza dîtî wekî ku tişteke nebûbe bi şûn de vegeriyan. Cendekê wî hema bêjin du saetan li wir ma. Heta Xwedan xêrek lê rast hat û telefonî ambûlansê kir. Gava ambûlansê cendekê wî bir morga nexweşxaneyê li ser ne nasnameyek û ne jî navnîşanek derket.

Çavê malbatê li rêya wî bû ku nanekî germ û çend qurîşan bîne. Êvar dizîzikî û bi ber şevê ve diçû. Şev jî çû lê hîn jî ew nehatibû malê. Malbata wî ket nava şik û fikaran, hevsera wî bi lez çû agahî da cîranê xwe Hesoyê ku wekî wan di xerîbiyê de derketibû: "Cemîlo îşev pir dereng ma gelo çî hat serê wî, ma dîsa rêya xwe şaş kir?"

Heso bi rewşeke şerpeze ji bin stargeha xwe ya laylonî derket û bersiv dayê: "Înşelleh tişteke nehatiye serê wî. Dîsa qey rêya malê dernexistiye, sibe tê xêr pêre tê, de ka bila bibe sibe ku nehat em ê herin lê bigerin."

Hevsera wî dîsa vegeriya bin sitargeha xwe. Lê xew nediket çavên wê. Hevalê wê ê zor û zehmetiya pêncî salî bi hev re kişandibûn, wê şevê nehatibû malê. Ew gelekî ditirsiya. Heya sibehê li rêya derî dinerî. Şev lê bûbû sal, mixabin nehat.

Bi zerekê rojê re berê xwe da stargeha Heso û agahiya nehatina hevserê xwe dayê. Heso bilez cilên xwe li xwe kirin û agahî da gundiyeş xwe û ketin lêgerîna Cemîlo. Ne mizgeft hiştin, ne nexweşxane hiştin, kuçe bi kuçe, tax bi tax lê geriyan. Piştî gera hefteyekê cendekê wî li morga nexweşxaneyekê dîtî.

Gundî û xizmên wî cendekê Cemîlo birin mizgeftê şuştin û kefen kirin. Hinek kesên gundiyeş wî yên Xwedan xêr cihê gora wî kirin. Li bajarekî peravê Egeyê ew binax kirin.

Cemîlo wekî bi hezaran hemwelatiyê xwe, di dawiya temenê xwe de, bi hesreta vegera gundê xwe, li koçberiyê bi mirineke birûmet çû ser dîlovanîyê. Hesreta xaka wî û keça wî ya şervan di dilê wî de ma... ❀

profesor celilê celil:

EDEBIYATA KURDÎ DI DÎROKA XWE DE BI QASÎ ÎRO EW QAS XURT NEBÛYE

Hevpeyvîn: ÇIYA MAZÎ

Profesor Celilê Celil, temenê xwe daye ziman, zargotin û wêjeya kurdî. Ne wî tenê, bi malbatî li jiyana xwe tevli çanda kurdî ya nivîskî kirine. Bavê wî Casimê Celil di weşanxane, rojname û radyoyên kurdî de berpirsiyarî kiriye. Birayê wî Ordîxanê Celil jî li Rusyayê di zanîngehan de berpirsiyariya Kurolojiyê kiriye. Ji ber ku li nava kurdan ji nêz ve tê naskirin û behsa wî pir dibe. Me jî xwest bi endamê vê malbata bi rûmet Prof. Celilê Celil re bipeyivin. Birêz Celil jî bersiva pirsên me da û em beşa yekê ya vê hevpeyvînê pêşkeşî xwendevanan dikin.

Mamoste bi rastî gelek tişt hene ku em ji we hîn bibin, hem di warê zimanê kurdî de hem di warê çand, zanistî, dîrok û her wiha jî siyaseta de. Em dixwazin ji we hin pirsan bikin. Pêşî, dibe ku gelek carî hatibe pirsîn, lê ji bo xwendevanên me em jî bipirsin; Têkiliya we û nivîsa kurdî çawa çêbû?

Em dikarin bêjin, ez merivekî bajarî me. Di zarokiya me de dibistan li Yêrevanê tunebû ku kurd biçûyana. Di wan salên ku min dest bi xwendinê kir de ji xwe kurd jî li bajarê Yêrevanê hindik bûn. Dibistan di gundan de hebûn. Di salên 1930'yî de nivîsandina li ser zimanê kurdî û xwendin bi alfabeya Latîni û bi kurdî bû. Fîzîk, kîmya, erdnîgarî, matematîk û hwd. Demekê, pirtûkên xwendinê ji salên 1930'î heta 1938'an bi zimanê kurdî bûn,

paşê di pey Şerê Cihanê yê 2'emîn re, gelek tişt li dibistanên kurdî hatin guhastin: tenê "Zimanê Kurdî û Rêzmana Kurdî" bi kurdî man, yên mayîn bûne bi zimanê ermenî. Ji sala 1938'an, li seranserî Sovyetê xwendin û nivîsandina miletên biçûk gişan, hatin sekinandin. Paşê biryar hat girtin wekî dewsa alfabeya Latîni, Kirîlî bi kar bînin. Bona zimanê kurdî biryara alfabeya kirîlî di salên 1940-41'ê de hate girtin, lê salên şer tu pirtûk êdî bi kurdî çap nebûn. Dema min dest bi xwendina xwe kir, ji ber ku xwendina kurdî li Yêrevanê bi kurdî tune bû, ez çûm dibistana Ermenî. Îjar em bêne ser pirsra te.

Di sala 1931'ê de bavê min ji dibistana leşkeriyê hat Yêrevanê, bo ku bibe dîrektore Teknîkûma Kurdî ya Perwerdehiya Mamosteyan û paşê, di sala

1932'yan de bû rêdaktorê sereke ya para edebiyeta kurdî li "Weşanxaneya Dewleta Ermenistanê". Ji bo pirtûkên kurdî bo dibistanan, berhemên edebiyetê, yên xwexwetiye, wergerên klasîkan û yên mayîn çap bikirana. Îjar rewşenbîrên kurd û ermeniyên kurdziman ji bavê min re bûbûn alîkar. Çûnhatina wan gelek caran li mala me pêk dihat. Nîqaşên li ser pirtûkên ku çap dibûn me dibihîst. Hêdî-hêdî ji ber vê yekê dibistana kurdî me di mal de derbas kir. Birayê min Ordîxan ku ji min mezintir bû, ji min zûtir xwendin û nivîsandina kurdî hîn bû. Bavê min bi wan pirtûkên ku çap dikirin em perwerde dikir. Piştî Şerê Cihanê yê 2'yemîn, dîsa derfet çêbû ku pirtûk çap bibin. Pey şer rewşenbîr kêr mabûn, du-sê meriv bûn, yek ji wan bavê min salên 40-50'î tevî wan çend hevkarên barê ronakbîriyê girtibûn ser milê xwe. Di salên 60'î de çend xort, xwendewar û jêhatî jî hatin dora wan mezinan civiyên û meşa ronakbîriyê xurt kirin. Ordîxan jî 16-17 salî bû, Destnivîsa wî gelek xweşik bû. Bavê min nivîsên xwe pê dida nivîsandin. Ordîxan ji ber girtinê zû û çêtir hînî alfaba kurdî bû. Xwendekarên ku têknîkûma kurdî ya perwerdekirinê ya çar salan xilas dikirin, diçûne gundan û mamostatî dikirin.

Çiqas berbelav bûn dibistan?

Çiqas gundê kurdan hebûn ew qas dibistan hebûn. Ne kêmî çil gundî bûn. Di hinek gundan de ku kurd û ermenî tevûhev diman, zarokên kurdan hem zimanê ermenî, hem jî kurdî hîn dibûn.

Mamoste gelo wisa ye bi rastî ku di salên 1930'î de alfabe ya latînî ya ku Marûgulov pêşniyar kiribûn û wazeretê jî pejirandibû, dû re rakirin û bû Kirîlî?

Sala 1920'î pirtûkeke kurdî çap bû, pirtûkeke xwendinê, bi herfên Ermenî. Ya rewşenbîrêkî ermenî, Agop Kazaryan (Lazb), ku dostê kurdan bû. Pirtûk ji bo zarokên kurdên-êzîdî bi navê "Şems" bû. Wî di salên 1920'î de dibistanek ji bo zarok-sêwiyên kurdan li bajarê Tîblîsê vekiribû, zarokan jê re digotin Apo. Pirtûka wî heta sala 1929'an, dihat bikaranîn.

Îjar Marûgulov, çawa ev alfabe çêkir û pêşniyaz kir û dû re çawa bû? Dû re ev alfabe çawa hat pejirandin û çawa betal bû?

Di salên 1926-27'an de Wazereta Ermenistanê ya Ronakbîriyê ji Î. O. Orbêlî hevî kir ji bo xwendin û nivîsandina zimanê kurdî alfabekekê çêbike. Orbêlî wê demê pisporê zimanê kurdî dihate naskirin. Ew di salên 1911-12'yan de çûbû Muksê bo li ser rabûn û rûniştina ermeniyên wê herêmê lêkolînê bike. Li wir kurdî jî hîn bûbû, gelek hez ji kurdan kir û dest pê kir li ser zimanê kurdî lêkolînê bike û ferhengê amade bike. Lê dû

re, Orbêlî ji meşxuliya bi karê mezin wê spartinê pêk nayne. Marûgulov hê salên 1905-6 ji rojnamegeran re gelek caran gotibû "Ez dixwazim bo zimanê kurdî alfabekekê amade bikim" Wê demê li herêma Qersê, ku di bin bandora Rusyayê de bû, ji bo kurdan du dibistan hebûn, ne bi zimanê kurdî, lê ji bo zarokên kurdan. Yek li gundê Zorê, yek jî li gundê Mîrekê. Îro aliyê Elegezê ye. Marûgulov li Zorê mamoste bû. Bawar dikim, wî bi zarokan re bi kurdî jî axaftiye, lê xwendin û nivîsandina kurdî tunebûye. Loma jê re ew bûye meraq, wekî "alfabe hebin, zarok kurdî jî dê hîn, bibin." Di pey çêbûna dewleta Sovyetê, ji bo xwendinê astengî tune bû. Li Ermenistanê di Wazereta Rewşenbîrî de parek bo milletên kêmanî hebûn, wekî: Kurd, aşûrî, alman, azerî, yewnanî û yên din. Marûgulov serokê wê parê bû. Li Sovyetê geline jê hebûn ku berî şoreşa Oktobirê xwendin û nivîsandina wan bi herfên erebî bû. Di dewra bolşêvîkan de ew alfabe rawestiya. Bona ku xwendin û nivîsandina wan gelan berdewam be, dewletê pêşniyar kir derbasî ser alfabe ya Latînî bibin. Li Bakuyê Komîteyek ava bû, ku ew li ser bingeha zanistiyê bo milletên "bênivîsar" gorî fonetîka zimanê wan bi herfên Latînî alfabe çêkin. Dema ku wê komîteyê des pê kir Marûgulov lêkolîneke berfireh û bi zanistîya ziman-zaniyê dagirtî li ser zimanê kurdî nivîsî û bi zimanê rusî di kovara komîteyê de weşand. Di vê lêkolînê de, yek bi yek dengên zimanê kurdî dinirxîne, êşkerekê dike û ji bo alfabe yê herfên taybetî pêşniyar dike. Ciyê xemê ye bêjim, ku ew nivîs heta niha li ser zimanê kurdî nehatiye wergerandin û neketiye destê rewşenbîr û zanyarên kurdan.

Îjar gelo çima nehat pejirandin? Ango çima neket pratîkê?

Tu zanî, ji sala 1929'an heta sala 1938'an, ew alfabe bi fermî ji aliyê dewlatê ve hate pejirandin û ji bo xwendin û nivîsandina kurdî hat bikaranîn. Di navbera van 9-10 salan de rojnameya "Riya teze", bi sedan pirtûkên dersê û yên zanistî, îdeolojî û edebiyatî hatin weşandin. Marûgulov bi xwe pirtûka pêşîn ji bo hînbûna zimanê kurdî li ser vê alfabe yê nivîsand û weşand. Li Têknîkûma Kurdî dersên hînbûna alfabe yê derbas dikir. Ew rewşenbîrê nîrx-giran zû wefat kir. Sala 1933'yan bi sedema mirîna Marûgulov "Riya Teze" rûpelên rojnamiyê veqetand û diyarî jiyan, kar û zîzmeta wî kir.

Erê, bawer bike mamoste dema ku mirov lê dinêre, ji alî akademîk ve Sovyet ji bo kurdan şansêk bû û li gor beşên Kurdistanê gelekî pêşketî xuyaye wê demê. Çima?

Du sê faktor hene, ku meriv dikare bibêje. Yek, wekî ji roja bingehdanîna dewleta nû, Bolşevîk xwed-

iyê soza xwe derketin, mafê her miletekî, heta her êtnîkgirûbekê jî, bo pêşxistina çand û zimanê xwe nas kir. Yên ku encax çarsed malbat bûn jî, mafê xwe standin, ji wan re ziman û dibistan û alfabe çêkirin. Aniha ew xwe wekî millet nas dikin! Ya diduyan, pey vê naskirinê dewlet hemû mecal da wan ji bo pêşxistina çanda xwe. Ya sisêyan, bo me kurdên Ermenistanê şerteke taybetî bû. Gelê ermenî, rewşenbîr û siyasetmaderên wê di pey zor û zilma dewra Osmanî de hatibû serê wan û perîşan bûbûn, li hemberî gelên nav xwe gelekî dilovan û alîkar bûn. Rewşenbîrên Ermenî yên Kurdî zanîbûn û dema kadroyên kurdan nû serê xwe radikirin, bi xwe xizmeta çanda kurdan dikirin ji bo pêşkeve. Ya çaran. Ji xwe di salên 30'yî de dewleta Sovyetê biryarek girt, ku di nava pênc salan de divê tu kes bê xwendin û nivîsandin nemîne. Û rastî jî, dewlet gihîşte armanca xwe, biçûk û mezin, sal diwazdeh mehan, hînî xwendinê dibûn. Havînan mamoste, propagandîst diçûne zozanan, nava kurdan û dersên xwendin û nivîsandinê li wir berdewam dikirin. Ji wan xwendevanan, nivîsarvan jî derdiketin, zanyar jî derketin û dewlet bi wan kadroyan serbilind bû û piştevanî li wan dikir. Rewşenbîr nivîsarvan bê berhem jî namînin...

Mamoste we behsa berhemana kir, berhemên we jî gelek hene, ji alî dîrokî, ji alî zanistî we jî bêguman wekî nivîskar û reşenbîrên kurd zehmetî kişandiye. Hûn karin hinekî behsa vê bikin?

Bo min tu bêjî, te zehmetî kişandiye, ez qebûl nakim. Zehmetî ji wî merivîrene, ku karê xwe ne bi dilê xwe dike. Xwendina min, pêşekhildan û karkirina min daxwaza dilê min bûye, ji min re parçekî rih û canê min bûye. Bi karê xwe Kurdzaniyê ez şa û bextewar bûme. Roj an heftêyek ku ez ji karê xwe dûrketime, ez nexwaş û bêmade bûme. Dîroka Kurdolojiyê li welatê me, ev meseleyek dûvdirêj e. Tu zanî, di salên 30'yî de her tişt hebûn, lêkolîn jî û berhem jî, lê hêmu di bin siya siyasetê de bûn. Herî zêde bala xwe didan li ser lêkolînên civakî, aborî, sinifatî. Salên sihî em dibînin Ereba Şamîlov li ser feodalîzma nava kurdan nivîsand, li dijî şêxan û diyanetê rabû, O.L. Vîlçevskî ser aboriya Kurdistanê û pêwendiyên navbera çin û çivakê lêkolîn nivîsî, Qanatê Kurdo, Î.Î Tsûkêrman ser zimanê kurdî lêkolîn diweşandin. Piştî Şerê Cîhanê yê 2'yemîn, gavên nû hatin avêtin. Kurdolojî wekî zanistîyeke serbixwe hate naskirin. Piştî Stalîn, Xîruşçev hat û bayê demokrasîyê bi xwe re anî. Li Ermenistanê qîrar hate girtin, ku li radyoya Yêrêvanê xebardana bi zimanî kurdî vekin, rojnameya "Riya Teze" cardin çap bibe, pirtûkên bi zimanê kurdî biweşînin. Di sala 1957'an de biryar hat girtin ku li Akademiya Zanistiyên Ermenistanê li

Sêktora Rohilatnasîyê koma lêkolînarên kurdzanan ava bikin û hwd. Xebatkarên vê komê kurdnasên ku li enstîtuyên cude-cuda de kar dikirin anîn gihandin hev. Û dest bi karê hêle kirin, kadroyên nû amade kirin, berhemên balkêş weşandin. Li hemin 1957'ê, salê li Lêningradê li Enstîtuya Rohilatnasîyê, di bin rêvebirîya akadêmîsyen Î.A.Orbêlî koma kurdzanan ava bû. Di wê komê de kurdzanên bi nav û deng û berhemdar Qanatê Kurdo, S.B.Rûdênko, Î.Î.Tsûkêrman, Ordîxanê Celîl, Y.Î.Vasîlyêva, J.S.Mûsaêlyan, Z.A.Yûsûpova û yên mayîn kar dikirin. Ji sala 1960'î, piştî wefata Orbêlî, salên dirêj Qanatê Kurdî rêvebirîya wê komê kir. Bo bervedana rewşa siyasî li her çar parçeyên Kurdistanê, bingeheke kurdnasîyê ji zanyarên navdar A.A.Xalfîn, M.A.Lazarêv, M.A.Hasratyan li Enstîtuya Rohilatnasîyê li Moskovayê kar dikirin. Grûba Moskovayê bi rastî serkêşîya karê me hemû kurdnasên Sovyetê dikir û bernemayên girîng pêşve dikşandin.

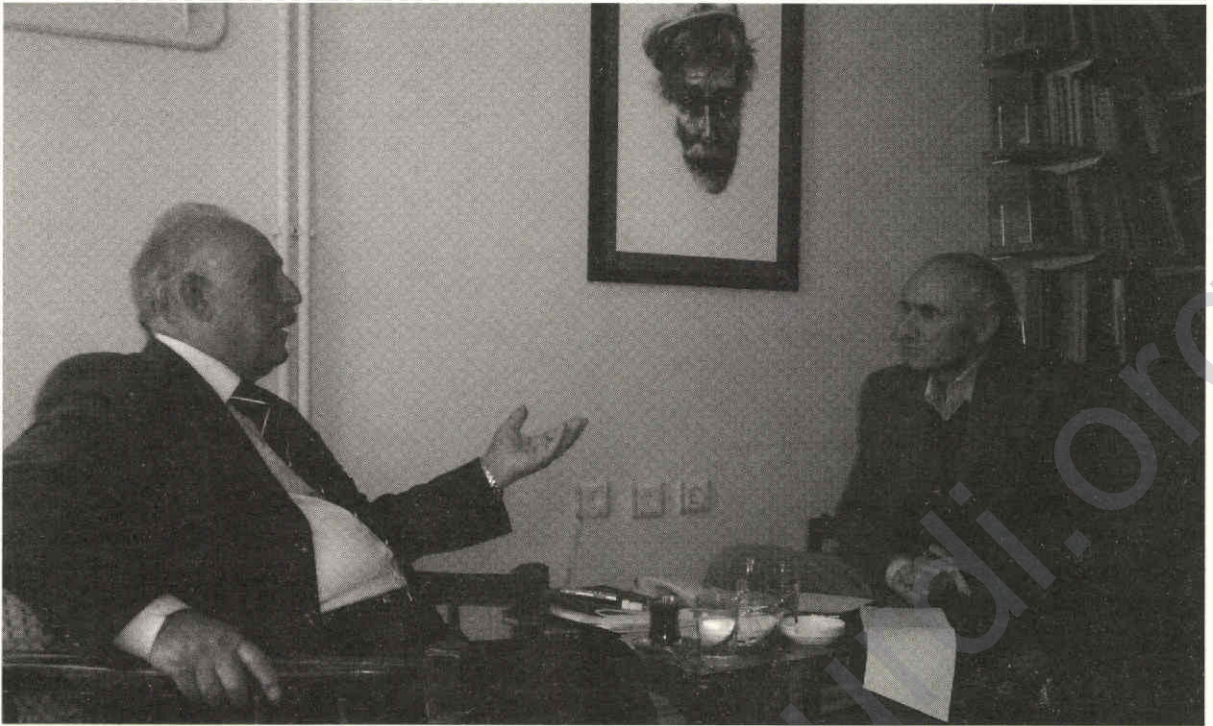
Min gavên xwe yên pêşîn li rêza kurdnasên Sovyetê li sala 1959'an av'etin û dest bi lêkolînên xwe yên li ser dîroka kurdî kirin. Ango, bi xilaskirina Unîversîteya Yêrêvanê ya Dewletê, Fakultêya Dîrokê, min xwendina xwe ya akadêmîkî li Lêningradê wergirt (salên 1959-1963). Di sala 1964'an vegeriyame Ermenistanê û li wir salên dirêj, heta sala 1993 wekî kurdzanê pêşengî min kar kir. Bextewariyeke mezin bû, wekî ji despêka karê xwe min nasiya xwe daye kurdên ku ji Iraqê hatibûne Sovyetê bo têza doktorayên xwe binivîsin. Bi hevaltî û hevkarîya tevî wan min zanîna xwe û kurdperwariya xwe diha fire û bihêz kir. Gelekê ji wan paşwextiyê bûne zanyarên bi nav û deng, bûne serbilindaya kurdzaniyê. Ji wan wek: Îzedîn Mistefe Resûl, Kemal Mezhar Ahmed, Maruf Xeznedar, Kaûs Qaftan, Cebâr Qadir, Şukriya Resûl û wd.

Min dixwest li ser wê têkiliyan bipirsim, hûn dikarin hinekî din jî vekin?

Ji xwe têkiliya min û hevkarên min bi giştî bi kurdên Bakur re tunebûye. Wê demê, heya salên hilweşîna Sovyetê perdeke hesinî navbera Sovyetê û Tirkiyeyê de hebû. Rengêkî din bû pêwendîya me bi kurdên Başûr re. Divê ez bêjim, wekî ew peywendî wê tunebûya, hergê tevgera kurdan li Iraqê tunebûya, serokatîya vê tevgerê Mela Mistefayê mezin nekira. Di wê demê de navê wî bo her kurdekî li dinyayê, bi taybetî li Ewropayê û li Sovyetê teyê bigota pasaporta neteweyîtiyê û kurdhezkirinê bû.

Bi kurdên rojavayê û rojhilata Kurdistanê re têkiliyên we çawa bûn?

Ez tenê li ser têkiliyên me tevî kurdên der, ser zanyariyê dikarim bêjim, e ve. Haya me ser ji kurdên

Îranê û kurdzanan, hesêbankî tunebû, kes ji wan deran nehat bo xwendinê. Ji rojavayê Kurdistanê, Sûriyeyê pêwendiyên me hebûn. Gelek ji wan kurdan, ji Qamişloyê, Efrînê, Şamê û Helebê bûn, ku bi riya Partiya Komûnîst a Suriyayê hatibûn, ku xwendina bilind bistînin. Bingehekî mezin bon xortên ji welatên der, bên cem me Sovyetê bixwînin, ew Unîversîteya dostan ya gelan bû li ser navê Patrîs Lûmûmba. Ji wan xortan hebûn, ku pey xwendina bilind xwe li kurdzanîyê girtin û tîzê doktoran xwe ser tevger û çanda kurdî nivîsîn.

Îjar bi vê tîkiliyê re di wan salên Marûgulov ku alfabe çêkiribû û Mîr Celadet Elî Bedirxan jî xebatên alfabejê dimeşand, ev çawa bû?

Gele caran li ser tîkiliyên kurdên Sovyetê û kurdên rojavaya Kurdistanê ya çandî ji min dipirsin, bi nêta ku serwext bin, ka ew çawa bû di her du welatan de li salên sîyî, li heman demê pîrsa alfaba latînî wekî hev pêşde hat. Guman dikin, wekî navbera her du aliyan, Celadet Elî Bedirxan li Sûriyê û Libnanê û Marûgulov hebûye. Helbet, pêwendî navbera her du aliyan tune bûye. Pêvajoya salên 20'î ew pîrs ji rewşa obêktîf ber hine gel û dewletan hat pêşde kişandin û bû pîrsa rojane. Di wan salan de, ji alîkî ve gava li Tirkiyeyê ser înkarkirina şaristaniya Osmaniyê: nivîsandin û xwendina bi tîpên erebî pêşde hat, pêvajoya nû ya şoreşa çanda gelê tirk dest pê kir, û pêra jî li Sovyetê pêvajoya bi heman rengî despêkiribû. Li aliyê din ve pêvajoya salên 20'î, ji bo kurdan jî girîng bû. Rewşenbîr û siyasethadêrên

kurdan bi serkêşiya Celadet Elî Bedirxan hêwra xwe li Sûryayê û Libnanê dîtibûn û bi karmend, siyasiyên fransawivan pêwendiyên xwe danîbûn. Dayin-standina wan wisa li ser çand û ronakbîriyê bû. Hersê alî jî: Tirkiye, Sovyet û serokên kurdan bi hev girêdayî nebûn. Latînî bîngeheke mezin e, zanistî ye, şaristanî pê re heye. Di dema Çar de jî gelek kitêbên zanyariyê tîkîstên bi zimanê kurdî bi herfên Latînî çap bûne. Alfabaya Latînî îro bûye bîngeheke xurt bo pêşketina zimanê nivîskî, edebiyatê bo zaravayê kurmancî, angoyê kurmanciya jor. Meşa edebiyatê bi kurmanciya xwerû û ya jor, gavên xwe yê mezin davêjin. Rex vê meşê, hêza xwe digre ji edebiyata ser zarava zazakî. Hersê zarava jî milkê me kurdan in, edebiyat zengîniya çanda me ne. Divê em jiyandariya wan nas bikin, wekî ronîya cavê xwe biparêzin û bibin piştevan bo pêşketina wan. Edebiyeta soranî, tecruba wê mezin e, wekî bê asteng meşa xwe xurt bike û hên zêde belayî nav gel bibe. Edebiyeta ser zarava kurmanciya jor ji kuştinê filitiye. Daxwaza binpêkirina jiyandariya wê li Tirkiyeyê li rojava siyaseta desthiletêdan de hên dom dike. Gelê kurd dibê: "Gul di bin kevîran de jî şîm dibe". Edebiyeta kurmancî di dîroka xwe de ew qas xurt nebûye çî qas îro. Her sal li Tirkiyeyê, Evropayê, ji Amerîkayê girtî heta Australyayê bi sedan pirtûk bi kurmancî tîne weşandin. Rewşenbîr û nivîsarvanên bi kurmancî bi hezaran e. Dem hatiye em rewşenbîr hêzên xwe bîghînin hev, da ku zimanê nivîsarê hunera nivîsandinê ser zarava kurmanciya jor rakin ser dereca bilind, ser riya mezin û fireh. Divê pêra jî em ji hev

bişkivin nivîsarvanên jêhatî, şuret, zanayên zimanê Kurdî ji merivên, ku hinekî kurdî zanin nû bi nû hîn nivîsarê bûne, dest davêjine qelem, ku romana bini-vîsin. Ser belgê nivîsarê wana hubir hên ziha nebûye, cara diduyan jî nivîsa xwe nexwendine, weşanxana digerin bo çap kirinê.

Ji ber çi ye gelo, bi ya we?

Ev ji wê birçibûnê, ji wê tîbûnê tê, ku gel bi dehan salan bi zimanê xwe ne kariye bixwîne û binivîsîne. Destpêkê, 10-15 salan berê, ev normal bû, em bi hemû berhemên ku çap dibûn, şa dibûn. Me guh nedida, ka çawa nivîsiye, me tenê dinirxand bi wê, ku çap bûye û bi kurdî ye. Edebiyet jî, huner jî kar û xûdanên mezin dixwazîn. Bo hunermend û nivîsarvanên şuret karê berhemdariyê mîna wê ye, wekî meriv kevirê qîmet, ku ji bin erdê derdixê, pêsiyê ew hê bi şewqa xwe "perlemîş" nabe, jê re destê xemxur, hostatiya mezin lazim e, ku wî kevirî tiraş ke, şimşat ke, ser xûdan birêje, ku rastî ew kevir bibe yaqût û cewahir, wekî berhema wî di nava dîrokê de bimîne, bibe milkê gelek silsilên dahatî.

Îro kêmaniyeke civaka me heye. Xwendevan kêman in. Sedem çi ye?

Li jorê hinekî li ser wê em sekinîn, dara bişkivî ji kokê dixwazîn bibirin. Bê xwendevan em nikarin bîn ser rastiya mezin, ka kîjan nivîsar baş e, kîjan nebaş e. Dema xwendevan pir bibin û fam bikin û baş ji nebaş bişkivin, hingê nivîskar dê fedî bike û li ser nivîsara xwe zêde bixebite. Pexşana me radibe ser piyan, xwe dadiweşîne ji toza zordestiyê, xwendevan îdî bêtir reş û spî ji hev firq dikin, cilê ku qetiyaye, tazî bibe, dibîne, hildibijêre ka kîjanî li xwe bike. Edebiyat rengê xwe distîne. Qedema xwe digre.

Lê nivîs û behremên kurdî di dinyê de nayê naskirin.

Tu zanî? Tiştên baş wê bimînin. Tu niha hezar carî jî bêjî kitêba min, romana min heye, hevalê min heye, piştî min, meriyên min hene, bêfêde ye. Rastî derdikeve holê çimkî nivîsên din jî bo berhevdanîne hene. Ez hinekî subjektîv im, mesela roman, ez navan nabêjim, hinek henin ez radi-hêjimê ku romanên wana bixwînim, bîst rojan dixwînim, diwestim. Dijwar tîn xwendin, xwendevan li pey xwe nabin. Roman gerek zû bê xwendin. Hergê nivîsarvan di temamiya nivîsa xwe de her bi xwe re xeber dide, filosofiyê dike, tu aciz dibî, nikarî heta dawiyê tehmûl bikî. Çi ku berê xwendine, hîn bûne, didin kaxizê. Hînî nivîsînê bûne, lê hînî afirandariyê nebûne. Pirtûkxaneya bavê min hên di bîra min de ye. Wê gavê li weşanxana dewletê kar dikir, her

kitêbek, xazma ji pirtûkên pexşanê mînakekê dianî malê. Hemû klasîkên ermenî, rusî, ewropî bûn. Min çavê xwe vekir, venekir wan pirtûkê dît û paşê jî min hemû xwendin. Jyûl-Vêrn, Viktor Hûgo, Balzak, Gî dê Moupasan, Cervantês, Shakespeare, Cîovanyolî, Prospêr Mêrîmê, gelek pirtûk hebûn. Ew hên ber çavên min in. Ji wê demê de tehma romanê ketiye devê min, min zanibû roman çi ye. Roman tiştêkî taybetî ye, ez aniha nikarim wekî profesyonelan bibêjim, lê ez dema romanekê dixwînim, ez zanim ew nivîs çawa ye, baş e an nebaş e. Ha mêrxasê romanê hene, mêrxasê girîng jî hene, ku bi bûyeran ve ber çavê te bi xisûsiyat û fikrên xwe ve vedibe, jê nas dikî, jiyana wan, dora wan û civak jî pê re, ji te re dibe nas, ev di domana romanê de hêdî-hêdî bi diyalogan û bi bûyeran vedibin. Romanên me hene ku diyalog tede tune ne. Her fikir, fikir û fikir, diyalog tune ne.

Îjar, heger em ji berhemên kilasîkan bigrin û di nava edebiyata kurdî de wekî pîvanekê bi kar bînin û hemû nivîsên mayîn înkâr bikin, ew jî ne rast e. Di dîroka çand, ziman û edebiyata her miletekî de bi sedan, hezaran kovar hatine weşandin, navên rewşenbîr û nivîsarvanên wana hebûne. Lê ji wan kêman nav mane. Mînak Mopasan û yek dudê dinê, çend nava tê hildî û hew. Lê tu zanî, di dewra wî de çi ças nivîsarvan hebûne li dora wî, ku navê wana îro kêman tene bibîranîn? Bavê min digot edebiyat, mêşe ye, daristan e. Di daristanê de darên biçûk jî hene yên mezin jî hene, hejîk, yan jî kol, çirpî jî hene. Yên mezin û yên biçûk jî hene, gişk bi hev re dibin daristan û malbatek. Di dîrokê de ser biçûk û mezinan gelek cara nivîsîne, rexne girtine, mezinan ji biçûkan cuda kirine. Cem me kêmasiyeke mezin heye, rexnegîriya edebiyatê nava rewşenbîriya me de tune ye. Heger heye jî, merîfet û maquliya kirîtkirinê, rexnekirinê û rexneqebûlkirinê, bêhnfirehiyê di nava çivaka mede cî negirtiye. Di nava kurdan de ev bingeha xeydê û hev êşandinê ye.

Gelo ne ji bo ku civakek normal, civakek azad tune ye?

Helbet, tu dibêjî bingeh ev e, û rastî. Ew ji rewsa jîyanê tê. Ka ew rewş ji ku hatiye, em hemû jî sedema wê zanin. Rewşenbîrî rihî ye, herkes nikare bibe întelektuel, întelîgnê, ew marîfeta jiyana te ye. Rabûn, rûniştin, paqijî, baş çi ye, xirab çi ye. Rewşenbîrî bi aqilmendiyê ve girêdayî ye. Û tu ji min bipirsî aqilmendekî baş nimûne hebe ew Îsmâîl Beşîkçî. Ew entelektuel e. Bi nivîsên xwe ve xwe mezin nake. Tê bîra min, wexta vekirina Enstîtuya Kurdî li Stenbolê, ew bijartibûn wekî serokê wê, di axaftineke xwe de got: "Ez gelek spasdarim ji we,

wekî ku we min bijartiyê serokê enstîtuyê, wekî serokê vê enstîtuyê divê ez karekî bikim. Lê hûn jî zanin, îro ez çî bikim, çî binivîsim, wê min dîsa bigrin. Ev jî enstîtuyê re ne baş e. Çêtir e yekî din dewsa min bikin serok.” Di nivîsên xwe de timê rastgo û bêkompromîs bûye. Gelê kurd gotiye: “Darê berhemdar timê çiqlê wê berjêrin”.

Hûn zanin ku perwerdehiya zimanê kurdî li Tirkîyê tune û siyaseta dixwaze di vî warî de bi serkewe û vî mafî bi dest bixe, heta biserkevin, divê kurd di warê zimên û hînbûnê de wekî ferd çî bikin?

Hinek siyasetmadarên me, rewşenbîrên me hene, li ser hespê xwe berûpaş rûniştine. Çima? Îro tişt hene ku ji destê me diçe. Û siyaseta dewletê gelekî bi tecrûbe, bi hêz û kûr e, lê kurd hê jî bi giştî venebûne ser fena mezin, ku pê bihesin û li hev rûnin û li ser vê pirsê rêkê bidin ber xwe. Ev pirsê riya zimanê kurdî ye. Zimanê Kurdî ji nava xelkê me dertê, dertê.

Dewlet dihêle tu binivîstî, dihêle tu biaxivî jî, dihêle tu siyaseta jî bikî, dihêle tu nunerê xwe jî bişînî meclîsa bilind, lê tenê tişteki nahêle, perwerdehiyê bi awayê fermî. Heke xwendin û nivîsandin nebe fermî, ziman namîne, xwendekar namîne. Zarokên me bi tirkî hîn bûn, îjar nûva wê rûnên bi kurdî hîn bibin? Heger hîn bibin jî, ewê bitirsîn, ku dewletê wî ji kar bavêje. Binêr, tu li ser ziman dibêjî, te digire, ceza dike ditirsîne, tu li Stenbolê çiqas pirtûk bixwazî biweşînî dihêle. Kanî xwendekarê ku bixwîne? Astenga aborî, sosyal jî heye, ew hewceyî nan e, birçî ye. Wê kî bixwîne? Dewlet jî zarokan re dibêje, tu mezin be, bibe 18-20 salî paşê were kurdî hîn bibe. Ev teşqeleyê, mesqeretî ye. Dibêje, dilê te heye guruban çêke û hîn bibe, ez dij nînim. Lê tu hîn dibî, xwedî tişteki dernayê û navê te jî dikeve nava listeya reş. Unîversîteyek vekiriye, Kurdolojî, beş e.

Li wê derê 20-25 gencan hînî ziman dikin. Li wê derê hemû zimanan jî hîn dibin, kurdî jî wekî wana. Ferqîya navbera wan zimanên bîyanî û kurdî çî ye? Ew dibêje binêr va ye ez qîmetê didim zimanê kurdî, lê dibistan nabe hebe. Her tiştî dike ku zarok zimanê dê wînda bike. Ew bo xwe “rast” in. Lê “rastiya” wan ne wekî rastiya şertê dinyayê ye. Mînak li Almanyayê her tişt jî ji tirkên re, ji zimanê wan re heye, serbestî heye, lê serokwezîr hatibû bi mêvanî, digot, çima hûn nahêlin tirkî hîn bibin, ev helwesteke însanî nîn e. Li wir alman keniyane, lê tişteki ji wî re negotine. “Rêya xwendina kurdan, zimanê dê, qedexekirin ne helwesta însanî ye?” Tu bêje, serokwezîrê hêja, çima tu ji bo mîletê xwe dibêjî, bila zimanê dê, tirkî bixwîne, asîmîle nebe, çima hovîtiya tu dikî himberî zimanê kurdî, li ser wê tu tişteki nabêjî? Riya kurdan digirî, gelek teşqeleyan çêdikî. Kurdî ne siyaseta e, kurdî ziman e, çand bi ziman e. Naka hêja Yaşar Kemal kurd e, lê bi tirkî dinivîse, di nivîsên xwe de gelek tişt ji çanda kurdî girtiye û raberî xwendevanan dike. Dilê wî kurd e, lê nivîsên wî ji bo edebiyata tirkan bûye sûd. Heger nivîsên wî wergerînin ser zimanê kurdî, ew dîsa dimîne wekî nivîskarekî edebiyata tirkan. Siyaseta fermî îro ser demxweriyê ye. Çiqas sal derbas dibin ew qas bi hezaran zarok zimanê dayika xwe wînda dikin. Dem ji kîsê kurdbûna me diçe. Hikumet dihêle tu çî bixwazî bikî bike, lazim bû lêdixe, mehkeme dike, gelek caran mehkeme bi salan dom dike. Bi mehkemeya demdirêj wan kesan di bin strêse, dest girêdayî dihêlin. Dewlet her sal, bi dirêjaya donzdeh mehan her caran tiştinên wisa dike ku civaka kurdan tevlihev dike, xelq çalakiya xwe ser wê bûyarê xerc dike. Hey bi dehan, bi sedan rojnava vanan davêje zindanan, hey siyasetmadaran û serokên şaradariya, yê gel hîlbijartiyê dike zindanan. Her caran tişteki dike, heylo dihêle tu partiyeke siyasî û gelêrî jî beyan bikî. Lê nahêle nêzîkî zimanê kurdî be. Her kes jî têdighîje ku zimanparastin jî bo kurdên Tirkîyeyê di ser her siyaseta re ye. Di bîra min de ye, carekê xelq dijî vê siyaseta bi kel rabû. Li Diyarbekirê çadir vegirtin, hinek zarok neçûne dibistanên fermî. Ev reaksiyoneke girîng bû, lê rind amade nekiribûn, haya dinyayê jê tune bû, lawaz û qels derket, zû jî hate jibîrkirin. Destpêkek baş bû, girîng bû, gerekê xurt bikirana, îjar bila jûrnalistên dinyayê bianiyana. Zarok û mezin bira bi zimanê xwe bigotana, bavo, em ne siyasî ne, em zarok in, em dê û bav in, em dixwazin zarokên me bi zimanê xwe hîn bibin, perwerde bibin û em ew qas mîlyon in. Wê demê Ewropa wê piştevaniya kurdan bikira. Kurd divê siyaseteke xurt bike, wekî karibe xwe biparêze, îjar paşê gazinê xwe ji xelqê bike. Ku ziman nema, kurdî îdî vala dimîne. ✨

ERDOĞAN'DAN 'ÖZÜR' VE İMHA

NEVZAT ONARAN

Hatırladınız mı?

"Kürt realitesini tanıyorum..."

Kim mi, demişti?

Başbakan Demirel, 1992 baharında...

Demirel'in benzer veciz sözleri çoktur...

Bir 20 yıl öncesine daha gidecek olursak, 1970'lerde Erbakan, Türkeş ve Feyzioğlu ile birlikte kurduğu Milliyetçi Cephe Hükümetinin başı olarak da, sivil faşist saldırılarının arttığı 'faşist olmayan herkesin hedef olduğu' dönemde, *"Bana sağcılar suç işliyor dedirtemezsiniz..."* demişti...

Halefleri de ondan aşağı değil...

Demirel, Kürt realitesini tanıdığını söyledi, ne mi oldu?..

Özal'ın bugün de tartışılan ölümünün ardından Başbakanlıktan Cumhurreisi koltuğuna çıkan Demirel'in halefi Tansu Çiller, Bask modeli şu-bu de-yip geveleyip durdu ve imhayı yoğunlaştırdı...

Milyonlarca Kürt, Türk, Süryani, Ezidi toprağın-dan kopartıldı, sürüldü ve binlerce köy boşaltıldı...

Yaşanan kitlesel imhaydı...

Ve döneminin polis şefi Mehmet Ağar'ın *'Bin operasyon'* bu yıllarda yaşandı.

Demirel'in 'tanıma'sının devamı kıyımın şiddet-lenmesiydi...

Ankara koltuğunda oturanlar değişti...

Tabii ki 'Kürt'ün demokratik vatandaşlık talebi-ne' karşı, dönem dönem günlük söylem değişse de

esasta resmî tavır hiç değişmedi...

2003'te Başvekil koltuğuna oturduktan sonra, AB'ye uyum yasası gazıyla, paketler açan AKP'nin li-deri Erdoğan, 2005'te Diyarbakır Belediye Başkanlı-ğının tüm davetlerini duymazlıktan ve görmezlikten gelip, TOKİ konut dağıtım mitinginde ev alacak bir grup insana açıkladı:

"... Kürt sorunu vardır..."

Gaz dediğin uçup gider; öyle de oldu...

1 ve 2 Kasım 2008'de Van'da ve Yüksekova'da ko-nuşan Başvekil Erdoğan, resmî düsturu tekrarladı:

"Ne dedik? Tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet..." (Anadolu Ajansı, 1 ve 2 Kasım 2008)

Kürt'ün demokratik vatandaşlık talebine verilen cevap, İttihatçı tekçiliktir...

'Tekçilik politikasının, Ermeni soykırımından, Dersim'e ve bugüne kadar Anadolumuza ve bizlere, neler yaşattığının şahidiyiz!..

Ve gelindi 2009'a, yine konuştu AKP lideri:

"...Demokratik açılım..." yok *"... Birlik ve Kardeşlik Projesi..."* yok...

Kararsızlık adımı koymada yaşandığı için aranan isim bulunamadı gitti...

Kürt'ün ve demokrasi isteyen tüm insanların Habur'dan 'hoş geldin' sevincine saldırı başladı ve başta Türk medyası kalemşörleri olmak üzere tüm imhacı koro, resmen *'vay sen, nasıl sevinirsin'* tavrıyla hakarete başladı...

Ve böylece operasyonun aranan kılıfı bulundu...

Ve biricik adım:

Uyduların sınırları aştığı ve ülkelerin küçüldüğü dünyada, Kürtçe yayın yapan TRT Şeş kuruldu...

Halkların demokrasi mücadelesini ve Kürt'ün demokratik vatandaşlık talebini görmezden gelen bildik Ankara'nın alkış ekibi, hemen şak şaka başladı; her zaman yaptıkları gibi...

Ve ikincisi:

Karşılıklı masada oturma...

1920'lerde ve 1930'larda da masaya oturmalar oldu...

Masaya oturma elbette çok önemliydi, ama devamı gelmedi...

Ve...

Anlaşıldığına göre, ilkeli ve prensipli olunmadığı ve net bir yol haritası da belirlenmediği için, yine zikzaklar başladı...

Anadolumuzda 100 yıl öncesine gidelim...

İttihatçılar da Taşnaklarla 1908'den 1915'e kadar hep görüştü, hatta seçimlere bile birlikte girdiler...

Amma İttihatçı hükümet, görüşmenin devamı maddelere geçmedi ve 1915 soykırımını yaptı...

26 Aralık 2010'da, 2011 yılı bütçe konuşmasında Başbakan Erdoğan, TRT'nin Kürtçe yayını unutmamalı ki, *"Belediyeler de devletin resmî kurumlarıdır, diğerleri de resmî kurumlarıdır. Orada da Türkçe kullanılır, orada da Türkçe kullanılır. Birisinde farklı, birisinde farklı olmaz"* düsturunu zabitlere yazdırdı.

Sanki Kürtçenin sadece televizyon yayın dili olmanın ötesinde bir anlamı yokmuş gibi...

Şırnak Mebusu Hasip Kaplan da cevabını verdi:

"Ortak vatanda Kürtlerin Türkler kadar eşit olma hakkı vardır!"

Erdoğan, Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi'nin adını tekrarladığı konuşmasında, imhanın dilini kullanmaya devam etti ve Kaplan'ın *"...susan bir Türkiye yarattınız... Türkiye, susmayacak; konuşacak"* sesini duymazdan geldi...

2011 Haziran seçim startı verildiğinde Erdoğan'ın İttihatçıların temellendirdiği Türk milliyetçiliği kimliği daha da net ortaya çıktı, neler döktürdü neler...

Lütfen hatırlayınız!

Hatta Malatya'da olduğu gibi kimi seçim mitinglerinde açıktan Alevileri hedef aldı...

AKP, Türkçü ve Sünni resmî söylemle aldı yüzde 50 oyu...

Türkçü ve Sünni ideolojik ve politik 'tek'çi söylemin temelini atan İttihatçılardır...

Amman günümüz İttihatçılarına dikkat!..

Geldik 2011, 23 Kasım...

Ankara'da AKP İl Başkanları toplantısında, parti- daşlarına konuşan Erdoğan, 24 Kasım öğretmenler gününden, Mısır'a, Tunus'a, Mevlâna'dan Yunus'a, Silivri'deki yargılamaya, İzmir, Kayseri ile Yozgat belediyelerini dahi unutmadan, Kürt sorunu dahil pek çok konuya sevdiği tabirle 'açılım' getirdi (<http://www.akparti.org.tr/site/haberler/basbakan-erdogan-23.11.2011-tarihli-il-baskanlari-toplantısında-yaptigi-k/16314>)...

12 sayfalık konuşma metninde açılım getirilme- yen iki konu kalmıştı:

1- 2007 seçiminden beri 5 yıldır gündemde olan Anayasa değişikliği...

2- Deniz Feneri Davası'nın işleyişindeki hukuki kriterler...

AKP lideri Erdoğan, Ankara'nın hatta Osmanlı'nın bildik 'böl ve yönet' tarzını bir kez daha servis etti:

"KCK operasyonlarını değerli arkadaşlarım, bir Başbakan olarak ben bugüne kadar aynen destekledim ve destekliyorum. Zira milli birliğimiz, beraberliğimiz ve kardeşliğimiz için yapılan bu operasyonda işte bakın birçok şeyler dökülüyor artık meydana."

Bu ifadesiyle Erdoğan, KCK operasyonunu, baş- bakan olarak verdikleri kararın gereğinin yapılması olarak itiraf etmiştir...

Kürtlere 'ovada yaşama' hakkı tanımamanın adı haline gelen imha operasyonları...

Kitlesel tutuklamalar...

Belediye başkanları...

Belediye meclis üyeleri...

Akademisyenler, yazarlar...

Avukatlar...

Gazeteciler ...

Sıra...

Geç kalmayalım!..

TRT Şeş olsa da, mahkeme Kürtçeyi "bilinmeyen dil" olarak kayıtlara geçirdi...

Açılım nerede kaldı?

Büşra hocanın, Ragıp Zarakolu'nun özelinde ol- duğu gibi, pek çok kişinin adı verilerek, fiilden çok 'fail' üzerinde durulmuş ve failin imhası esas alın- mıştır...

Ahmet Şık'ın basılmayan kitabıyla ilgili yapılan da bir başka örnekti, failin imhasıydı hedeflenen...

Nitekim AKP lideri Erdoğan, Avrupa'daki bir top- lantıda, *"Bir kitabın bombadan dahi tehlikeli oldu- ğu"* veciz sözünü sarf etmedi mi?..

Tarihte 'kitap ve bomba' kelimelerini böyle bir arada kullanan bazı önemli şahsiyetler yok diyeme- yiz; elbette vardır...

Hitler de, kitapları yakmadı mı?..

Erdoğan, 23 Kasım 2011'de partidaşlarına konuşmasına devam etti:

"Yani, bizim devlet olarak özür dilememize mani bir şey yok, ama bu işin iradesini kullanan sizsiniz siz, sizin zihniyetiniz, CHP zihniyeti... Ben mi özür dileyeceğim, sen mi özür dileyeceksin? Eğer devlet adına özür dilemek gerekiyorsa ve böyle bir literatür varsa ben özür dilerim ve diliyorum (bold, N.O)... Ama, Dersim faciası karşısında özür dileyen olan, bu faciayla yüzleşecek olan AK Parti değil, AK Parti Hükümeti değil, bizzat bu facianın, bu kanlı eserin sahibi olan CHP'dir, CHP'nin Tunceli milletvekilleridir, CHP'nin Tunceli kökenli Genel Başkanı'dır; bu budur."

Erdoğan, özür için iki olasılık sıralıyor:

- 1- Devlet adına özür dilemek gerekiyor mu?
- 2- Böyle bir literatür var mı?

Ve Erdoğan 'gerekiyorsa ve varsa' ihtimalinin ardından özür diliyor.

Hatırlatma: Erdoğan'ın özür dilediği gün, Almanya Meclisinde milletvekilleri ayakta saygı duruşunda bulunarak, faşist Nazi partisiyle Alman derin devlet ilişkisini ortaya çıkaran öldürülen 8'i Türkiyeli ve 1'i Yunanistanlı 9 kişinin adının tek tek okunmasının ardından Başbakan Merkel, bu kişilerin ailesinden özür diliyor ve cinayetin tamamen aydınlatılacağı sözünü veriyor.

Merkel, bu cinayetler benim Başbakanlık zamanında yapıldı, yapılmadı tartışması yapmıyor!

Özür tavrında iki örnek...

AKP lideri ise, partidaşlarının toplantısında Dersim kırımını yaşandığında partisinin iktidar olmadığının üzerine basa basa iki olasılığı sıralamasının ardından "özür"ü hatırlıyor.

Bunun karşısında, Dersim kırımında CHP'nin ve yöneticilerinin ve hükümetinin rolünü netleştirmek yerine, Osmanlı'nın 500 yıllık politikası üzerinde durmayı önermek, kırımını perdelemekten öte bir anlamı yoktur...

Maraş'ta, Çorum'da, Sivas'ta Alevilere ve devrimci ve yurtseverlere yapılan diğer toplu imha kalkışmalarına da, 500 yıl geçmişe giderek değerlendirme yapacak olursak, varacağımız nokta hiç de hayırlı olmaz; ayıptır yav...

Asimilasyonda, 500 yıllık Sünnileştirmeye, 100 yıl öncesinde İttihatçı Türkleştirmenin eklendiğini de unutmamalıyım...

Dersim'in Alevi kimliğini bilen Erdoğan, konuşmasında 1514'te yine Dersim'de Alevi kırımını başlatan Osmanlı Padişahı Yavuz'un 'büyüklüğünü'ne dikkat çektikten sonra, şiir okuması davasında cezasını onayan Yargıtay dairesindeki üyelerin hepsi için "yine belli bir mezhebin mensuplarıydı" demeyi de unutmadı.

Erdoğan seçim meydanlarında da 'belli mezhebin mensupları' söylemini sürdürmüştü, burada yine tekrar etti...

Bu, ayrımcılık değilse nedir?

Bu, hedef gösterme değil midir?

Bu ayrımcılıktan, demokrasi çıkmaz; anlayana...

Bunun için 'Alevi açılımı'nın, Alevisi gitti, (s)açılımı kaldı...

Zaten Kürt açılımının, (s)'açılımı' da kalmadı...

'Açılım'ın son sahnesi Van depreminde oynanıyor: Uluslar arası yardımı iş işten geçtikten sonra kabul etme, Belediyeyi yok sayma, afet bölgesi ilan etmeme vs..

1993'ten beri süren Sivas yangını davasıyla ilgili tek kelam etmezken, kendi özelinde bir yargılanmayı sürekli hatırlatması bizce hayli manidardır!..

Başbakan Erdoğan'ın, Osmanlı Padişahı Yavuz'u andıktan, okuduğu şiir nedeniyle cezasını onaylayanların sadece Alevi kimliğini ifşa ettikten ve KCK operasyonu ile kitlesel olarak Kürtlerin ve yürekli insanların tutuklamalarına onay verdikten sonra, Dersim kırımından dolayı devletin sürekliliği gereği dilediği 'özür', olsa olsa buza yazı yazmaktır...

Cumhurbaşkanı Gül'ün vetosuna rağmen şike yarasını değiştirmek için AKP ve Erdoğan'ın gösterdiği gayret, 'özür' için de gösterilseydi, 23 Kasım 2011'den bugüne, kitlesel imhaya dönen KCK operasyonlarının durdurulmasından, Dersim adının resmileştirilmesinin, özellikle İçişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı arşivlerinin açılmasına kadar adımlar atılmış ve bunun devam edeceği yönünde bir tavır ortaya konsaydı, 'özür' gereği yapılmış olurdu, aksine...

Erdoğan, partidaşlarına konuşmasını sürdürdü:

"İnkâr politikalarını biz çözdük, biz ortadan kaldırdık. Asimilasyon politikalarını da evvel Allah ne redetseyse sıfırlıyoruz."

Sıfırlanmış olmalı ki, Erdoğan'ın İçişleri Bakanı da Kürt sorununu aradığı halde bulamadığını itiraf etti...

Tunçeli, Dersim mi oldu?

Kürtçe eğitim yapılır mı oldu?

Kürt'ün demokratik vatandaşlık talebi mi karşılandı?

Bu sorular cevapsız kaldığı sürece, 1925'te yürürlüğe konulan Kürtleri asimile etmenin programı **Şark Islahat Planı** halen yürürlükte demektir.

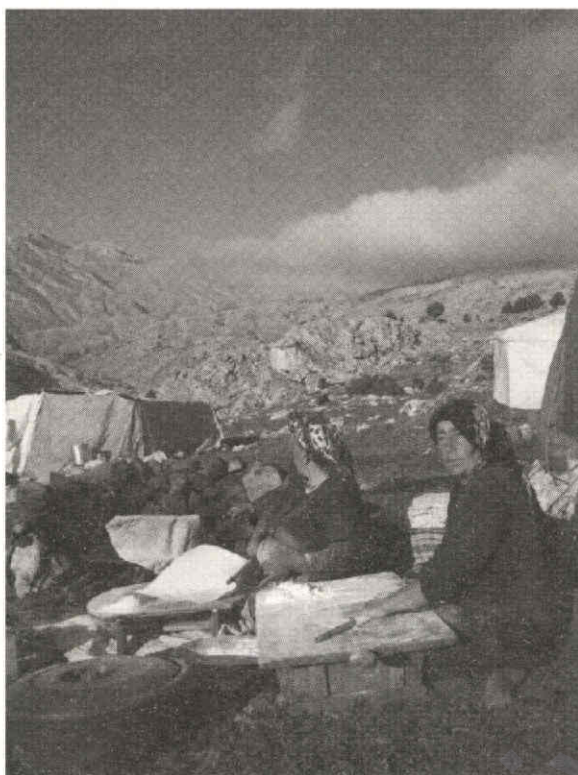
Bu halde nasıl inkâr politikası bitti ve nasıl asimilasyona son verildi, denebilir?

Dense de ne anlamı var ki?..

Kürt'e hem operasyon yapmak, hem de 'özür' dilemek, klasikleşen tabirle 'havuç ve sopa' politikası değilse nedir?.. ❁

ROJEK LÎ ZAZONA ME

MURAD POLA

Her sal gava dibe bihar, êdî hêviya min a ku ezê herim zozanan ji bo min dibe rastî. A ev du roj in ez li zozana me Sînegê, li zoma Besikê me. Ev zom nêzîkî sed salan e, lê dibe ku hê ji wê zêdetir be warê bav û kalên min e. Lewra ev ez sî salî me ku sî sal berî vê eynî havîneka mîna vê havîna îro li vê derê, li vî warî di bin konekî reşê koçerî de ji dayika xwe re bûme. Bavê min Mihemed pêncî salî zêdetir emir kiriye û kalikê min Hecî Yaqûb nêzîkî heştê salan emir kiriye. Ango em hemû zarokên vî warî ne. Ji bo jiyana koçeriyê, edet û kevneşopiyên wê jiyana siruştî, ev war wargeheke bê mînak e. Ji xêncî hinek hacetan hema her tişt mîna salên berê ye. Xweza destnedayî ye, nehatiye qirêjkirin, zarokên piçûk bê tirs û fikar dikarin bibine danasê rastiya çiyayan. Sînor û astengên li deştê, li bajar û bajarokan li wir tune ne. Lîstik û pêlîstikên wan rasterast ji tebîetê ne. Piraniya zarokan bi zimanê dayikê mezin dibin û bi hevaltiya urf û edetên berê perwerde dibin. Ya rastî tişteki hêviyê dide min û hezkirina min a zozanan xurtir dike jî ev bi xwe ye.

Kesekî bixwaze di der heqê koç, koçerî û koçeran de bibe xwedî agahî, ev der qadeka nedîtî ye. Lewra

her çendî ew hinek tiştên nû yên ketine jiyana koçeran û ji bo hêsanbûna şert û şirûtên li çiyê, zozanan bibine alîkar jî, hê dîsa li hember xwezayê, jiyana şuriştî berxwedaneka mezin û zehmet divê. Jixwe ev şert û merc in ku xeysetê me kurdan saxlem dikin û loma em dikarin li hember zor û zehmetiyan li ber xwe bidin.

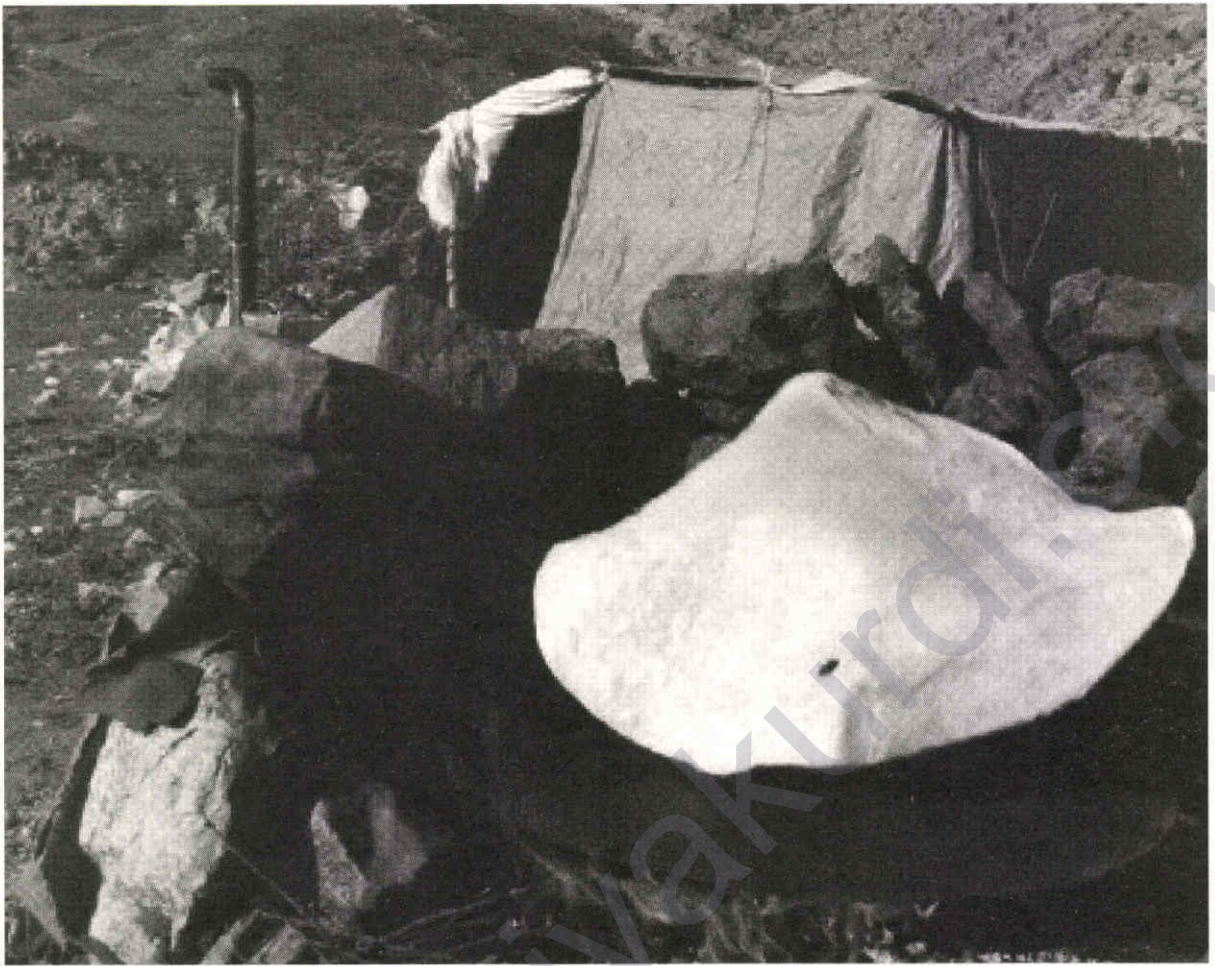
Belê ev war, Zoma Besikê, ciyê jidayikbûna min, ji bo min nas e, her dera wê, kanî û ava wê, kevir û kuçikên wê, newal û bestên wê hemû ji bo min nas û xerîbdost in. Ez gava xwe diavêjime li ku derê wê bira be, îlam bîranîn û serdaboriyeke min vedije û dikeve bîra min. Bi rastî ez nikarim van hestên xwe yên derûnî bi nivîsê ve diyar bikim... Jixwe ji ber vê ye gava dibe havîna ez wê tetîla xwe ya ku salê carekê dikeve destê min li wir diborînim. Ew der, hêvî û hêzê dide min...

Li zozana me herî zêde pez tê xwedîkirin, mî û pezê stewr; kavir û bendîr. Pey wê re jî her malek çend dewarên wan hene. Li zozana me av pir zêde nîn e, angû çemên gur û boş tune ne. Tenê çend kanî hene, lê ew têra zomê û heywanên wan dike. Ji van kaniyan navê çend heban wiha ye: Kaniya Curn, Kaniya Xişir, Kaniya li bin Malan û hwd. Çiyayê herî bilind Kelê Kurê ye, ji xêncî van Newala Kûr, Qirigol, Terazîn, Qendîl, Pezber, Mozelan û hinek ciyên din hene.

Malên ku tîna li êla me datînin ne zef in, deh û panzdeh mal in. Ew hemû jî merivên hev in.

Ez van rêzan li zozana me di tarîxa 21. 07. 2010 û saet 12:30 de, li bin çadira spî de dinivîsim. Dibe ku li vê zozana me, cara pêşîn yê bi zimanê kurdî nivîsan dinivîse ez im. Her çendî zozaniyên me bi xeberdan ji xêncî zimanê kurmancî ji zimanên din xerîb bin jî, nivîsa kurmancî jî li vir xerîb e. Lê êdî gelek tişt diguherin û em hîna tiştên nû dibin. Loma ez dixwazim ev yek ji dîrokê re bibe belgeyek.

Û guhê min li Radyoya Dengê Mezopotamya ye. Li vir gelek radyo dikşînin. Ji bo mînak Radyoya Dengê Îranê dikşîne. Par dema ez hatim vir, min li vir çend caran guhdariya wê jî kiribû. Her wiha Dengê Amerîkayê tê guhdarîkirin. Ya rastî par dîsa carekê min îstasyoneke din dîtibû bi Kurdîya Soranî Încîl dixwendin. Lê paşê min êdî careke din peyda nekir. A ev ji wan çend radyoyan in ku mirov dikare kurdî jê guhdarî bikin. Lê ji xêncî wan gelek radyoyên bi tirkî, farisî û erebî weşanê dikin ku ez dikarim fêhm

bikim, tèn bihîstin. Ango li vir jî mirov dikare hay bi dinyayê hebe û rojevê bişopîne. Ango jiyana koçeriyê û ya nûjen ketiye nav hevdu û bi tevayî dimeşe...

Îsal 2011, 29'ê meha heftan, roja îne, dîsa mîna her sal ez hatim zozana me Sînegê ku ez di sala 1979'an meha hetfan roja 15'an de li wir, li Zoma Besikê ji dayika xwe bûme. Ez çaxê derdikevime rêwîtiyan zêde bi baldarî der û dora xwe nanihêrim. Bi piranî yan ez tiştêkî dixwînim, wekî pirtûk, kovar û yan jî rojname. Lê dema ku rêwîtiya min ber bi zarokatî, angoo zozana me be, wê hingê ez çavê xwe baş vedikim. Bi hemû tiştan ve ez dixwazim bîranînek têkeve bîra min û ez herim salên berî. Loma îsal jî gava ez derketim vê rêwîtiyê, dîsa wê kelecane bi min girt. Bi vê coşê min metropola mezin, Stenbola ku sal û danzdeh meh ez lê dijîm min pişt xwe hişt û berê xwe da welêt.

Vaye mîna par, dîsa niha ez li zoma me, di çadira me de, vê nivîsê di dîroka 30. 70. 2011 û saet 18:03'yan de dinivîsim. Niha ez û bavê xwe em rûniştine, guhê me li Radyoya Mezopotamya ye. Nûçeyên

bi zaravayê soranî qala êrişên Îran û Tirkyeyê yên li ser baregeha Qendîlê tèn kirin, tê dayîn.

Bi rastî jiyana, temenê mirov bê rawestan wisa bînavber berdeham dike. Par gava min ev kompîtura xwe anîbû zozanê min dîsa nivîsek nivîsîbû û min di wê de gotibû dibe ku ev nivîsa yekemîn e li vê zozana me bi kurmancî tê nivîsîn. Min hê ew nivîs nedaye weşandin û bi baweriya min ev bû nivîsa diduyan.

Ezê çend rojan li vir, warê bûyîna xwe derbas bikim. Xwedê hez bike ez dixwazim, hinekî xwe ji bandora bajarê xerîb xilas bikim û bi war û welatê ku di zarokatiya min de bûye hevalê min dîsa li min xwedî derkeve, bibe hevalê minê qedîm.

Li vir jiyana surîştî bi awayekî berbiçav tê jiyana. Mirov li vir, li çiya û zozanan hînî şert û mercên jiyana gelê kurd dibe. Hê ji gelek aliyan ve destnedayî maye. Zarokên vir, hê bi zimanê dayikê xeber didin, dilîzin û hevdu re didine xeberan. Bi serbestî di nav kevir û kûçikan de digerin, heywan û bihukan, teyr û çivîkan nas dikin. Ango bi surîştê re dibine nas û hevgel. Xwezî zarokên me yên li metropolan jî ev jiyana tehm bikiribana! ✨

muradpola@gmail.com

DOSYA - FORUM

KÜRTLER ve KARİKATÜR

- Halil İncesu
- İmam Cici
- Hüseyin Işık
- Ender Özkahraman

Hazırlayan: BÜLENT ULUS

Binlerce yıllık coğrafi yerleşmişlik...

Ve binlerce yıldır süren bir varolma şavaşı...

Milyonlarca insanın kendisine, diline, geçmişine yabancılaştırılmasının dramı...

Anadiliyle yazamayan yazarların, çizemeyen çizerlerin kendileriyle de sürdürdükleri iç hesaplaşmaları...

Tarihsel mirasın kuşaktan kuşağa en önemli aktarıcı unsuru olan dilin uğradığı vicdansız saldırı...

Sadece yazın alanında değil, gündelik yaşamın birçok boyutunda da engellenmiş bir dil, tarihin yükünü nasıl hakkıyla taşıyıp aktarabilir ki?

Politik ve kültürel kimliğin kurumsallaşmışlığıyla dil ve dile bağlı olarak edebiyatın, sanatın gelişmişlik düzeyi arasındaki dolaysız ilişki, bugün Kürtler açısından da başat bir tartışma konusu.

İşte bu tartışma çerçevesi içerisinde, Kürtlerin karikatürle ilişkisini değerlendirmeye çalıştık.

Kürt karikatüristler İmam Cici, Halil İncesu ve Hüseyin Işık bir araya gelerek bu konuya dair konuştular.

Bir kez daha ortaya çıktı ki, özgürce kendisini geliştirme olanaklarından yoksun halkların dildeki, sanattaki kısıtlılıkları da evrensel özgürlük normlarının yerel-ulusal dillerle-çizgilerle kestiği noktada son bulabilir ancak.

Kürt edebiyatı, Kürt müziğinden bahsedildiği gibi, bir Kürt karikatüründen de bahsedilebilir mi?

Halil İncesu: Kürt karikatürü ya da Türk karikatürü olarak sınıflandırılabilirdiğinden pek emin değilim.

İmam Cici: İtalyan sineması, Kore sineması diye bir şey var. Kürt mizahı diye bir şey de var. Her toplum kendi birikimlerini, kendi mizahını oluşturur. Evet, Kürt mizahı var. Kürt karikatürü için bunu söylemek doğru değil, çünkü daha bir avuç insanız ve Türk karikatüründen beslenerek geldik. Henüz kendimizi bulmuş, kendi dilimizi oluşturmuş değiliz. Bir sinemacı gibi, kendi dilini oluşturmazsa, sinemasını bile yapamıyor. Şunu söylemeye çalışıyorum: Bir Yılmaz Güney sinemasından bahsedebilmek için Yılmaz Güney sinemasının olgunlaşması lazım. Yaşayan insanlar olduğu sürece mizah olacak. Kürt mizahı var ama Kürt karikatürü için henüz çok erken. Daha yeni yeni Kürtçe balonları falan yazmaya başladık. Böyle bir olgunluk, rüştünü ispatlama durumu göremiyorum.

Halil İncesu: Balonlar Kürtçe yazılınca Kürt karikatürü mü oluyor?

İmam Cici: Hayır hayır. Ne kadar o dünyayı anlatıyorsunuz, ne kadar o dünyaya hâkimsiniz? Ya da o dünyayı anlatırken hangi dili kullanıyorsunuz? Anlatım dilinden bahsediyorum. Kürtçe ya da Türkçe olmasından bahsetmiyorum. İtalyan filmi izlediğinizde, İtalyan filmi olduğunu anlıyorsunuz. Ama Kürt karikatürü için bunu söylemek zor.

Hüseyin Işık: Sinemada ekoller vardır. İtalyan ekolü, Fransız ekolü, Hollywood ekolü diyoruz. Böy-

le ekoller var. Karikatür de diğer sanat dalları gibi evrenselidir. Dünyanın her tarafında karikatüristler vardır. Mordillo'nun karikatürlerini anlıyoruz. O sanatın, o disiplinin enternasyonal bir tarafı var. Şimdi bir Türk karikatür tarzı var, doğru. Ta Ermeni karikatüristlerle başladı. Osmanlı topraklarında ilk karikatür-mizah dergisi Ermenilerle –Teodor Kasap'la– başlıyor. Hatta öncesinde de Ermeniler, Osmanlıca –Arap/Ermeni harfleriyle– mizah dergisi çıkarıyorlardı. Böyle bir damar zaten var bu coğrafyada. O dönem Kürtçe dergiler de çıkmıştı ama kaç tanesinde karikatür vardı, bilemiyorum.

Halil İncesu: Yok. Biliyorum.

Hüseyin Işık: Peki, olmadığını kabul edelim. Arkasından Türkiye'de yavaş yavaş bir karikatür ekolü oluşuyor. Turan Selçuk'larla, Cemal Nadir'lerle dünya piyasasında bir karikatürcüler ekolü çıkıyor ortaya. Hatta bunlar ödüller de alıyor. Sonrasında Oğuz abi, Yalçın Çetin ve birkaç kişi daha. Altan Erbulak... Bu devam edip gidiyor. Senin dediğin doğru. Biz de bu damardan beslenerek Kürtçe balonlu karikatürler yaptık. Bir taraftan Kürt karikatürü başladı, doğru, devam ediyor demek istiyorum, ama diğer taraftan bir ekol olarak, bir tarz olarak, evrensel pencereden baktığımız zaman öyle bir ekol, öyle bir tarz henüz oluşmamış. Güney Kürdistan'daki durumun ne olduğunu bilemiyorum.

İmam Cici: Orada da Arap-Pers hâkimiyeti var.

Hüseyin Işık: Orada da tam kendilerini bulduklarını zannetmiyorum. Bir içerik olarak, Kürtlerin sorunları olarak, Kürtlerin karikatürü var. Bir de, dünyanın içinden çıkıp "ben en doğal halimle kendi

kültürümün karikatürünü yapıyorum, kendi dilimin karikatürünü yapıyorum” diyen insanlar var mıdır, bilemiyorum. Belki Halil daha iyi bilir. Demek istediğim sadece politik bir olay değil, kendi köyündeki, kendi şehrindeki olaylara Kürt penceresinden, kendi kültüründen bakıp mizahi dille işleyen bir karikatür var mı yok mu, onu ben çok göremedim. Doğan Güzel’in Qirix’i güzel bir örnek aslında. Gerçekten o dünyanın, Kürtlerin dünyasının içinden çıkmış. Gerçekten onların mizahı. Öyle bir başlangıç vardır. Kürt karikatürü doğmuştur diyebilirim. Nasıl devam edecek, onu da zaman gösterecek.

Halil İncesu: Mesela Mordillo’ya ne diyeceğiz! İspanyol bir karikatürcü diyebiliriz ama yaptıklarına “İspanyol karikatürü” mü diyeceğiz? Türk karikatürü nedir? Türk, Kürt, Ermeni, İtalyan karikatürcü olabilir ama onların yaptığı karikatür Kürt, İtalyan, Alman karikatürü diye nitelenebilir mi?

Hüseyin Işık: Ben ekolden bahsettim.

Halil İncesu: Ekol, okul nedir abi? Nedir Türk karikatürünün ekolu? Hangisidir mesela? Bir İtalyan ayırabilir mi “*bu Türk karikatürü*” diye?

Hüseyin Işık: Turan Selçuk benim için bir ekoldür.

Halil İncesu: Türk ekolu içinde bir ekol değildir.

İmam Cici: Referansları da, kaynakları da batıdadır. Ve o yüzden de evrenseldir.

Halil İncesu: Türk karikatürü en yakınında Fransızlardan, Amerikalılardan beslendi. Ben çok emin değilim. Hatta bir yazı yazmıştım, (Karikatürcüler Derneği’nin çıkardığı bir dergi var; Karikatürk) *Karikatür mü? Karikatürk mü?* diye. Sen oraya evrensel karikatürler de koyuyorsun. Dünyadan örnekler koyuyorsun. Türk karikatürü ya da Kürt karikatürü. Böyle bir nitelendirmeyi ben doğru bulmuyorum. “Türk karikatürcü” ya da “Kürt karikatürcü” denilebilir. Kökeni Kürt’tür, karikatür çiziyordur.

Hüseyin Işık: Böyle düşündüğümüz zaman senin dediğin şeyle çelişir. O zaman İtalyan sineması da yok, İtalyan ekolu de yok!

İmam Cici: Kendi estetiğini oluşturmaktan, kendi tarzını oluşturmaktan bahsediyoruz.

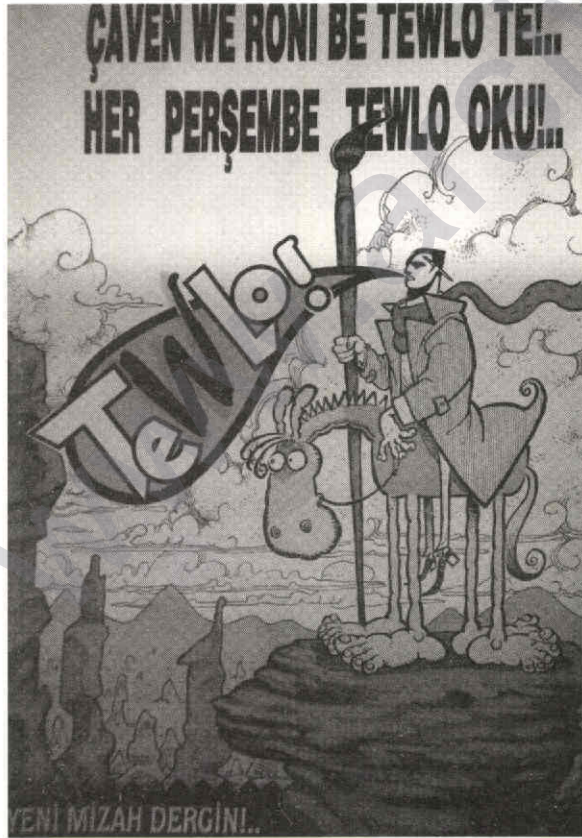
Hüseyin Işık: Görsel disiplinler içinde değişik disiplinler var. Karikatür bunlardan biridir. Bu disiplin içerisinde değişik okullar olabilir. Coğrafyasıyla adlandırmak lazım.

Halil İncesu: Ulusal bir pozisyon yok ki! Irak’takiler Araplardan etkileniyor. Öbürü İran’dan etkileniyor. Türkiye’den etkileniyor.

Hüseyin Işık: Akdeniz ülkelerinin mizahıyla, Orta Avrupa’nın mizah anlayışı çok değişiktir. Akdeniz ülkeleri; İtalya, İspanya, Yunanistan. Türkiye’yi de bunun içine at. Başka bir mantalite var. Başka bir tarz var. Sadece çizgi olarak demiyorum. Bir disiplinin içerisinde değişik okullar olabilir. Buna Türk demeyelim, başka bir şey diyelim. A diyelim, B diyelim. Böyle okullar var.

Halil İncesu: Kürtler, Türkiye’de iki dilli bir hayat sürüyor. Kültürlerinde de sentez gibi bir şey oluşmuş durumda. O yüzden ayırmak şu durumda mümkün değil. Kürtlerin de ulusal bir devleti olur. Öyle bir ekonomik sistemi olur, öyle bir hayatı gelişir, bu alanda yetişen insanlar bir şeyler yapar. Bugün bundan söz etmek mümkün değil.

İmam Cici: Her şeyin tanımlaması zamanla oluşur. Her yaptığımızı tanımlamak zorunda değiliz. Biz bunu bir yere adapte etmek zorunda değiliz. O gücü oluşturduğunda onu tanımlamak, onu seyredenlerin işidir. Çizgide Fransız-Belçika ekolu diye bir şey var. Ya da Manga vardır. Manga niye vardır? Kendi çizgi dilini oluşturmuştur. Kendi çizgi dilini nasıl oluşturdu? Kendi kültürüyle, estetiğiyle oluşturdu. Ben ondan bahsediyorum. Mizahın kendisinden değil. Kendi eserini oluştururken, tarihten gelen birikimleriyle yeni bir estetik dil oluşturmasından bahsediyorum. Bu da ancak zamanla olabiliyor. Buranın bir sinema kadrajı vardır, bir anlatım dili vardır. O anlatım diliyle beslenirse eğer, kendi dilini oluşturur. Ve bunu oluştururken de herkesin yaptığını tanımla-

Hüseyin Işık

Halil İncesu: Tatvan'dan Malatya'ya kadar Fransızlarla sadece çizerek konuştuk. Onlar Türkçe bilmiyor, ben Fransızca bilmiyorum.

Hüseyin Işık: Amerika'da ünlü karikatürcü Stanbeck var. Romanya'dan kaçıyor Amerika'ya yerleşiyor. İngilizcesi zaten kıt. Bu adamı tercüman diye Çin'e gönderiyorlar savaş esnasında. Amerikalıların laflarını çizgiyle Çinlilere anlatıyor. Çizgiyle derdini anlatma bu yanıyla evrensel bir şey. Bu nedenle yerel renklerden uzaklaşabiliyor. Mordillo'yu örnek verdin. Mordillo benim için artık bir İspanyol çizir ya da Latin Amerikalı çizir değil. O dünyanın karikatür sanatçılarından bir tanesi.

Halil İncesu: İspanyol çizir, İspanyol asıllı çünkü. Ama çizdiklerini İspanyol karikatürüne dahil edemeyiz. Bence bu herkes için geçerli.

Hüseyin Işık: O evrensel komikleri buluyor, bir adam düştüğü zaman, ağaca asılı kalmış bir insanı herkes anlıyor. Karikatürde böyle evrensel bir dil var. O dili yakaladığın zaman Japonya'ya da gitsen, Nikaragua'ya da gitsen derdini anlattırısın. Onun için iyi romanlar dünyanın her yerinde okunuyor, iyi filmler dünyanın her yerinde seyrediliyor. Orada kültürel farklılık çok fazla etki etmiyor. Kıskançlık dünyanın her yerinde kıskançlıktır.

Halil İncesu: Kürdi bir bakış açımız yok ki bir kere! Var mı? Sizin var mı? Kürt karikatürcü vardır ama karikatür evrensel bir şeydir. Ulusal tanımlamalara konulamaz bence. Türkiye karikatürü. Nasıl diyebilirsiniz? Bir sürü çizir var. Kürt olduğu halde hiç bunu söylemeden bir Türk gibi yaşayan. Mesela Cemal Süreya Kürt olduğunu söylediği anda birdenbire Kürt yazarlarına mı dahil oldu? Sadece dil midir? Eğer orada Kürtçe yazsaydı, Kürt şiiri mi olacaktı? Biz yanlış bir yerden tartışıyoruz. Türk karikatürcü olabilir. İtalyan, Alman, İngiliz... Yaptıkları İngiliz karikatürü denemez.

İmam Cici: Peki, İngiliz mizahı denen bir şey var?
Halil İncesu: Mizah ayrı bir şey. Mizah dendiğinde bir karikatür kitabı beklemiyorsun.

Hüseyin Işık: Çizgiyi belli bir disiplin içine sokmak çok zor.

Halil İncesu: Amerikan çizgi roman tarzı, ekolü var. Fransız var. Ama bizde yok. Mesela Alman bir tarz var mı? Yok. Almanlar çizgi mevzusunda çok gelişmiş değil.

İmam Cici: Çizgi ile temasımız köklü bir tarih oluşturduğunda, zaten kendi ekolünü oluşturacaktır. Japonya'nın çok güçlü bir çizgi geçmişi var. Hangi coğrafyada ve hangi kültüre ait olursa olsun, kendi estetiğini yarattığında, birileri onu tanımlama gereği duyacaktır. Çünkü sen o gücü oluşturmuşsun ve farklılık yaratmışsın.

mak zorunda değiliz. Ama yarın birileri tarihten baktığında eğer bir etkisi varsa o etkiye, "evet bu Kürt karikatürüdür" diyecek. Ama bu Kürt olduğu için değil. Kendi özgün dilini, estetiğini yarattığı için olacak. Eğer yapabiliyorlarsa. Yapamıyorlarsa tanımlanmayacak.

Hüseyin Işık: Müzikte ve edebiyatta olay kolay. Müzikte dersin ki, "bu Kürt müziği"; edebiyatta "bu kendi ana dilinde yazıyor, bu Kürt edebiyatıdır". Yaşar Kemal Kürt'tür ama Türkçe yazıyor, Türk edebiyatçısıdır, bu kadar nettir. Karikatür çok evrensel bir şey. Sadece çizgilerle derdini anlatabilirsin.

İmam Cici: Japonya'da yaşıyoruz ve Japon kültürü hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Kendi ürettiklerimizi belli kodlamalarla sürdürürsek uyum sağlayamayız, anlamazlar.

Halil İncesu: Bir karikatürcü dilini hiç bilmediği bir ülkede bile karikatür üretip, bulunduğu yerdeki insanlara bir şeyler anlatabilir. Bir sinemacının böyle bir şansı var mı? Bir edebiyatçının, yazarın var mı? Bu anlamda karikatür farklı bir yerde duruyor. Böyle bir sanat dalı var mı başka?

İmam Cici: Yok. Onu destekleyecek bir şey söyleyeceğim. Arkadaşlar Almanya'ya gitmişler ve tek kelime Almanca bilmiyorlar. Bir yerde oturmuşlar. Patates isteyecekler. Patato, o, bu, derken anlamıyorlar. En sonunda bir kâğıt kalem alıp çiziyor. Adam gülüyor ve patates getiriyor.

Halil İncesu: Bu güç yoktur henüz.

İmam Cici: Evet yok. O yüzden tanımlamaya gerek yok. Eğer bu topraklarda yeni estetik çizgi, dil olursa o güç oluşur. İnsanlar baktıklarında işte Manga, Amerikan, İspanyol çizgi diye ayırt edebiliyorsa, ki ben ayırt edebiliyorum, o estetik bakışı anlayabiliyorum. Bu topraklarda hâlâ anlayamıyorsun çünkü, bu topraklar hâlâ oradan gelenle besleniyor. Kendi özgün dilini oluşturmadı. Gerekli mi? Değil. Evrensel mi olmalı? Tabii ki öyle. Bu istekle ya da niyetle olacak bir şey değil. Tarih uyandırdığı etki üzerinden tanımlar bunu. Seni sınıflandırma gereği duyar.

Halil İncesu: Kürtlerde henüz bir uluslaşma süreci oluşmamış. Ulusal bir karikatür nasıl olacak? Kürdi bir bakış açısı yok ki? Var mı? Sen bir Kürt olarak bak bakalım. Siyasi olarak bakabilirsin. Kültürel olarak nasıl bakacaksın? Sen bir Kürt gibi düşünmüyorsun. Kürtçe bile düşünmüyorsun. Mesela birisi kalkıp –nereli, kim olduğu önemli değil– Kürtlerin yaşamını anlatan bir çizgi roman, karikatür yapsa, şimdi bu Kürt karikatürü mü olacak? Bunu belirleyen nedir? Elbette bir Fransız ekolu vardır. Ama Fransız sanatçıların “bir Fransız ekolu yaratalım” çabasıyla olacak bir şey değildir.

İmam Cici: Ortak bir kültürden beslendikleri için.

Halil İncesu: Bizde böyle bir şey yok. Parçalanmış. Bizim bir dünyamız yok. Hani buna diyeceksek Kürt karikatürü –parçalanmaya, bu da bir ekol aslında–...

İmam Cici: Ben Kürt karikatürü demiyorum.

Halil İncesu: Bence de demeyelim.

Tarihsel boyutundan bahsetmişken... Hüseyin bey, bu topraklarda karikatürün Ermenilerden başlayarak bugüne geldiğini söylemişti. Kürtler bu tarihi gelişimde nasıl bir yer aldı?

Halil İncesu: Türkiye’de çok eski olduğunu düşünmüyorum. Mesela Akbaba’da Kürt karikatürü diyebileceğimiz bir şey var mıydı? Yoktu.

İmam Cici: Kürtler çiziliyordu.

Halil İncesu: Cumhuriyet’te yayınlanmıştı. Ağrı İsyanı’ndan sonra bir mezar yapmışlar Ağrı Dağı’nın tepesine. “Merhum Kürdistan burada gömülüdür” diye.

İmam Cici: Daha sertti vardı. Ağrı İsyanı’ndan sonra çizmişler. Kürtler başak gibi ve biçiliyor. Ve “onlar ekti, biz biçtik” diyor.

Halil İncesu: Devlet Bahçeli geçen ne diyor? “Kandil’e gidin, biçin!”

Hüseyin Işık: Aynı mantalite devam ediyor.

İmam Cici: Dersim İsyanı’ndan sonra uçaktan bomba atılıyor. Kürtler ekmek atılıyor diye ellerini-

avuçlarını açıyorlar. Böyle trajik karikatürler var.

Halil İncesu: Karikatür tarihinde Kürtlerin yeri hep aşağılanan bir malzeme yani. Ötelenen, “düşman” diye. Böyle yer almış. Çizenler içinde köken olarak Kürt olanlar da olabilir, bilmiyorum.

Hüseyin Işık: Türk mizahının içerisinde azınlıklara karşı olsun, diğer insanlara karşı olsun, bir aşağılama kampanyası sürekli var. Milliyetçi unsurları sürekli içinde tutuyor. Laz fıkralarından tut, Kürt, Yahudi fıkralarına kadar bunların hepsinin içinde bir aşağılama var.

Halil İncesu: Çok yakın döneme kadar, mesela Gırgır’da birkaç iyi niyetli çaba. Kürt kökenli olup, biraz bu konuda duyarlı olan ve kendi çabasıyla bir şeyler yapmaya çalışan çok az.

Hüseyin Işık: Ermenilerle devam edersek, Zaro var. O da bir göndermedir. Okuyabildiğim ve bakabildiğim kadarıyla Zarolar çok ilginçti. Ermenilerin karikatürlerinin gene garip bir yanı var.

İmam Cici: Zarolar çok sert dilli bir göndermedir.

Hüseyin Işık: Mikrop dergisi ilginç bir denemedir. Mizah tarihindeki en ilginçlerden biridir benim için. Birçok tabuyu kırmak için bir sürü şey yaptı. Ama...

Halil İncesu: Ama Kürt konusu ile ilgili hiçbir şey yapmadılar.

Hüseyin Işık: Ama 1977/78 yılları.

Halil İncesu: ‘79’da vakti değildi diyemezsin, ayıp olur, yani Diyojen’de bile yer alabilirdi.

Hüseyin Işık: 1978/79 yılında sorun bu boyutta değildi, başka bir boyutu vardı.

İmam Cici: Görmezden geliyorlardı.

Hüseyin Işık: TKP'nin öyle bir misyonu vardı o zamanlar.

Halil İncesu: TKP'den önce de 38'de yapılan karikatürler var mesela, dehşet verici boyutta.

İmam Cici: Çok korkunç.

Hüseyin Işık: Komünistlerin Kürt sorununa yaklaşmaları... Nâzım Hikmet örneğin, yazdığı tek bir şiirinde Kürdün gelinini söylüyor, bir cümle geçiyor ve Ermeni birinin Kürt dağlarında katledildiğini yazıyor. İki kere Kürt sözcüğü geçiyor.

İmam Cici: Ben bu konuda Nâzım Hikmet'e her zaman haksızlık edildiğini düşünüyorum. Çünkü TKP'nin bir toplantısında bir konuşması var, Cezayir direnişiyle ilgili... Bedirhan ile mektuplaşmalarında Kürt özgürlük hareketini desteklediğini ve bunun da halkın bir hakkı olduğunu açıkça söylüyor ve yazıyor. Bunu şiirinde dile getirmesini beklemek çok doğru değil. Fikren demokratik kişiliğini orada gösteriyor.

Halil İncesu: Karikatür için, '*karikatürün sağcısı olmaz*' denmişti.

Hüseyin Işık: Ama var. Kara Kedi diye sağcı-faşist bir karikatür dergisi var.

Halil İncesu: Var olması bu lafın anlamını değiştirmez. Şöyle ki, esasında öz olarak karikatür halktan yana olur, doğası gereği solcu olmalıdır. Sağcısı yok mudur? Vardır. Yani karikatür namuslu olmak zorundadır. Mesela karikatür hiçbir zaman halkın karşısında devletin yanında durmamalıdır. Duran da yok mudur? Vardır.

Hüseyin Işık: Peki, devlet haklı bir devletse ne yapacak karikatür? Mesela bazı Batılı devletlerde çok fazla gündelik sorun olmadığı için mizah can çekişiyor. Sadece bir kabare sanatı var Almanya'da birkaç yerde, mizah yok. Sorunların depreşik olduğu yerlerde mizah hayat buluyor.

İmam Cici: Bence bu konu çok önemli. İktidarla olan yakınlık. Bu çok tehlikeli bir şey. Olmaması gereken bir şey. Kim iktidara yakınlaşırsa kirlenir. İktidar ne olursa olsun. Mesela, "AKP yandaşı çizerler" diye bir görüş var Kemalistlerce veya muhaliflerce. Ama şunu unutuyorlar; Cumhuriyet dönemindeki Akbaba dergisi ve Cumhuriyet dergisindeki karikatüristler dahil, tamamı iktidarı öven propagandalı karikatürler çiziyorlardı. Öyleyse onlar da iktidarın çizeri. AKP'nin ya da Mustafa Kemal'in çizeri olmuşsun, bir şeyi değiştirmiyor. Sonuçta iktidara yanaşmışsın. Yani bir çizere, bir mizahçıya yakışmayan bir durumdur.

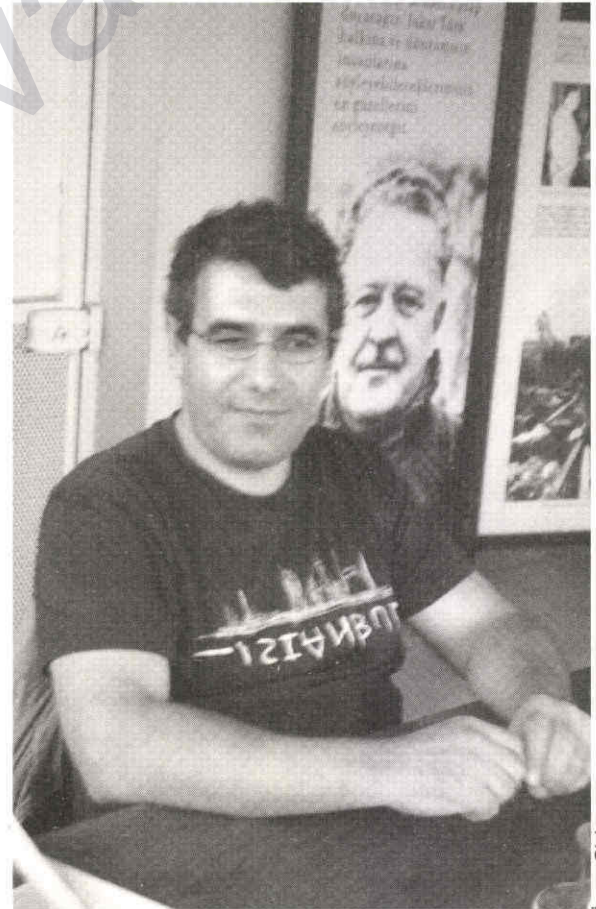
Halil İncesu: Yani sadece tanımlama olarak diyebilirsin. Eğilim olarak birine "Kemalizme daha yakın

çizer" dersin, "bu daha İslamcı" dersin. Ama birinin diğerinden daha aşağı ya da yukarı bir tarafı yoktur.

İmam Cici: Bugün Salih Memecan'a kızanlar –usta Kemal'ist çizerler– Kemal'ist dönemi, Cumhuriyeti övmek için halka saldırdılar, baskıları onayladılar. Ve bunu desteklediler. Yine bir karikatür –adını vermeyeceğim– barbar, vahşi bir adam çiziyor. Adamın bir tarafı Kürt, bıyığı var. Bir tarafı faşist, aşağı doğru Turancı bıyığı var. Bir de komünist şapkası var. Kötü adam tanımlamasına muhalif olan herkes giriyor. Bu kadar net.

Halil İncesu: Muhalif olmaktan ziyade, kendinden olmayan herkes giriyor. Çingene muhalif mi? Değil. Onu da aşağılıyor. Ermeni'nin muhalif pozisyonu kalmış mı? Yok. Ama o da aşağılanıyor hâlâ. Mesela o taksicinin Ermeni diye kaşını patlattığı kadın.

Hüseyin Işık: Bence bu muhalefet olayını biraz incelemek gerekiyor. Yani neye muhalefet, niçin muhalefet? Bu olmadan oturup "ben karikatüristim, ben muhalefetim" demek, pek sağlıklı gelmiyor. Önce olaya bakarım. Haklılık mı, haksızlık mı var? Ben tavrımı ona göre alıyorum. Yoksa, "kim iktidara gelirse gelsin, ben muhalefet olacağım" mantalitesi bana doğru gelmiyor. Diyelim ki A partisi muhalefet-

İmam Cici

te, belki ben de muhalif olduğum için, benim söylemim ona yakın olabilir. Yarın A partisi iktidar olduğu zaman, B partisi muhalefet olduğu zaman ben şimdi daha önce eleştirdiğim muhalefetle aynı çizgiye mi gelmiş olacağım? Bu bana biraz önyargı gibi geliyor. Tamam, karikatürist sanatı genelde muhalif bir sanattır. Sanat zaten muhaliftir, çünkü; toplumu ileri götürebilmek için durmadan yeni alternatifler önerir. Toplumu yeniden şekillendirmek de hemen kabul görmez, böylece otomatikman muhalif sınıflandırmasının içine girer. Ben muhalefet olmayı otomatikman kendi benliğime yedirmek istemiyorum. Ben durumu gözlemleyip ona göre tavır almak istiyorum.

Halil İncesu: Nasıl tavır alıyorsun?

Hüseyin Işık: Genelde muhalif oluyorum. Ama önceden kendimi koşullandıramam "ben muhalifim" diye.

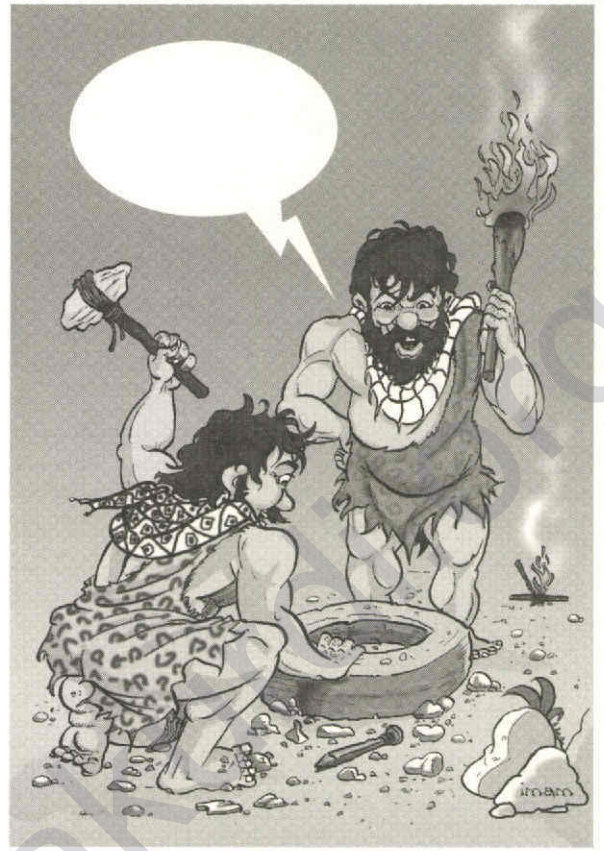
Halil İncesu: "Gideyim şuna muhalif olayım" diye bir şey yok. Mesele sen halkın yanında yer alıyor musun, halkın çıkarları açısından bakıyor musun? Budur.

Hüseyin Işık: Türkiye'deki karikatür ortamından geliyoruz. İster istemez biraz Oğuz abinin tezgâhından geçtik, biraz başka şeylerin tezgâhından geçtik. Ve oradaki bir sürü hastalığı, klişeyi beraberimizde aldık. Ben de yıllardan beri softa, yobaz, Müslüman çizeceğim zaman kafamda hemen sarıklı, sakallı bir adam. Ben ne kadar bunu reddedersem edeyim, öyle birisini gördüğüm zaman otomatikman benim kafama bu düşünce geliyor. Bu adam yobaz, gerici. Nerden biliyorsun? Belki adam Marksisttir, şekli öyledir. Karikatür sanatı içinde çok fazla önyargı var. Biz elimizden geldiğince düzeltmeye çalışıyoruz, daha bilinçli bakmaya çalışıyoruz ama, mizah dergilerine baktığım zaman önyargılar gene çıkıyor. Genellikle Kürtler de yer alıyor, azınlıklar da yer alıyor, sosyal olarak uç gruplar da yer alıyor. Karikatürde genelleme yaptığın zaman, çok inceleyemiyorsun. Otomatikman bir şablon çizersun, o şablon birilerini yaralıyor. Onun için daha dikkatli olmak gerekiyor. Baştan, "ben muhalifim, ben siyah rengi kullanmam, şu şu kurallarım var" dediğimiz zaman, kendi kendimize zarar veririz.

Halil İncesu: Türkiye'de karikatürü Cumhuriyet'ten öncesi ve sonrası diye aldığımızda, azınlıklar, ötekiler ile ilgili olumlu bir şey bulmak mümkün değil, belki birilerine daha az küfür etmişlerdir, böyle bir şey seçilebilir.

İmam Cici: Herkes payını almıştır.

Halil İncesu: Burada o gelenek hep sürdü. Türkiye'de karikatür ağırlıklı olarak iktidarın yanında yer aldı. Yani devletin yanında yer aldı. Bugün de AKP'ye karşı yapılan o. Devleti o temsil etmiyor mu?

O temsil ediyorsa, niye AKP'ye karşısın? Devleti ayrı tutuyorsun, orduyu kutsuyorsun ve AKP'ye vuruyorsun. AKP'ye vur ama AKP devleti temsil ettiği için vur. Devleti de eleştir.

İmam Cici: O dili kullandığı için vur.

Halil İncesu: Türkiye'de karikatüre Kürtlerin girmesi, tek tek Kürtlerin iyi niyeti ya da çabasıyla oldu. Genel olarak Türk karikatürünün Kürtlere, ezilenlere karşı tavır çok kötü, çok haksız. Yani hep mazluma saldıran, mesela Ermeni meselesinde Ermenileri eleştiren, Kürt meselesinde Kürtleri eleştiren bir karikatür tutumu var.

İmam Cici: Devletin dilinden başka bir dil kullanmadı.

Halil İncesu: Oysa böyle olmaması gerekir. Mesela Kürt karikatürçüler –bunların içinde Türk karikatürçüler de vardı, Tewlo'da da, Pine'de de vardı– iki tane Kürtçe dergi çıkarmaya çalıştılar. Politik olarak belki Kürt meselesine yaklaştılar ama kültürel olarak pek "Kürt mizahı yapıyoruz" diyemeyiz. Cumhuriyet'ten bugüne özetlersek, durum böyle. Hâlâ da böyle devam ediyor Kürt karikatürü. Sadece 5-6 Kürt karikatürçü var kendisinin Kürt olduğunu söyleyen ve bu konuya duyarlı olan, bir şeyler yapmaya çalışan.

İmam Cici: Sürekli olarak Kürtler, Türk mizahında konuk çizer olarak yer aldılar. Bir Kürt de bulun-

sun, bir kadın çizer de bulunsun, bir Ermeni çizer de bulunsun ki ne kadar demokrat olduğumuzu görsünler. Böyle bir şey yaptılar. Rewhat bunu anlatmıştı. Penguen'de çizecek, işte, "Kürtçe Kürt öyküleri yap bize." Sebep ne? Kürt okuyucusunu tavlacaktır. Yani politik olarak orada değil ama pazara bakıyor ve Kürt okuyucusu varsa onu elde etmek için "Kürtleri bulundurmaliyim" diyor.

Hüseyin Işık: Anarşistlere yönelik bir çizerimiz olsun, bir de Kürtlere yönelik bir çizerimiz olsun, bir de ortada entel üniversitelilerle ilgili bir çizerimiz olsun.

İmam Cici: Bu çok üstten bir bakıştı aynı zamanda. Kolonyel bir bakıştı. İşte onlara da yer verdik.

Halil İncesu: O kaygı bile herkesin paylaştığı bir kaygı değildi. Leman'da *Orası* sayfası başladı mesela. Ender çiziyordu -Ender Özkahraman-. Orda bile, aslında oraya karşı olan bir sürü adam vardı. O yayınlar yapılırken de Şükrü'ye -Şükrü Yavuz- iyi bakmayan, "Leman'ın içinde niye bu var, niye bu yapılıyor" diye karşı çıkacak çok sayıda adam vardı. Yapılan her şey birilerinin iyi niyetiyle yapılıyor.

İmam Cici: '94 sürecinde bir kırılma yaşandı, özellikle bazı dergilerde, özellikle Leman'da. Öykülere, kapaklara baktığınızda Kürt hareketini biraz olsun anlamaya yönelik tavır vardı. O da dediğiniz gibi birkaç kişinin iyi niyetinin tavrıydı. Çok sürmedi. Arkadaki rüzgârı kaybedince bunlar da geri çekildiler.

Kürt toplumsal yaşamıyla, bir Kürt karikatürçüsünün çizdiği karikatürün uyumu nasıl? Ya da Kürt karikatürün içeriği nedir?

Halil İncesu: Kürt karikatüristlerin yaptıkları bugün Kürtlerin politik mücadelesine bir katkı sunma, ona destek verme anlamında bir şey olabilir, ama kültürel anlamda bir pozisyonu yoktur. Mesala Qırık sayılabilir. Biz Doğan'ı yaptıklarıyla en fazla Kürt karikatürçü sayabiliriz. Çünkü gerçekten Kürtleri çiziyor ve o hayatı biliyor, orda yetişmiş. Ama biz hiçbirimiz değiliz. Biz burada büyüdük ve Türkçe düşünüyoruz. Mesela Doğan Türkçe düşünmüyor. Bir Kürt gibi düşünüyor, öyle bakıyor.

İmam Cici: İşin ilginç tarafı Eşref'te de vardı. Pine'de çalıştığımız arkadaşta Eşref. Türk mizahı ile tanışıklığı son dönemlerde olduğu için -sanırım Van'dan geldiği için- Vanlının mizah anlayışını çiziyordu. Orada büyümüş ve bizim bilmediğimiz Vanlının küçük donelerini anlatıyordu, orayı anlatıyordu. Çok iyi bildiği bir yeri anlatıyordu. Bizim tanışıklığımız metropol olduğu için, biz metropoldeki Kürtleri anlatabiliriz. Tabii böyle bir sınırlamaya gerek yok ama o bakımdan en vakıfı Doğan'dı. Eşref, kişisel macerasında geldiği o yerin mizahını, o dili kullanarak yaptı.

Hüseyin Işık: Doğan'ın Qırık tiplemesi bence de Kürt tipolojisinin, Kürt mizahının en iyi örneklerinden bir tanesi. Hem o günkü sorunsal irdeliyor, hem de o dünyanın içerisinden. Sizin dediğiniz gibi biz çok çok dışarıdan, bir Türk gözüyle Kürt sorununa baktık, hâlâ da öyle.

İmam Cici: O kadar değil de.

Hüseyin Işık: İlk başlarda -70'li, 80'li yıllarda- baştan aşağı milli eğitimin cenderesinden çıkmış bir şekilde piyasaya salındık.

İmam Cici: Ben kendi adıma onu söyleyemem.

Hüseyin Işık: Ben kendim için söylüyorum. Benim annem babam sürekli söylüyor; en hakiki Türk biziz. Çocuk kafasıyla bakıyorum. En hakiki Türk bizsek, konuştuğumuz dil ne? Böyle çelişkiler içinde büyüdük, geldik.

İmam Cici: O çelişkileri çizdiniz mi?

Hüseyin Işık: Çiziyorum. Yeni yeni bir şeylere başladım, bir şeyler yaptık. '80li yıllarda Türkiye'deki devrimci hareketler içerisinde de yer aldım. Orada da Kürt sorununa enternasyonal çerçevede bakılıyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, ulusların kendi kaderini tayin hakkından fazlasını görmedik.

Halil İncesu: Ulusal bir yaklaşım da vardı sol içinde.

Hüseyin Işık: Sol içinde vardı ama ne kadar yaygındı?

Halil İncesu: Solun da Kürt meselesinde iktidar gibi, Kemalistler gibi bir bakış açısı vardı. Biraz kibarca da olsa vardı.

Hüseyin Işık: Çok fazla araştırma olanağımız yoktu.

Halil İncesu: Araştırmaya gerek yok. Eskiden yayınlanmış dergilerin arşivine bak, ne yazmışlar, ne etmişler? Çok açık. Hatta Kürt solu dediklerimiz bile bu konuda iyi değillerdi. Onlarda bile Kemalist etkiler vardı.

Hüseyin Işık: Ben ilk başlarda Türkiye pencesinden Kürt sorununa baktım. Açık açık itiraf edeyim. Ben hayatta ilk kez Zazaca bir konuşmayı Avusturya'da Viyana'da duydum, sokakta. İstanbul'da 1988 yılına kadar sokakta ben Zazaca bir tek kelime duymadım.

Halil İncesu: Ama Kürtçe duymuşsundur. Kürtler her yerde konuşuyordu.

Hüseyin Işık: Kürtçe de duymadım. Evde konuşuluyordu. Benim dediğim sokakta, otobüste, vapurda.

Halil İncesu: Ben çok görüyordum. 80'den beri.

İmam Cici: Ben Kürtçeyle büyüdüm neredeyse. Türkçeyle tanışıklığım benim, köyden çıktıktan sonra merkeze geldiğimde oldu. Ama her Dersimlinin travması budur; ne kadar iyi Türk olman gerektiği öğretilir. Bu bir totemdir aslında. Yani kendi çocuk-

larını o şiddetten, o baskıdan uzaklaştırmak için yalanlarla büyüttüler. Bizi o yalanlarla büyütmelelerine rağmen, çok iyi hatırlıyorum, babam Cumhuriyet gazetesi okurdu, evde iki tane resim asılıydı; Atatürk ve Hz. Ali. Ama oradan taşınmadan önce, o iki resim aşağı indi. O devrimi daha oradayken yavaş yavaş yaşamaya başladılar. Kürtçe benim hayatımda hep vardı. En kötüsü ne olmaya başladı biliyor musunuz? İstanbul'a geldikten sonra, Kürtçe benim hayatımdan koparılmaya başladı.

Hüseyin Işık: Tam tersi. İstanbul'a ben çocukken geldik. Evde Zazaca konuşulur, Kürtçe konuşulur. Sokakta o dil hiçbir zaman konuşulmaz. Ben belki duymuşumdur ama ne olduğunu anlamamışım. Ama ilk kez kendi anadilimi serbest bir şekilde Viyana'da duydum. Bana çok acı verdi. Bir şey konuşuyor önümdeki iki yaşlı kadın. Ben diyorum "bu dili tanıyorum", sonra baktım bu bizim dil. Ben gerçekten ilk başlarda Türk gözlüğüyle Kürt sorununa baktım. Ondan sonra yavaş yavaş bu atmosferden kurtulduktan sonra bazı şeyler yerine oturdu. "Kürtler başkaldırmışlar, haklarıdır, çok meşrudur" diyorduk. "Silaha sarılmak, Kürtlerin en meşru hakkıdır" diyorduk. Bıçak kemiğe dayanmış.

Halil İncesu: "Kürt karikatürçüyüm" diyen adamlar, Kürt meselesine sadece Kürt siyasal mücadelesi açısından bakabildiler, bu konuyu biliyorlardı. Ben buraya geldikten sonra aslında daha Kürtleştim diyebilirim. Kürt meselesine daha yakın oldum. Malatya'dayken böyle değildim. Türk sol örgütleri içinde yer alıyordum ve onlar gibi bakıyordum. Sosyalizm olunca herkes hakkını alır, kimşenin kimseye hakkı geçmez, Kürtler de böylece özgürleşir gibi bakıyordum. Olayın öyle olmadığını burada öğrendim. Esas olarak Kürtçemi burada –İstanbul'da– geliştirdim. Ve biz ancak siyasal yönünü görebiliyoruz, bakabiliyoruz. Bunu yaşadık ve bu konuda üretebiliyoruz.

Türkiye'de karikatürün yansıtıma çalıştığı bazı genel sorunlar var. Fakat Kürt meselesine ilişkin herhangi bir şey anlatıldığında –kurumsal anlamda– devletin-kurumlarının yaklaşımı eşdeğer midir? Bir farklılık var mı?

Halil İncesu: Değil. Devlete gelmeden önce, basında Kürtlere ilişkin bir şey yaptığında, bunu bir Türk dergisinde yayımlatman bir kere ciddi problem. Ben mesela Gırgır'da bir karikatür yapmıştım. 80'den sonra Kürt meselesini savunan belki ilk karikatürlerden biriydi. Onu dergiye soktuğuma çok sevinmiştim. Sabırsızlıkla cuma günü basılsın diye bekliyorum. Ve de her gün bir şey olur kaldırırlar diye korkuyorum, yayınlanmasını çok istiyorum. Bir de ilk kez çıkıyor böyle bir şey. Karikatürde iki Kürt var,

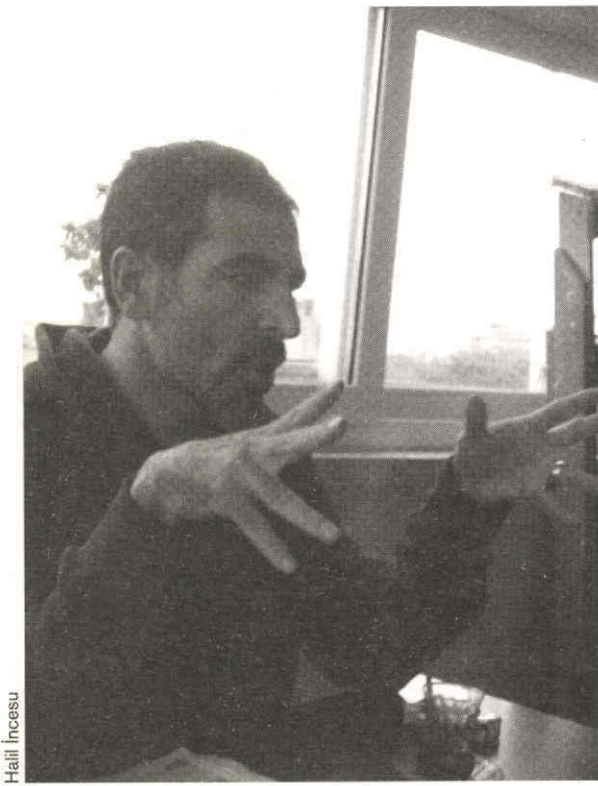
Kürt ulusal kıyafetlerini giymiş yürüyorlar. Birinin ağzı uzamış fil hortumu gibi onun kulağında, onun ki de uzamış onun kulağında yürüyorlar. Diyor ki arkadaşları, bunlar etnik vatandaşlar –Kürt diyemiyoruz, Kürt yazmak yasak– dilleri yasak olduğu için böyle konuşuyorlar. Karikatür yaptım, yayınlandı. İmzasız yayınlandı. Ben gittim hemen Oğuz Aral'ın yanına. "Otur otur" falan dedi. Ben daha bir şey demeden, "çay söyle" dedi. Anladı mevzu. Dedi ki, "oğlum karikatürü soruyorsan ben çıkardım imzayı" dedi. "Çünkü" dedi, "sen Kürtsün, Alevisin, komünistsin, seni öldürür bir yere atarlar", dedi. Burada birinci olarak senin bu engeli, otosansürü geçmen gerek. Birlikte olduğun, dergi yaptığın arkadaşlarını bile aşamıyorsun bu konuda. Bunu aşarsan, o karikatür dergide çıkarsa –Oğuz Aral'ın da dediği gibi– bırak yasal bir dava açılmasını, başına bir şey bile gelebilir. Mesela bize sürekli küfür mektupları geliyordu. Mesela Tewlo'yu çizerken, baskı vardı ama insanlar arıyor, –MHPliler, ulusalcılar– arkada bir grup İstiklal Marşı söylüyor, bir grup da bizi tehdit ediyor. Hepimizin masasının altında bir tane demir sopa vardı. Biz öyle dergi çıkarıyorduk. Diyelim ki Hürriyet'te, Sabah'ta bir çizersin, birinci sayfaya bir karikatür çizmeni istiyorlar. Manşet Kürtlerle ilgili. Bir Kürt olarak sen buraya ne çizebilirsin? Onların istediği dışında hiçbir şey çizemezsin. Bunu aşman imkânsız. Hadi bunu aştığın zaman zaten burada sivil bir kurumda bile bunu bu kadar zorlukla aşmışsan, bu devletin gözünden kaçmaz. İllaki seni bulur, sana bir ceza verir yani. Mesela bir Türk dergisinde karikatürüm yayınlandı, dava açılmadı. Aynı karikatürü Gündem'de çizdim, dava açıldı. Mahkemede söyledim. Açık bir örnek.

Hüseyin Işık: Bana anlattığın bir olay vardı hani. O dönemin Dışişleri bakanı Tewlo dergisini yurtdışında...

Halil İncesu: O zaman İsmail Cem'di. Burada dergiyi zar zor çıkarıyorduk, baskı altındaydık, hatta Welat kapatılmıştı o dışarıda gösterirken bizim dergileri. Bakın biz demokratik bir ülkeyiz, Kürtçe mizah dergisi ve Kürtlerin Welat gazetesi çıkıyor diye...

İmam Cici: İlginçtir, aynı isim Hikmet Çetin de –ki kendisi Kürttür– Pine için yapmıştı. O da yurtdışına gittiğinde Pine'yi gösteriyordu.

Halil İncesu: Devlet –çok net olarak– Kürtlerin yaptığı şeyin önüne daha bir sert çıktı. Karşı çıktığı şey ne biliyor musunuz? Yapılan şeyin içeriğiyle ilgili değil. Kürt kimliğini gizlemiyorsa bu bile yetti. Yaptığı şey, herhangi bir Türk'ün yapacağı bir şey bile olsa Kürt kimliği görünüyorsa sert davranılıyor. Mesela biz ciddi olarak yok sayıldık. Kürtlerle ilgili bir şey yaptığında, eşittir PKK'lisin. Herkes böyle algılıyor.

Halil İncesu

İmam Cici: Biz Pine'yi yaptığımızda Türk çizerler de yanımızda yer aldı. Bizim samimiyetimizden, duruşumuzdan, insani ilişkilerimizden hareketle bunu yaptılar. Politik olarak onayladıkları için değil yani. Bize güvendikleri için, insani ilişkilerimiz üzerinden yer aldılar.

Halil İncesu: Tamamen öyleydi. Bakış açısı önemli. Tewlo'nun kapanmasının nedeni de odur. Kürt meselesine bir bakışları var ve öyle karikatür üretiyorlar. O bakış nedir? Bir gerilla vahşi bir drakula, bir yaratık gibi çizilirdi örneğin. Hani şaki, eşkiya meselesi... Devletin algısı neyse öyle bakılırdı. Ve onlar da bizi tanımalarına, bizim arkadaşlarımız olmalarına dayanarak orda bulunuyorlardı, ama kafa yapıları bir miktar da olsa gene böyleydi. Mesela biri gerilla çizmişti, korkunç. Yani hiç kimse öyle çizilmez. Dedim ki, bak bizim dergiyi –Kürtçe de çıkarıyoruz– Kürtler okuyor ağırlıklı olarak. Kürtler, biz sevmesek de “teröristleri” seviyor!

Hüseyin Işık: Teröristleri seviyor mu dedin!

Halil İncesu: Ancak öyle anlatabiliyorsun işte. O dönemde gerçeği anlayabilecek durumda değil. Şimdi sen böyle çizersen Kürtler dergiyi almaz, dergi kapanır, sen de sigortalı olamazsın!

İmam Cici: Onun sigorta takıntısı vardı da onun için!

Halil İncesu: Tamam dedi. Aldı gitti. Bir görse-niz, nasıl yakışıklı çizmiş! Ben bunu çok bilinçli bir

dayanışma olarak görmüyordum. Yine de tek tek insanların iyi niyetleri vardı elbette. Kurumsal bir iyi niyet yoktu ama.

İmam Cici: İnsan olarak bize değer verdikleri için, yanımızda olmayı da insani bir duruş olarak gördüler.

Halil İncesu: Şu da var. Tewlo'da, Pine'de karikatür çizen Türk arkadaşlar daha sonra biyografilerini yazdıklarında, çizdikleri en küçük derginin adını bile anarken hiçbiri Tewlo'yu ve Pine'yi saymadı. Ya kendini koruma iç güdüsü, ya başka bir şey... Bunu ahlaki bir şey olarak görmüyorum. Burada da bir iyi niyetten ya da dayanışmadan söz edemeyiz. Dayanıştıysan bunu üstlen ve koy ortaya. Gururla de ki, ben dayanıştım Kürtlerle.

İmam Cici: İyi niyet, kişisel ilişkilerden kaynaklı bir iyi niyet.

Halil İncesu: Ama o kişisel ilişkiler de önemli bir şey, burada çalışmışsın, bir sürü şeyler yapmışsın ve sen her şeyi yazıyorsun, bunu atlıyorsun!

Bir Fransız ekolünden, Japon ekolünden bahsettiniz. Kürt karikatürünün kendine özgü yanları var mı? Mesela İmam bey bir Japon karikatürünü, İspanyol karikatürünü çizgilerinden ayırt edebilirim demişti. Kürt karikatürü açısından belirleyici özellikler var mı?

Halil İncesu: Yok, yok. Böyle bir ekol Türk karikatüründe bile henüz yok.

İmam Cici: Yok. Bazıları çok özel çizgiler edindiler. Bunlar bile Batıdan, aslında çözümlenmiş yeni şeylerdi. Kimse kendi geçmişinden bir şeyler katıp da o çizgiyi seçmedi. Evrensel çizgi budur diye düşünüp o konuya yöneldiler.

Halil İncesu: İran'da resim-karikatür çok gelişmiş diyorsun ama baktığında bir kısmı hariç çok Avrupalı, çok modern şeyler. İran'a, Asya'ya ait şeyler değildi. Amerikalı biri çizmiş sanırsın. Ekol durumu kolay bir şey değil yani. Bir çok ulus var. Yıllardır kendi bağımsız devletleri var, çizerleri var. Güzel sanatlar okulları var. Ama bir ekolleri yok.

Hüseyin Işık: Çizgide yerellikten bahsetmek biraz zor, ekollerden bahsedebiliriz ama. Mizahta bir yerellik var. Acem mizahı dersiniz, Kürt mizahı, Laz mizahı... Ama karikatür yerel bir şey değil. Bu konuda hemfikiriz.

İmam Cici: Toplamı üzerinden söyleyecek olursak, özgeçmişimi yazdığımda öyle bir derdim olmayacak. Çünkü sadece Kürt dergilerinde çalıştım. O zaman hiçbir şey yazmamam gerekiyor. Çünkü ben Azadiya Welat'ta, Gündem'de, Özgür Politika'da çalıştım. Esmer'de, Pine'de çalıştım.

Halil İncesu: Ben biyografimi yazarken çalıştı-

ğim Türk dergilerini, gazetelerini de söylüyorum. Evrensel'de çalışıyorsun, sonra çıkıp bunu yazmıyorsun. Çalışmışsın, bu bir gerçek. Birisi baktığında görecek.

Bütününü toparlayabilmek açısından Kürt karikatürü açısından eksiklikler var mı? Varsa çözüm önerileriniz nelerdir?

Hüseyin Işık: Eksiklikler Kürt kültürüyle ilgili. Kürtlerin kültürü özgür bir ortamda gelişemediği için ona bağlı olarak bir sürü şey de gelişmemiştir. Buna bağlı olarak Kürt karikatürü de gelişmemiştir, bizim kafamızdaki olması gereken yerde değildir yani. Mümkün de değildir, şu andaki insani malzemeyle. 3-5 çizir var benim gördüğüm kadarıyla. Onun için Kürt kültür atmosferinin özgürleşmesi, kendine gelmesi gerekiyor. Kendine geldikten sonra şiiri de, karikatürü de, mimarisi de gelişir.

İmam Cici: Bence Kürt karikatürünün en büyük sıkıntısı özgür olamaması. Devletle ilgili değil, devletle ilgili baskılardan bahsetmiyorum. Dilinin yasaklanmasından, durduğu yerden bahsetmiyorum. Üretirken özgürleşmemesi. Okuyucunun ondan bir beklentisi var.

Halil İncesu: Özgürleşmemek. Demin dediğim noktaya geliyor. Biz Kürtlerin politik alanıyla ilgili şeyler yapıyoruz daha çok. Burada durum nedir? Sürekli Kürtler işkence görüyor, öldürülüyor, haksızlığa uğruyor. Biz bu konuda bir şeyler yapmayı

sorumluluk olarak algılıyoruz, kendimizi mecbur hissediyoruz. Otosansür mü dersin, kendimizin karar verdiği bir şey mi dersin, o ayrı bir şey. İç özgürlükten bahsediyorum. Öte taraftan, Kürtlerin kendi ekollerini, mizahta kendi anlayışlarını oluşturmalarına gelince; Kürtlerin sosyo-ekonomik, kültürel bir yaşamları yok ki kendilerine ait. Ancak bunun olmasıyla mümkün bu. Bunu da kurgulayamazsın, yani biz şöyle yapalım ki Kürt karikatürü çıksın değil. Bu, eğer Kürtler bir gün kendi kendilerinin efendisi olabilirse, işte kendi kültür-sanatlarını, kendi kurumlarını, her şeylerini ellerinde tutabilirlerse, kendi yaşamlarını yaşayabilirlerse böyle bir şey kendiliğinden çıkabilir. Ama bizim bugün bunu şöyle yapalım diye bir şey yapma şansımız yok. Dediğim koşullardan bağımsız bir şey değil çünkü. Yani toplumun yaşamından bağımsız bir şey değil bizim üreteceğimiz şeyler. Bir kere Türk toplumu, Kürt toplumu özgürleşecek ki sanatı da, karikatürü de gelişsin, özgürleşsin. Bu mümkün değilken, Kürtlerin bu pozisyonu sürdürdükçe karikatürün de bu pozisyonu sürecektir diye düşünüyorum. Daha çok Kürt karikatürücü çıkabilir ama bu da çok bir şey değiştirmez kanaatindeyim.

Özgürlük temasından bahsetmişken, aslında bugün, Kürt karikatürçülüğünün gelişmesi bakımından Kürtçe bir karikatür dergisi ya da biraz daha genişletirsek Kürtçe mizah diyebileceğimiz bir yayının olanakları nedir? Ne kadarını kullanabiliyoruz?

Halil İncesu: Bugün Kürtler isterse bir mizah dergisi çıkarabilirler. Bence böyle bir olanak var her anlamda. İşte çizirler de var. Az da olsa okuyucu kitlesi de... Tamamen Kürtçe bir mizah dergisi yaptığında okuyucu kitlesinin o dergiyi yaşatmaya muktedir olabileceğinden ise kuşkuluyum. Çünkü tatmin edici nicelikte mizah okuru, kültürü yok henüz Kürtlerde. İşte tek tek buraya gelmiş öğrenci, yine politik çevreye bir şekilde bulaşmış insanlar belki okur. Ama halkta henüz mizah dergisi okuma geleneği yok, böyle bir şey yerleşmiş değil. Yanlış mı?

İmam Cici: Doğru. Pine'yi çıkartırken sıkıntısını yaşadık. Derginin misyonu olduğu için insanlar destek amaçlı dergiyi alıyordu; bir mizah okuyucusu olduğu için değil.

Hüseyin Işık: Mizah ihtiyacından değil yani.

İmam Cici: Mizah ihtiyacı var ama bunu öncelikli bir şey olarak görmüyordu. Bunu üreten insanlar tamamen inanarak yapmalarına rağmen, okuyucu evet olsun, biz de destek olalım tavrıyla yaklaştığında, fazla yaşamıyor. Çünkü duygusal bağ kuramıyorsa, eğer ya da orada aradığını bulamıyorsa bitiyor ilişki.

Halil İncesu: Ben örnek vereyim. Diyelim ki Tiroj. 10 bin satıyor diyelim. Okuyucuların yüzde 70'i Kürt

Kürtçe mizah dergisi Pine de bölücülük fobisinin kurbanı oldu

Kürtçe ile şaka olmaz

Pine hakkında tek soruşturma açılmadığı halde, Türkiye-Kürtçe çarpıştığı promosyonu verdiği için, önce Diyarbakır'da sonra da OHA'de yasaklandı

Zülfiyar Ali Aşkın

Kaplanın Rıza Dem (Hama Koca), ünlü müzik kahramanı Ömür, Züleyha Çelebi ve diğerleri, önce Pine'de yazmaya başladı. 111 çizir. 18 karikatürü de aldı. 31 kez cumhurbaşkanı Erdoğan ile Kilit minaretin fotoğrafı çıktı. Aynı derginin 111 karikatürü olduğu 'Bölücü' ile cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'de Diyarbakır'da taşınarak ve gözetici keşifleri keşif kitiyle ilgili.

Pine'de Türkiye'deki karikatür 'Yarı' isimli bölümü ve yarı karikatürü, önce Mustafa Kemal Atatürk'ün kızı Zülfiyar Ali Aşkın'ın çizdiği karikatürü için 'Bölücü' olarak tanıtıldı. Aynı bölümün karikatürü olduğu 'Bölücü' ile cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'de Diyarbakır'da taşınarak ve gözetici keşifleri keşif kitiyle ilgili.

Pine'deki mizah ile bölücülük sorunu "Kürtçe'deki şaka" ve "Kürtçe" ve bir dizi mizahın varlığı ve kullanılmaması olarak "Bölücü" olarak tanımlandı. "Bölücü" mizahın olduğu mizah dergisi olarak tanımlandı. Karikatürün 'Bölücü' ile cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'de Diyarbakır'da taşınarak ve gözetici keşifleri keşif kitiyle ilgili.

Şeytanın kadın ayıp, diyanetçilerin aşla

İki ay da Türkiye'deki sosyalistlerin kadın ayıpını ve şeytanın aşla...

radikal

olsun. Şimdi siz bir karar verseniz, deseniz ki "biz Tiroj'u Türkçe-Kürtçe yapmayacağız, bir Türkçe Tiroj yapacağız, bir de Kürtçe Tiroj yapacağız", satış rakamı nasıl değişir? Bence yüzde 25'i Kürtçeyi alır. Geri kalanı ise Türkçeyi alır. Okuyanların yüzde 75'i Kürt olmasına rağmen böyle olur. Yüzde 25'i Kürtçede kalır, öbürleri de Kürt ama Türkçe okuyor. Mesela Mardin'de bir adam Kürtçeyi ana dili olduğu için konuşuyor, zaten başka dil bilmiyor, bunu konuşacak. Ama burada Türkçe bilmeyen adam siyasal olarak Türkçe bilmeseyse bile Kürt mücadelesinin daha çok içinde.

İmam Cici: Benim çocuklukta beri bir hayalim vardı; Kürtçe bir çocuk dergisi. Niye çocuk dergisi? O mizah dergisinin yaşaması gerçekten belli bir koşulu gerektiriyor. Ama çocuklar bir çizgi roman albümünü okur. O dille temasları Kürt çocuklarının büyüklerden çok daha fazla. Dil yavaş yavaş gelişecekse...

Halil İncesu: İyi bir proje bu, farkında mısınız? Niye söylemedin şimdiye kadar. Bunu düşünelim.

İmam Cici: Ben hep söylüyordum. Hatta benim bir çocuk dergisi projem de vardı. Rafta duruyor. Çocuklar için çizgi öyküler, çizgi karakterler yarat-

malıyız. Kürt çocuklar kendi dillerinde okuyacaklar. Gençler bunu almaz, çocuklar alır ama, çocuklar gelecek için büyük bir "yatırımdır". En ciddi yatırım. O dergiyle başlayacak, daha sonra Kürtçe mizah dergisine, Kürtçe edebiyat dergisine... Çizgiyle başlayacak. O yüzden ben hep buna inanıyordum. İlk önce bir çocuk dergisi. Tamamen çizgiden oluşan bir çocuk dergisi. Çocuk dergileri dünya piyasasında hep en çok satan dergiler olmuştur. Diğer dergilerden daha fazla rağbet görür. Ve her zaman yaşar.

Halil İncesu: Satışından, tirajından bakmıyorum ama, Kürt kültürü konusunda ne yapılabilir meselesine bence bu ciddi bir katkı olur.

İmam Cici: Evet çok büyük bir katkı olur.

Halil İncesu: Kendi kültüründen karikatürler görüyor. Tewlo'yu çıkarırken en çok şeyden etkilendim. İlk sayıyı çıkardık. Telefon çaldı, bir kız Ankara'dan arıyor. Dedi ki, ben bugün bayiye gittim. Bir tane Tewlo aldım. Ve dergiyi açtığımda inanmadım. İlk kez benim çok sevdiğim karikatür tipleri benim dilimden konuşuyor... ve ağlamaya başladı. Benim de gözlerim doldu ama. Ben o zaman hissettim, evet ilk kez o karikatür tipleri Kürtçe konuşmaya başlamış. Bu çok önemli.

Hüseyin Işık: Benim ilk kez gitarla Kürtçe şarkı dinlemem gibi. Çok şaşırmıştım.

İmam Cici: Bence dil ile ilgili yatırımların çok uzun vadeli olduğunu kabul edip, çocuklardan başlamak gerektiğini düşünüyorum.

Halil İncesu: Ağaç yaşken eğilir.

İnternette bazen karşılaştığımız Kürtçe balonlu karikatürler var...

İmam Cici: Onlar daha çok Türk çizerlerin yazılan balonlarını değiştirip çeviriyorlar. Tercümesinden öteye, esprisini de değiştiriyorlar.

Halil İncesu: Esprisini değiştiriyorlar mı? Yoksa diline mi uyarlıyorlar?

Hüseyin Işık: Adam çizemiyor, mizah anlayışı var, balon yazıyor sadece.

Halil İncesu: Başka bir balon mu? Espri mi yapıyor yoksa başka bir espriyi Kürtçeye mi çeviriyor?

İmam Cici: Ya başka espri yapıyor ya da aynımsını kullanıyor.

Bu, yazın alanında da böyle... Kürt yaşamına ilişkin sanal dünya giderek güçleniyor da o yüzden mi karikatür yazın alanına çok girmiyor? Bu bir gerekçe olabilir mi, yoksa gerçekten altyapı olmadığından mı?

Halil İncesu: Bir kere bir dile, bir kültüre talep olması lazım ki o dilde o kültürde...

Hüseyin Işık: Ama internette talep var. ✨

Halil İncesu: Yapılan şeyler bence çok zayıf. Mesela bir Kürt niye Kürtçe de olmasın deyip kalkıp çeviriyor. İyi-kötü bir şey yapıyor. Bu her zaman ihtiyaçtan olmayabilir. O toplumsal bir ihtiyacın göstergesi değil her zaman. Bir istatistiğe denk düşmez diye düşünüyorum. Ama zaman geçtikçe böyle bir ihtiyaç olacağı kesin. Diyelim ki Kürt dili ile ilgili yayınlar çıkar, bir çocuk kitabı çıkar, yayınevleri Kürtçe kitaplar basar. Bunlar çok satan şeyler değil. Bir ara bir ihtiyaç vardı. Fazla satıyordu belki. İnsanlar okumayacak olsalar bile Mehmed Uzun'un kitabını alıyordu. Kürtçe okumasını bilmiyor tabii. Kitaplığında duruyor ya da empati kuruyor. Şu anda böyle bir talep yok. Esas olarak Kürtler kendi diliyle konuşmaya başlar, kendi diliyle düşünmeye başlarsa böyle bir ihtiyaç kendiliğinden ortaya çıkar. Bir halk düşünün ki yarısından çoğu kendi dilini kullanamıyor. Ve de geri dönülmeyecek bir biçimde dilinden uzaklaşmış, yani Kürt diyor, Kürt meselesini savunuyor ama kendisi Kürtçe bilmiyor. Asimilasyon, özellikle Türkiye Kürtlerinde bence ciddi oranda başarılı olmuş durumda. 84'ten bu yana süren mücadeleyle birlikte beş bin tane köy boşaltılmış. Bu köylerin boşaltılması nedir? Gerillanın lojistiğini kesmekten öte Kürt diline sağlanan lojistiği de kesen bir şey bu çünkü. O insanlar buralara geldiler ve o insanların çocukları burada (mendil satan çocuklar dahil) Kürtçe bilmiyor. Böyle bir yerde yaşarsan sürekli varlığı-yokluğu tartışılan duruma gelmiş bir dile bağlı kültürün, edebiyatın gelişmesini beklemek ahmaklık olur biraz. Bu tersine döndükçe bir şeyler olur. Biz burada kendimizi parçalayalım, alacağımız, katedeceğimiz yol bellidir. Burada esas olarak bu halkın kendi kimliği ile ayakta durması, çevresine bakması sonrasında bir şeyler olacaktır. Bugün hiçbir şey olmaz demiyorum ama İmam'ın söylediği çocuk dergisi fikri bence çok güzel bir fikir. Ama kalkıp okullarda Kürtçe eğitim başlamadığı durumda bunun ne etki-

si olacak! Mesela bugün Kürtçe eğitim başlasa, on yıl sonra böyle bir dergi hem çok talep görür, hem de her yerde o dediğin Kürdi bakış açısıyla yapılan şeylerin sayısı artar. Her alanda; sadece karikatürde değil, edebiyatta, müzikte –gerçi müzik Kürtlerin en üretken olduğu alan–...

İmam Cici: Bir kere Türk dilinden yola çıkarak şunu söyleyeyim: Türk dili Cumhuriyetten sonra var edilmiş bir dil. Arzdan talepten bağımsız bir şeydir. Bunu yaparken de –gerçi iktidar ve güç oldukları için yaptılar– özellikle şunu söyleyeceğim, çizginin evrenselliği ve ulusallığından bağımsız olarak aynı zamanda hiç dil bilmeyen insanlar için anlam ifade eden bir tavrı var ya. Çocuklar çizgiyi severler. Herkes çizgiyi sever.

Halil İncesu: Resmî olarak tek kültürlülük dayatılmasa, Türkiye çok kültürlü bir yer. O yüzden belki de Türkiye karikatürü, Türk ekolu diye bir şey çıkmıyor. Bu olumlu da sayılabilir. Resmî olarak sen tek kültür sanıyorsun ama burası çok kültürlü bir yer. Bunu da bile bile her şeyi bastıramıyorsun. O bir şekilde sızıyor. Yani bu bir zenginlik de sayılabilir, ulusalçı Kemalist açıdan, tekçiler açısından talihsizlik de sayılabilir.

Hüseyin Işık: Sanal dünyayla ilgili şöyle düşünüyorum. Dezavantajdan bir avantaj yaratılabilir. Yeni medya dediğimiz birçok teknik olanak var. Kürt karikatürü, mizahı da bu alandan bir şekilde yararlanabilir. Dediğin gibi, matbu bir dergi çıkarmak çok problemlidir ise bir internet gazetesi çıkarmanın maliyeti çok çok daha düşük. Çok daha hızlı bir şekilde de yayılabilir. Bence Kürt edebiyatı, mizahı bu alanda çok daha fazla varlık gösterebilir. Çünkü orada hemen hemen herkes yeni start almış. Kürtler burada iyi bir başlangıç yapabilirler. Avrupa'da da bunu çok güzel kullanıyorlar bence. Herkes kendi blogunu yapabilir. Güncel bir web sayfası açılır. Haftada bir

güncellenir. Böyle şeyler yapılabilir.

Halil İncesu: Bu, Kürt kültürünün özgür kalmasıyla da ilgili bir şey. Mesela Mehmed Uzun'un Kürtler bile Türkçe baskılarını okuyor. Yine alanların çoğu Kürt'tür ama Türkçe baskısını alıyor, Kürtçesini almıyor, okuyamıyor ki!

Hüseyin Işık: Her şeyin bir çözümü vardır. Maalesef kendim için söyleyeyim, kültür olarak kaybolmuş bir kuşağız. Büyük darbe yemiş bir kuşağız. Benim dilimi benden aldılar ama benim düşüncemi alamazlar. Ben bir birey olarak her zaman bir karşı duruş sergileyebiliyorum. Birçok şey için çok çok geç. Dil dediğin şey daha çok çocukken öğreniliyor. Ben şimdi ancak Kurmanciyi ya da Zazacayı öğrenmeye çalışsam bir İngilizceyi, Fransızca'yı öğrenir gibi –bir yabancı dil gibi– öğreneceğim.

İmam Cici: Pine en son kapanırken –gerçi 7-8 binlere düşmüştü ama– bir ara 15 bine çıkmıştı. Bu çok iyi bir rakam, bu tekrar yapılabilir anlamına geliyor.

Halil İncesu: Pine tamamen Kürtçeydi değil mi?

İmam Cici: Evet. Sen de vardın niye yabancıymışsın gibi soruyorsun?

Halil İncesu: Ben arada bir siz yakalamışsanız çiziyordum!

Hüseyin Işık: Güney Kürdistan'la ilgili bir şey yapılamaz mı? Biz orayı çok bilmiyoruz.

Halil İncesu: Sence yapılabilir mi? Bilmiyoruz, bir bu sebepten yapılamaz. İkincisi, biz İstanbul'da yaşayıp Güneyliler için dergi çıkarırsak bizimle dalga geçerler. Çünkü onlar Kürt gibi yaşıyor. Ta Saddam döneminde Kürtçe eğitim görüyorlardı. Sadece Türkiye'de böyle bir asimilasyon var. Diğer parçalar da böyle değil.

Hüseyin Işık: Med dergisi Amerika'da yapılıyor. –Türkiye'de basılmıyor ama– Avrupa'nın birçok kentinde, Almanya'da Almanca, Yunanistan'da Yunanca, Fransa'da Fransızca Med dergisi çıkıyordu. Böyle bir ara formül bulunabilir mi? Burada Kürtçe okuma oranı çok düşük olduğu için, Kürtçenin en çok okunduğu yerlerde belki oradaki Kürt çizer arkadaşlarla ortaklaşa proje deneme bazında da olsa yapılamaz mı?

İmam Cici: Onu yapacağımıza niye şunu yapıyoruz; dedim ya, mizah dergisi ve çocuk dergisi.

Halil İncesu: Sonra o çocuklar büyüyecek bir de mizah dergisi çıkaracak.

İmam Cici: Tabii. Gırgır niye Gırgır'dı. Çünkü çizer yetiştiriyordu. Şimdi çizer yetiştirmiyorlar, çünkü kendileri çizemiyorlar. Çizemeyen adam çizer yetiştiremez. Bir ekolü de yok. Şu yapılabilir; Türkçe ve Kürtçe çıkar aynı dergi. Türkçe çıkan

sayısı Kürtçeyi besler ekonomik olarak. Kürtçe dergi 5 bin mi satıyor, varsın 5 bin satsın. Aynı derginin Türkçesi 15 bin mi satıyor, onu yaşatabilecek bir hale gelsin. Çift dilli bir dergide ise yine Türkçeyi tercih ederler diye düşünüyorum.

Halil İncesu: Sen verdin bunun cevabını. Eğer Kürtler dillerini normal hayatlarında –evde, kavga ederken, her neyse– kullanırsa bu dediğin zaten kendiliğinden olur. Bir ihtiyaç doğacak bu dille ilgili. Bu insanların kültür olarak besleneceği bir ortamın olması gerek. O zaman o alanlar açılacak. Ama bu alanların açılma durumu ufukta gözükmezken, böyle bir imkân yokken, hani toplumda karşılığı yok ama biz yapalım demek bence realist bir yaklaşım değil.

İmam Cici: Türkiye'de karikatür yokken karikature insanlar böyle başladı ama.

Halil İncesu: Hiçbir şey yapmayalım demiyorum. Ama bu gerçeği de bilelim diye söylüyorum.

İmam Cici: Uzun soluklu bir macera olabilir, hatta uzun süre aç kalacağımızı bilerek yapacağımız bir iş olarak bakmamız lazım.

Halil İncesu: Bu konuda bir şeyler yaparken Kürtlerin dilinin, kültürünün gelişmesinin buna yol açacağını da bilmemiz gerekiyor, istediğimiz sonucu alabilmek için. Ama çabamızı sürdürelim, dergiyi de çıkaralım.

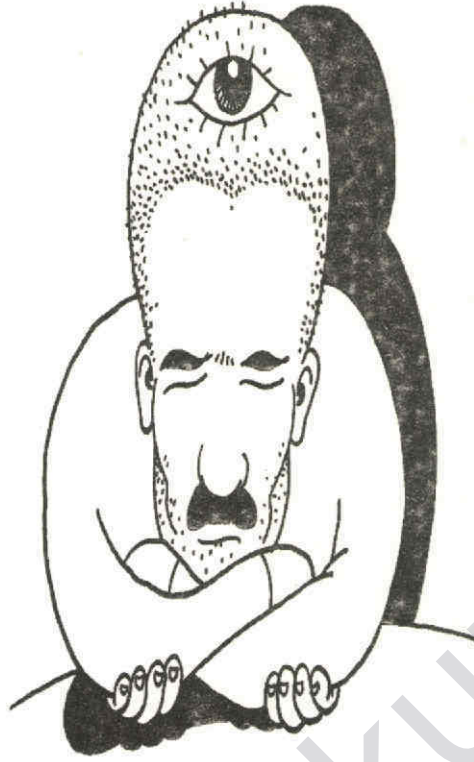
İmam Cici: Osmanlı döneminde yaşamış, adını şimdi hatırlayamadığım bir dilbilimcinin dediği bir şey var, "dil yaşayan bir şeydir, dönüşür değiştirir, dil edebiyatı bozar, o kadar güçlü bir şeydir", o yüzden dilin ihtiyaçlarına göre hareket etmezsin, dil her şeyi belirler.

Son olarak eklemek istedikleriniz varsa...

Halil İncesu: Kürt karikatürü, Kürt sanatı açısından –bugün en gelişmiş olan müzik de dahil– yapılması gereken çok şey var. Ama bunun önce ulusal altyapısının gelişmesi, özgürleşmesi lazım. Bu da bir Kürt ekolünü belki yine ortaya çıkarmaz, ki inşallah olur. Kürt karikatürü diye nitelendirmem kendimi ama Kürt bir karikatürücü diyebilirim kendim için. Yaptığım ne kadar Kürdîdir, ona da Kürtler karar versin. Nasıl tanımlarlarsa da başım gözüm üstüne.

İmam Cici: Zaten bizim yaptığımızı başkaları tanımlar. Bir diğer projem de vardı; sanat çocuk dergisi. Çocuklara sanat eğitimi veren. Heykeldir, müziktir. Bu dergiyi de yapalım. Çocukların becerilerini geliştiren bir şey. Bu yetenekli Kürt çocuklarını ancak böyle ortaya çıkarabiliriz. Bu da daha ileri aşamada olabilir.

Hüseyin Işık: Çocuklukta okuyanların sanata karşı tutumu da olumlu oluyor. ✨

AİDİYET VE MİZAH

ENDER ÖZKAHRAMAN

Özgürleştirici ve sağaltıcı yanlarından ötürü mizahın acı çeken toplumlarda daha fazla geliştiği tezinden hareket edersek, bizde de zengin maden yatakları bulunduğu doğrudur. Ama onların ne denli iyi işlendiği konusunu sorgulamamız lazım.

Bu konuda kaygı güdülmemesini, daha ciddi ve önemli görülen başka disiplinlerin, başka estetik meselelerin varlığıyla ilişkilendiriyorum.

Kürtlerde sözlü edebiyat biraz da mecburiyetten kaynaklanan bir öncelik taşıdığı için mizahla ilgili bütün ifadeler buna paralel bir gelişme kaydetmiş ve gülmece unsuru taşıyan öğeler Dengbêjlerin anlatılarından öteye geçememiş. Yakın zamanda bu kırsaldöngüyü aşmaya çalışan teşebbüsler olmadı değil; Kürt çizerlerinin öncülüğünde Tewlo ve Pine adında iki mizah dergisi çıktı. Doğan Güzel ve Rewhat Aslan gibi genç ve önemli çizerler yetişti... Türk mizah okurları tersini düşünseler bile, ben bu alan içerisinde konumlandırıyorum kendimi.

Orası Hikâyeleri'ni çizmeye başlarken derdim meseleye 'orası ve onlar' gözüyle bakanlara bir şeyler anlatmaktı. Derken onca yıldan sonra her şeyde olduğu gibi bu meselenin kendini ifade ediş biçimlerinde de bir çeşitlilik ya da değişim ihtiyacı

gözlendi. Bu ihtiyacı fark ettiğim zaman benim bocalama dönemim başlayacaktı, zira bu ihtiyaca nasıl cevap verileceği konusunda hiçbir fikrim yoktu.

Zamanla birlikte benim de mizah sanatı ve aidiyetle ilgili ifadeler üzerine kurulu olan diğer anlatımlarla bağım iyice zayıfladı. Kendimi o ana kadar aidiyetiyle ilgili motiflere boğulmuş biri gibi hissettiğimden ötürü şimdi bu bağı yeniden kuvvetlendirme konusunda istekli olduğumu söyleyemeyeceğim. Ancak bana yapışıp kaldığını ve takıntı halini aldığını düşündüğüm fikirlerle bir arada yaşamak zorunda olduğumun, onlarsız yapamayacağımın da farkındayım.

Yakın zaman önce İmralı'yla ilgili bir haber çıkmıştı gazetelerde. Haberde Ada'nın etrafına balıkçı tekneleriyle diğer deniz taşıtlarının sokulmasına getirilen yasaktan bahsediliyor ve bu yasaktan ötürü çevredeki deniz yaşamında bir canlanma olduğu yazıyordu. Nesli ve hayatı tehlikede olan birçok deniz canlısı gelip İmralı'nın çevresinde yaşamaya başlamış. Bence bizim gibi derdini aidiyetiyle ilgili meseleler üzerinden anlatmayı seçen birçok yazar ve çizer arkadaşın da bu balıklardan pek bir farkımız yok aslında. ✨

DU MIJAR Û DU REXNE; WEŞANGERÎ Û BERNAMEVANIYA TV'YAN

AZAD ZAL

1- Weşangerî û ziman

Ji aliyê dîtbarî û nivîskî ve ragihandin û danûstana bi hev re bi giştî weşan e. Kesên ku vî karî dikin weşanger in. Li weşanxaneyan kar û barê nivîskî tê kirin. Pirtûk, rojname, kovar û yên wekî wan têne amadekirin û têne weşandin. Li navendên televîzyon û radyoyan kar û barê dîtbarî tê kirin. Fîlm, bernameyên televîzyonê, belgefilm û yên wekî wan têne amadekirin û têne weşandin. Li ser înternetê hem kar û barê nivîskî û hem jî kar û barê dîtbarî tê kirin. Di malperên cur bi cur de hem ji aliyê dîtbarî ve û hem jî ji aliyê nivîskî ve gelek berhem û aferînek têne weşandin. Weşan bi giştî li ser bingehê xurt e û ev bingeh raya xwe jî civakê digire. Bingeha weşanê ziman e.

Weşangerî ji aliyê erênî ve li ser ziman bandor dike. Yekhevî û hevpariyê berfireh û netewî bi riya weşangeriyê pêk tê. Ev jî ziman hem xurt dike û hem jî têkiliyên civakî di asta netewî de dirust dike. Bi weşangeriyê ziman mayînde dibe.

Ji aliyê neyînî ve jî pirsgirêkên weşan û weşangeriyê hene. Pirsgirêka sereke alfabe ye. Di nava kurdan de alfabeke yekser û standart tune ye. Ev pirsgirêk di qada netewî de divê bê nîqaşkirin û di riya çareseriyê ve de hin gav bêne avêtin. Wekî nimûne pirtûk û berhemên her du alfabeyan li hev bêne wergerandin û li her derên Kurdistanê bêne belavkirin ew ê gelek sûdewer be.

Pirsgirêka sereke ya din diyalektên kurdî ne. Diyalekt û civak bi awayeke cuda dibe mijara nîqaşên navbera zimanzan û kesên ku serê xwe bi vê re diêşînin. Hin diyalekt di navbera rêjeya hindiktirîn kesên kurd de tîk bikananîn ev li ser wê beşa civaka kurd bandor dike psikolojî û hestewariyê xwe kêm û biçûk dîtîne derdixîne meydanê. Diyalektên ku di navbera pirtirîn kesên kurd de tîk bikananîn berevajiyê wê psikolojî û hestewariya jorê ye. Parçemayîna Kurdistanê ev rastî kiriye para kurdên bakur û başûr, rojhilat û rojava bi tevahî.

Li bakur kurmançî û kirmançî (zazakî), li başûr kurmançiya jêrîn (sorani) û kurmançiya jorîn (behdi) bi hev re vê pirsgirêkê dijîn. Divê ku ji aliyê siyasetmedar û desthilatdarên kurd ve rastiya ziman û civakê bê zanîn û nêzikahî bêne nîşandin.

Hin neyînî û xeletiyên weşangeran jî hene ku

ev li ser ziman bandora neyînî dikin. Di pergala weşangeriya kurdî de zêde pergala standart ya dinayê bi kar nayê. Di derveyê îstîsnayan de lijnaya şêwrê, edîtor, redaktor, tashîhkar û hwd. di nav sazî û dezgehên weşanên kurd de tune ye. Ev kêmaniyeke girîng e û berhem û aferînekên kurdî ji serî de ya mirî dihêle ya jî gelek lawaz dihêle.

Bazara weşanên kurdî zêde di nava civakê de ciyê xwe çênake. Ev neyîniyêke duserî ye. Hem ji bêxemiya civakê ye û hem jî ji bêxemiya weşangeran e.

Pirsgirêka sereke ya girîng ew e ku zimanê kurdî ji aliyê pisporan ve nayê lêkolînkirin, ji aliyê zanistî ve nayê şopandin. Mesela lijneyêke pisporan ya ku li ser zimanê kurdî bixebite tune ye. Ji ber ku cî tune ye. Ango akademî yan jî zanîngehek tune ye. Zimanzanên kurd gelek jê 'alaylî' ne. Ango di pratîkê de bûne/dibin zimanzan. Ev ji aliyê zanistî ve zimanê kurdî qels dixê û pişt lê dişikîne.

Niha ku mirov bijimêre bi qasî 25-30 weşanxaneyên kurdî hene; 15-20 televîzyon û gelek radyoyên kurdî hene; ji 45-50'yî zêdetir malperên kurdî hene. Mirov van tevan berhev bike û binêre gelo çend edîtorên ku vî karî bi profesyonelî dikin hene? Gelo çend redaktorên ku serwerê rastnivîs û rêzimana kurdî bin hene? Gelo çend zanistên ku pisporên karê weşanê ne li van sazî û dezgehên kurdî hene? Mixabin bi ser hejmara tiliyên du destan nakevin.

Rewşa kurdî û pêşketina kurdî di rêjeyên bi vî rengî de dertênê meydanê.

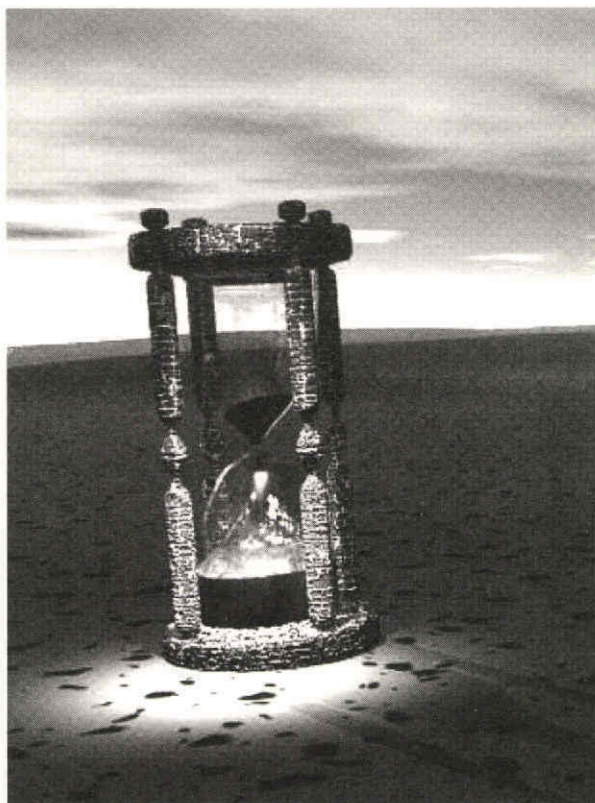
Bi çend pêşniyaran mirov dikare riya çareseriyê van pirsgirêkan veke.

Divê ku bi perspektîfêke netewî "Yekîtiya Weşangerên Kurdî" ava bibe. Yekîtiyên bi vî rengî ji bo hemû beşên weşanê ava bibin dê hin deriyên li pêşiya çareseriyê veke.

Divê ku lijneyêke ji pisporên ziman bê der ava bibe û ev jî bo standardîzasyon û pêşvebirina ziman her lêhûrbûn û lêkolînan bike.

Divê ku di sazî û dibistan û enstîtu û akademî û zanîngehên kurdewar bêne avakirin. Yên ku hene bêne xurtkirin û ji nû ve li ser bingehê xurt bêne damezirandin.

Dan û standinên nivîsbarî û weşanê di navbera parçeyan de gelek lawaz e. Divê ku ev bêne xurtkirin. Alfabeke standart her pêdivî ye. Ji bo wê jî

berhem û aferînekên her du alfabeyan bi awayeke berbiçav bêne wergerandin û yên din li aliyê dîtir bêne belavkirin.

Li her çar parçeyan civîn û komxebat û semîner û konferans û hwd. bibine sedem ku rewşenbîr û nivîskarên kurd li hev bicivin û xebatên hevpar bikin.

2- Bernameyên televîzyonan û pergala heyî

Her cara ku şer û pevçûn zêde dibe, çalakiyên çekdarî zêde dibin, radyo û televîzyon û rojnameyên li Tirkîyê, wekî ku di nava pêşbaziyê de bin li ser Doza Kurdî û li ser 'mafîdariya artêşê', 'mexdûriyeta gelê tirk' û bi her awayî reşkirina gelê kurd û tevgera hêzdar ya kurdan dibe mijara sereke ya guftûgo û nîqaş û nivîsên wan. Herî zêde jî 'rewşenbîr' û 'qelemşor'ên wan di vê pêşbaziye de dibezin. Gelek caran çend 'kurdên kedîkiri' û çend 'hişmend û stratejîst û îdeologên statukoparêz yên tirk' li bernameyên televîzyonan didin rûniştandin û wan berî hev didin. Ev rewş dişibe wekî ku çend 'segên gurxenîq' berî ser 'segên tirsonek' bidin û ew jî derên temaşeyê.

Her cara ku ez van bernameyan dibînim hin bîranînên min ên şerê kuçikan tê bîra min. Li gundê me hinek kûçikên dijwar hebûn, xwediyê wan ew girê didan û bi goşt û xwarinê xwedî dikirin, ji aliyê din ve jî hin segên tirsonek û beredayî dianîn bera wan didan da ku ew her dijwar bibin. Segên tirsonek

û beredayî diçû nêzî ew segê girêdayî û ew hêrs dikirin, dema ku radibû ku bi ser wan de here, zincîra ku pê girêdayî bûn ne dihişt ew here bikeve ser wan kûçikên beredayî. Roj bi roj kûçikê girêdayî diwartir dibû. Carina ku kûçikên girêdayî dihatin berdan kûçikên beredayî û tirsonek newêribûn li ber wan biewitiyana. Diçûn hestiyên ber wan dialastin.

Ez nizanim çima, lê dema ku ez van bernameyên televîzyonan ên li ser 'terorê' temaşe dikim ew dîmenên wan deman têne bîra min û pê re jî dilê min li hev dikeve.

Ez dibêm qey hefsarê nepenî di destê hin kesan de ye û dem bi dem 'rewşenbîr û stratejîstan' di bernameyan de li hev dicivînin hefsar hin caran sist dikin û dest bi nîqaş û guftûgoyan dikin. Lê ev guftûgo zêdeyê dijmin û çêran tu tişt nakin. Bi bombebarankirina erdnîgariya Kurdistanê re hiş û ramanên kurdan, hest û dilnîyên kurdan jî bi vî awayî bombebaran dikin û hêrsa serdestî û xwemezindîtina xwe ji kurdan dirijînin.

Hin jê serbazên binketî yên dema şer in; hin jê dozger û dadwerên pergala faşîzanî yên ku bi dayîna cezayên îdam û zindanê yên dirêj hêrsa xwe negirtine ne; hin jê tîrnexwirê rant û gendeliya siyasî û dîplomasiyê ne; hin jê jî kordûnde û warkorên payedarên textê desthilatîyê ne.

Ev tev ji yek çavkaniyê ne, nan û avên vê pergale xwarine, minetarên dewleta alî û xêrnexwazên doza gelî ne. Ku mijar bibe Doza Kurdî zimanê wan yek e.

Zimanê wan ê axaftinê bi tirkî ye. Zimanê wan ê siyasîyê êrîşkarî ye. Zimanê wan ê guftûgoyan şîdet û dijraberî ye. Carina hin kurd an jî demokrat û aştîxwaz dikevin nava wan; ya lawaz dimînin, ya bêhêz dimînin yan jî xwe mecbûr hîs dikin ku wekî wan tevbigerin û bi zimanê wan ê tundrav û dijraber biaxivin.

Ev jî rastiyeke dijwar dertîne pêşberê mirov. Ev rastî ew e ku her pergale mirovên xwe diafirîne û ev mirov ji ber ku ji malzaroka wê pergale ketiye mecbûr e ku wê biparêze.

Li ser vê rastiye pirsê: Gelo pergaleke kurdan heye? Ku pergala kurdan hebe zimanê wê pergala kurdan heye gelo? Ku zimanê wê pergala kurdan hebe siyasîmedar û rewşenbîrên kurd wî zimanê wê pergala kurdan bi kar tînin gelo?

Rastiya tal û bersiva kurt û kurmancî: Na xêr siyasîmedar û rewşenbîrên kurdan bi zimanê kurdî naaxivin.

Pêşniyazeke bi rengê pirsê: Gelo rewşenbîr û nivîskarên kurd li hev bicivin û "Konferansa rewşenbîriyê" li dar bixin û "Înşiyatîfa Rewşenbîrên Kurd" damezrînin û bi zimanê kurdî reng û deng bidin pergala kurdan ew ê dinya xira bibe? ❁

oYun a | t ı

Cuma Boynukara

cboynukara@mynet.com

(RÜTBELİ'nin odasında geçer. RÜTBELİ masada kâğıtlarla uğraşmakta, UZMAN pencereden dışarı bakmaktadır.)

RÜTBELİ: Bir şey soracaktım, paraya gereksiniminiz olmuyor mu?

ADAM: Paraya ne ihtiyacımız olacak ki?

RÜTBELİ: (Gezinerek) Kar durdu, iki üç güne kalmaz havalar düzeliyor.

UZMAN: Evet komutanım.

RÜTBELİ: Arkadaşlarınız banttan yayını nereden yapıyorlar?

ADAM: Bilmiyorum.

RÜTBELİ: Nasıl bilmiyorsun?

ADAM: Bilsem de söyleyeceğimi düşünmüyorsun ya?

UZMAN: Ben söyletmesini bilirim.

RÜTBELİ: Söylemeyecektin de, niçin banttan yayın olduğunu açıkladın? Acıdın mı? Yoksa...

ADAM: Bilmiyorum dedim ya.

RÜTBELİ: (UZMAN'a bakarak) Burada sana karışılmayacak. Nasıl olsa seni karargâhta konuştururlar. Şimdi bildiklerini bana anlatırsan gittiğin yerde rahat edersin. Kötü muamele görmemen için üstlerle konuşurum. Yine de sen bilirsin.

ADAM: Hiçbir şey anlamıyorsunuz, hâlâ kötü muameleden bahsediyorsun. Kopuyor... Kopuyor.

RÜTBELİ: Kopan ne?

ADAM: Seni anlamak zor. Aslında sen kendinle savaşıyorsun, inanarak yapmıyorsun.

UZMAN: Bırak nutuk atmaya, burada yapılan her şey bizim görevimiz dâhilindedir.

(RÜTBELİ, UZMAN'ın sözüne girmesine biraz bozulmuştur.)

ADAM: Hâlâ kan ve gözyaşı çaba sarf ediyorsunuz. (RÜTBELİ'ye) Yer soruyorsun konuşmamı istiyorsun...

RÜTBELİ: Sizlerin yaptıklarının yanında bu hiçbir şey.

UZMAN: Komutanımla böyle ağır konuşmana izin veremem.

RÜTBELİ: Bırak da konuşsun.

UZMAN: (ADAM'a) Bizim kan isteğimiz yok.

Huzur istiyoruz. Huzur bozanın üstesinden gelmek bizim görevimiz.

ADAM: Görev, görev, görev. Hep görev... Okuldan bir arkadaş vardı, o da sizler gibi görev diyordu, okula gelmek görev, hatta görev olsun diye âşık olurdu. Belki anlamak istemiyordu, kadını zevk aracı olarak düşünüyordu. O, insan olmanın farkında değildi.

UZMAN: Kadın olsa ne olur olmazsa ne olur, önemli olan ne biliyor musun? Kadın, erkek için yaratılmıştır. Zevk için efendisini memnun etmekle görevlidir. Bırakın bu ayakları...

RÜTBELİ: Sen devriyeleri niçin kontrol etmiyorsun?

UZMAN: Emredersiniz komutanım. (Çıkar.)

RÜTBELİ: Sorun ne biliyor musun? Değerlerin farkına varmamız.

ADAM: Hep böyle oldu. Önemli olan farkına varabilmek. Neyi ne zaman verdiğini bilmek. Bir şeker hastası düşünün... Bir şeker hastasına şeker vermek de gerekiyor. Ama ne zaman? Gerektiği zaman. Geremediği zaman verdiğinde şeker hastası ne olur? Sizlere ömür...

RÜTBELİ: Yapılanların eksik olduğunu biz de biliyoruz ama rahat vermiyorsunuz ki, yapmak istediklerimizi yapalım.

ADAM: Yapacaklarınızı fazlasıyla yapıyorsunuz. (Kinayeli) Öyle yapıyorsunuz ki... Ben çocuklarımızdan söz ediyorum. Bizler yeterince yıprandık, ama çocuklarımız isteği gibi yapmalı, istediği gibi yaşamalı.

RÜTBELİ: Eğitimin önemini unutuyorsun.

ADAM: Eğitim gökten zembille inmedi ya. Her şeyin bir yolu vardır. Çözümsüz değil, bizler birbirimizi ne zaman hatırlıyoruz biliyor musun? Sana söyleyeyim. Ya kız alıp verirken, ya oy toplarken, ya vergi toplarken. Ya da zorda kalındığında hep hatırlanır. Bunlar çözülene kadar her şey iyidir. Çözüldükten sonra unutulur.

RÜTBELİ: Artık bizler burada etle tırnak gibiyiz. Bunu sen de kabul etmelisin.

ADAM: Bu gerçek bir şey. Buna kimsenin itirazı yok. Et de tırnak da aynı özeni ister. Bu özen kangren olduktan sonra bile gösterilmiyor.

RÜTBELİ: Yo, öyle değil çok büyütüyorsun.

Kangren olan bir şey yok. İstenirse yapılır.

ADAM: İstenirse diyorsun, isteyen kim? Sen mi? O mu? Bir başkası mı? İsteyen kim?

RÜTBELİ: Bu durumda çiçek verilmesini beklemiyorsun ya?

ADAM: *(Kinayeli)* Çözüm isteyen kim? Seçim dönemleri dilin kemiği yok, çözeceğiz, herkes aynıdır deniliyor. İnan, bu sözler sandık açılana kadar sürüyor. Sandık açıldıktan sonra... Eski tas eski hamam. Her gelen ne diyor? "Tepelerine balyoz gibi ineceğiz." Kimin tepesine, biz kimiz, o kim. Mademki etle tırnak gibiyiz, bu zihniyet neyin nesi? Vebal altındasınız, günah içindediniz.

RÜTBELİ: Bunları sen mi söylüyorsun? İsimsiz yavrulara kıyarken vebal yok, köyleri yağmalarken günah yok da, huzuru bozanlarla karışıldı mı günah oluyor, vebal oluyor öyle mi? Çiçek vermemizi beklemiyorsun ya... Ne iyi ettiniz de böyle yaptınız dememizi mi bekliyorsun?

ADAM: Öyle söylemediğimi sen de biliyorsun.

RÜTBELİ: Ben hep barıştan yanayım, savaşı sevmiyorum. Nefret ediyorum ama ne yapıyorlar. *(Sigara uzatır, sigarasını yakar.)*

ADAM: Bari bunu söylemeyin.

RÜTBELİ: Neden?

ADAM: 10 gündür buradayım, tam 10 gündür elinizdeyim, duyduğum ne biliyor musun? Bana yapılına ne olduğunu biliyor musun? Bilmez olur musun? Elbette biliyorsun, bana neler yapmak istediğinizi...

RÜTBELİ: Sana kötü davranıldığını iddia edemezsin.

ADAM: *(Elindeki sigarayı göstererek)* İyi davranmaktan ne anlıyorsunuz, sigara, çay, yemek mi? Bana nasıl davranıldığı halimden belli oluyor mu? Ben iyi davranılmaktan bunu anlamıyorum. Aynı dili konuşuyoruz. Ama şuracıkta seninle benimki, Katolik nikâhına dönüşen zoraki bir beraberlik.

RÜTBELİ: Dost olmak için geç kalmış sayılmayız.

ADAM: Güldürme beni.

RÜTBELİ: Dedğin gibi olmaz, niye taa başa dönmüyoruz?

ADAM: İnsanlar size alabildiğine misafirperverliğini gösterdi, öyle ki, sizleri evlerinde konuk etmek için aralarında kan davası başlayan aileler bile oldu.

RÜTBELİ: Bize haksızlık ediyorsun, farkında olmadan da hakaret. Bizler nankör değiliz. Hep onları koruduk, hâlâ da koruyoruz.

ADAM: Sen de kabul ediyorsun, iki şeyin olduğunu, "Onlar ve biz". Yönetenler ve yönetilenler.

RÜTBELİ: Ben öyle demek istemedim.

ADAM: Her neyse aynı kapıya çıkar. İşi zorlaştıran ne biliyor musun?

RÜTBELİ: *(Sözüne girerek)* Baştakiler insanların

acılarını fark edebiliyor mu?

ADAM: Bizim bu konuştuklarımız bilinmiyor mu sanıyorsun. Herkes durumun farkında.

RÜTBELİ: Almanya'ya baksana, 45'te duvar ördüler, insanlar ne yaptı, duvarı yıktı. Ve o duvar dünyanın süperleri tarafından korunuyordu. Demek bazı şeylerin sonunu göremiyorsun.

ADAM: Kim öyle olmasını istiyor!

RÜTBELİ: Peki öyleyse yapmak istediğin ne?

ADAM: Bir doktor hastasını tedavi etmek için uğraşmazsa, hasta da kendi başının çaresine bakmak zorundadır. Çünkü hasta hayatı seviyor, ölmeyi zaten göze almıştır. Taa doktorun kendisini reddettiği zaman.

RÜTBELİ: *(Kâğıtlarla uğraşmaya başlar, 3. RÜTBESİZ'e)* Nasıl gidiyor?

3. RÜTBESİZ: Yeni bir şey yok komutanım.

RÜTBELİ: *(Camın önünde)* Tipi yine başladı, peki ya hasta beni başka doktorlar tedavi etsin derse?

ADAM: Hiçbir hasta bunu yapmaz... Demin dengeler değişiyor dedin. Geçmişte insanlar ekmeğin için kavga ederdi değil mi? Tabii ekmeğin önemi hiçbir zaman yadsınamaz. Ama artık insanlar benliklerini korumak zorunda.

RÜTBELİ: Burada nimetler içinde yaşıyoruz farkında değilsin her şeyimiz var.

ADAM: Var tabii, yararlanan için...

RÜTBELİ: İstemesini bileceksin.

ADAM: Yıllarca veren mi oldu? Sonra geriye bir şey mi kaldı: Verilmeyeni almak zorundasın.

RÜTBELİ: Silahla kimse bir şey halledemedi. Eğer silahla çözümler olsaydı... Hitler dünyaya yürüdü de ne oldu?

ADAM: Oburca davrandı. Hak etmediği şeyler istedi.

RÜTBELİ: Yedirmezler, yedirmezler!

ADAM: Ama insanlar hakları olanı istemek zorunda.

RÜTBELİ: Dünyan hayalden ibaret. Sadece hayal...

ADAM: Hayaller uğruna insanlar canını verir mi?

RÜTBELİ: İnsanlar bir şeylere inanmak zorunda hissediyor kendini, onun için. Başka inanacak şeyler bulmalısın.

ADAM: En güzel şeye inanıyorum. Geleceğe güzel bir dünya bırakmaya.

RÜTBELİ: Güzellik dediğin şey o kadar çabuk değişebiliyor ki!

ADAM: Nasıl?

RÜTBELİ: *(3. RÜTBESİZ'e)* Ben koğuştayım bir şey olursa haberim olsun.

3. RÜTBESİZ: Emredersiniz komutanım. *(RÜTBELİ çıkar.)* ❀

'GÜNEY' İZLENİMLERİNDEN POLİTİK ARA BAŞLIKLAR

MEHMET TÜRKMEN

Geçtiğimiz Kasım ayı sonunda Federal Kürdistan Bölgesi Kültür Bakanlığı'nın Duhok'ta organize ettiği "Güney-Kuzey Kürt Medya Buluşması"na katılmak üzere, Türkiye'den çok sayıda Kürt gazeteci ve yazarla birlikte Güney Kürdistan'a gittik. Türkiye ve Irak Kürdistanındaki Kürt basın ve medya dünyasının bulunduğu konferansa katılmanın yanı sıra, Duhok, Erbil (Hêwler), Süleymaniye ve Halepçe'yi de kapsayan bir haftalık gezide çeşitli ziyaretler ve görüşmeler de gerçekleştirdik.

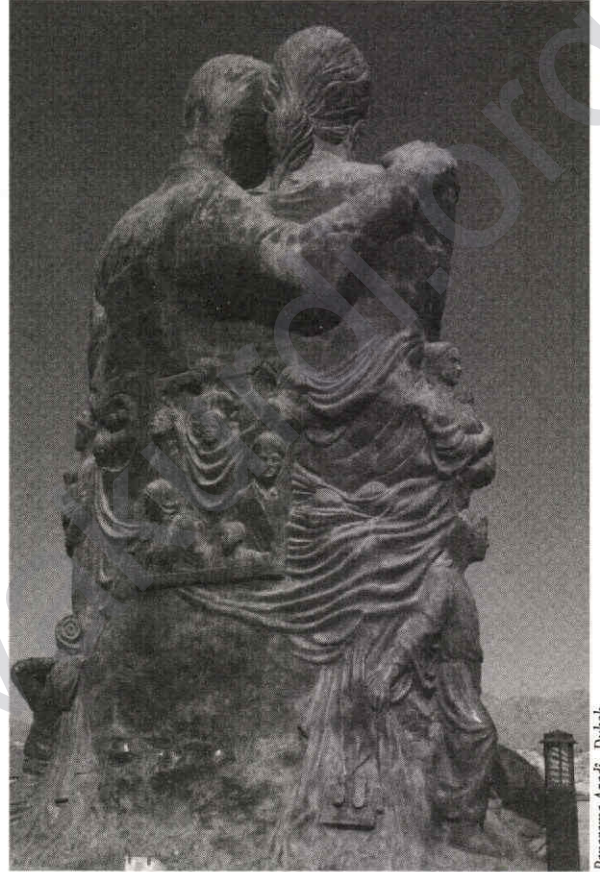
Dört parçaya bölünmüş ve dört parçada da büyük acılar çeken Ortadoğu'nun en köklü halklarından biri olan Kürtlerin, baskıya ve asimilasyona uğramadan yaşadığı tek parça olan Güney Kürdistan'ı gezerken, kimi zaman buruk bir gurur ve hayranlık, kimi zaman ise hayal kırıklığı yaşadık. Burada, 20 yıldır fiilen, 2003'ten bu yana ise resmî olarak ulusal bakımdan eşit ve özgür bir yaşam süren Kürtlerin hayatında nelerin değiştiğini anlamaya çalıştık.

Saddam rejiminin binlerce Kürdü akıl almaz işkence yöntemleri uygulayarak katlettiği ve şimdi İşkence ve Savaş Müzesi'ne dönüştürülmüş olan Süleymaniye'deki Emna Sor ve binlerce insanın kimyasal bombalarla öldürüldüğü Halepçe gibi, Kürt ulusunun zihninden izleri asla silinmeyecek trajedilerin yaşandığı yerleri gezdik. Gezdiğimiz hemen her şehirde, semtte, kasabada, Saddam diktatörlüğü boyunca bu ülkede Kürtlerin yaşadığı büyük acıları, işkence ve toplu kıyımları yeniden hatırlatan heykeller, anıt mezarlar, fotoğraf sergileri çıkıyordu karşımıza. Ve tabii ki, bu acıları bizzat yaşamış, tanıklık etmiş, sakat kalmış veya yakınlarını yitirmiş Kürtlerin anlatımları...

Bu ne yaman benzerlik!

Saddam rejimi boyunca bu coğrafyada Kürtlerin yaşadığı trajediyi bilmiyor değildik. Güney Kürtlerinin uğradığı mezalimi bizzat onların ülkesinde ve onlardan dinleyince, insan "bildiğimiz gibi değilmiş" diye düşünüyor. Ama yine de gördüklerimize çok yabancılık çekmeden bakıyor ve anlatılanları çok şaşkınlık duymadan dinliyorduk. Yalnızca dağları, dili, kültürü ve türkülerini değil, yazgısı da ortak olan aynı coğrafyanın diğer parçasından geliyorduk çünkü.

Emna Sor'un müzeye çevrilmiş, orada yaşananla-

Panorama Azadi - Duhok

rın canlandırıldığı hücrelerini gezerken, Türkiye'den birlikte gittiğimiz yaklaşık 45 kişinin aklından aynı şey geçiyordu: "Bizdeki Diyarbakır Cezaevi gibi."

Duvarlarda, işkence gören, uzuvları kesilmiş, vahşice katledilmiş Peşmergelerin fotoğraflarına bakarken fark ettiğimiz şey, yalnızca insan yüzlerinin Türkiyeli Kürtlere ne kadar benzediği değildi. Fotoğraflardaki diğer ayrıntılara da hiç yabancı değildik.

Hemen her meydanı ve pek çok mekânın duvarlarını süsleyen, Güneyli Kürtlerin bizdekilere çok benzeyen öldürülmüş önde gelen şahsiyetleri ve aydınlarının resim ve heykellerine bakarken, Kuzeydekilerden, yani bizdekilerden farklı olduğunu iç çekerek anladığımız tek şey şuydu:

Ulusal ezilmişlikten kurtulmuş olan Kürt halkının, bugün özgürce dolaştığı meydanlarını ve kamusal alanlarını tarihi semboller olarak süsleyen şahsiyetler, buradaki Kürtler için baskı ve zulüm altında

yaşadığı yılları unutmamak anlamına geliyor. Hâlâ ezilmeye ve özgürlüğü için büyük bedeller ödemeye devam eden Türkiyeli Kürtler için ise, mezarları bile olmayan, öldürülmüş, kaybedilmiş ünlü aydınlarının ve politik önderlerinin suretleri, baktıkça acı ile birlikte barış ve özgürlük günleri için dirençlerini bileyen birer figür olma anlamı taşıyor.

Kadın, çocuk, genç ve yaşlı demeden, 5 bin kişinin kimyasal silahlarla katledildiği Halpçe'de, insanların napalm bombalarının açtığı çukurlara topluca gömüldüğü mezarları, anıtları ve müzeyi gezerken, Dersim'i hatırlamamak mümkün mü?

Burada aynı dilin koca üniversitelerde eğitim dili olduğunu görünce, bizde, siyasi tutuklu Kürtlerin yarılandığı mahkemelerde Kürtçenin, "bilinmeyen bir dil"den henüz "anlaşılmayan bir dil" aşamasına ancak gelebildiğini düşünmeden edemiyoruz. Bütün bölümlerde kendi dilinde eğitim gören öğrenciler ile karşılaştığımız Süleymaniye Üniversitesi'ni gezerken ve Kürt akademisyenleri dinlerken, Kürtçenin Ortadoğu'nun en eski ve en zengin dillerinden biri olduğunu bilmemize rağmen buruk bir hayranlıkla bakan gözlerimizdeki şaşkınlığın nedeni neydi dersiniz?

Statüden statükoya...

Gerek medya konferansında gerekse de ziyaret ettiğimiz gazete, televizyon kanalı ve radyolarda Kürt gazetecilerle yaptığımız görüşmelerde, Güney'de dünün mazlum ve özgürlük için mücadele eden ve bugün yönetimde olan siyasal hareketlerinde yaşanan yozlaşma ve bürokratikleşmenin basına da yansıdığı hemen göze çarpıyor. Birlikte geldiğimiz arkadaşlarla, buradaki Kürt basını ile bizdeki Kürt basını kıyaslayan kritikler yaptığımız da oldu. Türkiye'deki Kürt basınının, Kürt dilini kullanma, yaygınlık ve teknik olanaklar bakımından olmasa da, yalnızca Türkiye ve Türkiye Kürtleriyle sınırlı olmayan ufku, içeriği ve eleştireliliği bakımından çok daha ileri ve demokratik bir düzeye ulaştığını fark etmek hiç de zor olmuyor.

Süleymaniye'den...

Medya Konferansı - Duhok

Güney'de Kürtlere önderlik eden Kürt siyasetinin, işgalci ABD ile işbirliğini de içeren pragmatist çizgisi, Kürtlerin elde ettiği ulusal kazanımı asla önemsiz görmeyi gerektirmeyen bir durumu şüphesiz. Nitekim, zulüm yılları boyunca Arap toplumundan hiçbir el uzatılmadan, Baas rejiminin zulmünden kurtulunmuş ve ulusal bakımdan bir statü elde edilmiş. Ancak, düne kadar ulusal çıkarlar için başvurulan bu pragmatizmin, şimdi güneyli Kürtlerin önemli bir çoğunluğunun çıkarlarını ve geleceğini tehdit eder bir boyuta ulaştığı görülüyor. Yani, dün Kürt halkı adına ulusal bir statü elde etmek için hâkim olan siyasal anlayışın, bugün, gün geçtikçe başkaca toplumsal çelişkilerin ve ayrışmaların da açığa çıkmasına neden olan bir statükoya dönüştüğü görülüyor. Ve bu çelişkilerin olgunlaşması sonucu, Arap ayaklanmalarının da etkisiyle buraya sıçrayan ve 17 Şubat Eylemleri olarak bilinen muhalefet gösterilerine, Arap ülkelerindeki yönetimlerden hiç de geri kalmayan bir sertlikle yanıt verilmesi ise, burada hâkim olan Kürt siyasetinin, Kürtler adına statü elde etme mücadelesinden statükoculuğa nasıl evrildiğinin çarpıcı bir göstergesi olsa gerek.

Zenginlik, yoksulluk ve 'arka bahçe'...

Petrol gelirinin sağladığı rahatlıkla, üretime ve bağımsız bir ekonominin gelişmesine hizmet edecek yatırımlara yönelik hiçbir adım atılmıyor. Kaynakları âdeta savuran ve bölgeyi dış ülkelerin, özellikle de Türk sermayesinin pazarı haline getiren ekonomik politikalar hâkim. Gezdiğimiz bütün Kürt şehirlerinde billboardları süsleyen Türk markalarını, Türk firmalarının mağazalarını ve Türk plakalı kamyon ve tırları görüyoruz. Türkiye'de Kürtlerin ulusal özgürlük mücadelesini ezme için tam bir darbe hükümeti gibi davranan devletin, AKP Hükümetinin ve AKP'yi destekleyen Türk sermayesinin burayı neredeyse arka bahçesine çevirmiş olduğunu görmek, bir Kürt olarak buradaki Kürtlerin elde ettiği ulusal kazanımın bizde uyandırdığı olumlu duyguları gölgeliyor doğrusu.

Emmasor

Kaynak bolluğuna rağmen pek çok bölgede yoksulluğun ve eşitsizliğin giderek büyümesi, toplumun önemli bir çoğunluğunun tek gelir kaynağının Peşmerge ya da polis olarak hükümetten aldığı maaşlar olması ve nihayet yolsuzluklar ve iki partinin de (KDP ve YNK) düne kadar dağda Peşmerge olan önde gelenlerinin, artık kimsenin hesaplayamadığı servetlere ulaşmış olması da cabası...

Dış politikada ise, kendi bölgesindeki dengeler ve siyasal çıkarları gereği her ne kadar Türkiye ile tam bir uzlaşma içinde görünmese de, buradaki Kürt yönetiminin Türkiye'deki ve diğer parçalardaki Kürtlerin barış ve özgürlük taleplerini esas alan bir dış politika izlediğini de iddia etmek mümkün değil. Hatta denebilir ki, diğer parçalarda devam eden Kürt sorunu, buradaki yönetim için, bazen ayak bağı olan ve utanma belasına söylemde sahip çıkılan, bazen de özellikle Türkiye ve İran'la ilişkilerde elini güçlendirmek için koz olarak öne sürülebilen bir diplomasi argümanı.

Birlikte gittiğimiz heyetin içinde, BDP çizgisi dışında, kendilerini sol ve sosyalist olarak tarif eden Kürt siyasal çevrelerinden arkadaşlar da vardı. Bu arkadaşların Güneydeki Barzani-Talabani yönetimine duyduğu hayranlığa ve buradaki siyasal çizgiyi Türkiye'deki Kürt ulusal özgürlük hareketine yeğ tutan yaklaşımlarına tanık olunca; Türkiye'deki kimi "Kürt aydını" ve "Kürt demokratları" diye bilinen isimlerin, AKP'ye, Kürt hareketinden daha yakın durmalarını da daha iyi anlayabiliyoruz.

Güney mi Kuzey mi?

Hem Medya Konferansı'nda, hem de Başbakan'dan, Meclis Başkanı'na, milletvekillerinden buradaki Kürt aydın ve gazetecilere kadar yaptığımız görüşmelerde en çok dile getirilen temenni, dört parçaya bölünmüş olan Kürtlerin birliği ve özgürlüğü oldu hep. Oysa, buradaki Kürt yönetimi ile İran, Suriye ve Türkiye Kürtleri arasında sosyal ve kültürel anlamda bir dayanışmadan söz etmek mümkün olsa da, baskın olan politikanın asıl olarak "durumu idare etmek" olduğu görülüyor. Bütün bunları göz önünde bulundurunca, "Diğer parçalarda ulusal özgürlük mücadelesi veren Kürtlere politik olarak kim önderlik edebilir; Türkiye'deki, yani Kuzey'deki Kürt siyasal hareketi mi, yoksa Güney'deki bölgesel Kürt yönetimi mi?" sorusu da daha çok anlam kazanıyor.

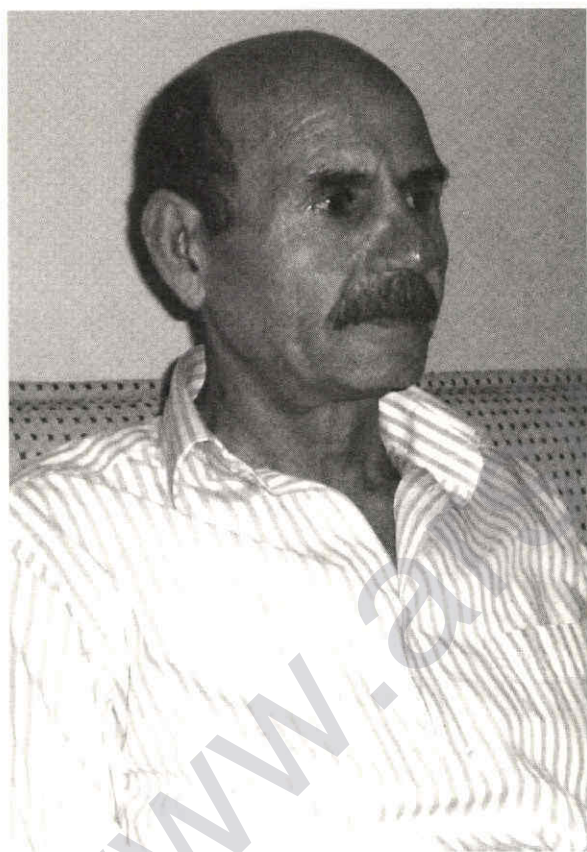
Yalnızca bu da değil; Güneydeki gezi boyunca edindiğimiz izlenimlerden de yararlanarak, yanıtlar aramak istediğimiz başka sorular da var. 2012'de, Güney'de yapılması beklenen Kürt Ulusal Konferansı'ndan kim ne bekliyor? Dış politikada kim nerede duruyor; bölgedeki halk ayaklanmaları ve emperyalistlerin Türkiye'ye "öncü güç" rolü vererek Suriye'ye müdahale ve İran'ı kuşatma girişimi karşısında PKK'nin aldığı tutum ile Güney'deki Kürt siyasetinin politikası arasındaki farklılık... Anti-emperyalizm konusunda, hem Türkiye'deki Kürt çevreleri hem de tüm parçalardaki Kürtler bakımından kim hangi pozisyondadır? Güney izlenimlerini, bütün bu sorulara yanıt aramak açısından da değerlendirmek, sürdürmek gerekiyor. ✨

di 32 saliya helbestvaniya xwe de berken bereh:

DI HELBESTA KURDÎ DE ÊŞ Û IŞQ DU TÊGEHÊN HEMBEXT IN

Hevpeyvîn: FEHÎM IŞİK

Helbestvan Berken Bereh, pîrekî ye di navbera du nîşan de. Wî berî 12'yê Rezberê bi kovara Tîrêjê dest bi helbestvaniyê kir, piştî 12'yê Rezberê, di salên 90'î de jî bi ciwanan re di pêvajoya kovara Rewşenê de çiyê xwe girt. Îsal ji bo 32 saliya helbestvaniya Berken Bereh, di Fûara Pirtûkan ya TUYAP'ê de Weşanxaneya Lîsê çalakiyekî taybet lidarxist. Piştî vê çalakiyê jî Mamoste Berken Bereh di Televîzyona Hayatê de bû mêvanê Çandiyarê. Me ev ezmûna Berken Bereh û 32 saliya helbestvaniya wî, bi wî re ji bo xwendevanên kovara Tîrêjê jî axivîn.

- Mamoste hema em ji ezmûna helbestvaniya te dest pê bikin. Di 30'emîn fûara pirtûkan ya Stenbolê de ji bo 32 saliya helbestvaniya te bernameyek hat li dar xistin û di wê bernameyê de helbestvan Kawa Nemûr, Jana Seyda, Marîn Rehmanî û romanûs û çîroknûs Dilawer Zeraq li ser poetîka te axifîn û gelek tiştinên hêja destnîşankirin. Di dawiya bernameyê de ji bo me beşdaran surprîzek jî çêbû. Koma Pêngavê ku ji xortên li Zanîngehên Stenbolê dixwînin pêk tê portreyek te ye bi destxetê hatî çêki-

rin diyarî te kirin û di wir de kelogirî bûyî. Gelo ev hestiyariya te ji ber çi bû?

- Hê di serî de ku behsa bernameyê û wan kesên ku dê li ser helbesta min biaxifin hate kirin ez gelekî hestiyar bûm. Lew, di qada wêjeya kurdî û weşange-riya wê de hê bernameyek bi vî awayî nehatiye çêkirin. Ev cara yekê ye ku wêjevanek li ser saxiya xwe ji bal kesên pispor ve tê nîrxandin. Helbet hem li ser navê wêjevanên kurd û hem li ser navê xwe ez gelekî bextewar bûm. Bi rastî wêjevanên bernameyê gelek tiştine hêja û bi nîrx di der heqê berhemdariya min de destnîşan kirin û rê ya afrîneriya min duz û pencereya nihêrîna min zelal kirin. Ez bi te rêz û silavên xwe radigihînim wan û pêûsa xwe li ber cenabê wan ditewînim. Ger ez bêm ser wê surprîza pîroz haya min ji wan camêran tune bû. Wekî we ez jî şaş û matmayî bûm. Tu zanî ku her ji bo me kurdan dihate gotin ku ew nikarin du-sê kes werin cem hev. Vêca wê çawa xelata bidin hev. Van xortan, ew dîtina şaş û çewt rûxandin û kirin ku dil û giyanê me gişan ji ber bextewarî û serbilindiyê bi per û bask bibe û bifire. Ew kesê ku hatiye xelat kirin ne ez jî bû ma bawer ke dîsa bi heman awayî ez dê kelogirî bibûma. Roja ku min dest bi nivîsîna helbesta kurdî kir û ta wê saetê tu carî nedihat bîra min ku wê tiştêk bi vî awayî pêk bê. Ma ji giriyê pê ve çi ji destê min dihat ku ez dilxweşî û spasdariya xwe ragirînim wan xortan.

- Di helbestvaniyê de 32 sal maweyeke dirêj e, nemaze di helbest û nivîsandîna bi zimanê kurdî ku em zanin bê çiqasî zor û zehmet e. Di tevahiya berhemên te de "êş" ku navê berhema te ya ewil jî "êş"e, hêmaya sereke ye, lê navê te berevajî "êş"ê "berken"e? Gelo êş û berken di nav 32 salan de çawa li gel hev jiyan û niha çi dikin?

- Belê "êş"sembol û hêmaya serekeye di helbesta min de. Min ev hêma bizanîn hilbijartiyê û helbesta

xwe li ser wê ava kiriye. Min di helbestek xwe de behsa vê “êş”ê û çavkaniya wê kiriye. Gelo dema em li jiyana xwe dinihêr in, tišta ku wekî xêzên li ser eniya me di giyan û binhişa me de konê xwe vedayî ne êş e? Em kurd ji civateke feodal tên û hê jî me nekariye xwe ji wê pergal û kevneşopiya çanda wê rizgar bikin. Di zaroktiya me de kengî me bixwesta di civatê de tişteki bigota heman deme de peyva me dihate birîn û digotin heddê xwe bizane, li dibistanê em bi zimaneke biyan û bi mamosteyên em ji hev fam nakin mezin bûn. Van mamosteyan ji ber nezanîna wî zimanî gelek caran li me dixistin, erzê me dişkênandin. Di leşkeriyê de qomutanê me li me xist. Ta van salan jî zilm û zora axatîyê, stêmkariya şêxan wekî Ezraîlî di nav civakê de fortan davetin û nedihîştin ku ferdek bi gor xwestek û viyana xwe bijî. Jin ji xwe dara şkestî ya civakê bûn û bi qasî çêlekekê qedr û qîmeta wan tune bû. Her hewldan û raperîna li hember van neçêyîyan jî her hate gunehkarkirin û kezaxtin. Vêca tenê ev kitekitên beloq bi xwe ma têra ravekirina “êş”ê nayên. Di civakeke wilo de ger tu helbestvan bî û tu helbesta lê bikî ma tê ji “êş”ê pê ve çi binivîsî? Ma tu dikarî dil û giyanê xwe yê li vê civatê hatî nexşandin bikî fona bextewariyeke sext? Ji xwe ew helbesta dûrî jiyane jî dê tu carî nikaribe nefesê bistîne û bijî. Ev “êş”, ez dikarim bibêjim ku ne bi min dest pê kir. Ev sedan sal e ku her di helbesta kurdî de heye û wekî mîrateyekê maye ji min û nîfşa min re. Ez dikarim koka wê bigihînim gorbi-huşt Ehmedê Xanî. Wî ev “êş” keşif kir û bi awayekî eşkere û wêjeyî raberî kurdan kir. Lê mixabin me nekarî heta îro jî wê “êş”ê ji xaka xwe biqewirînin.

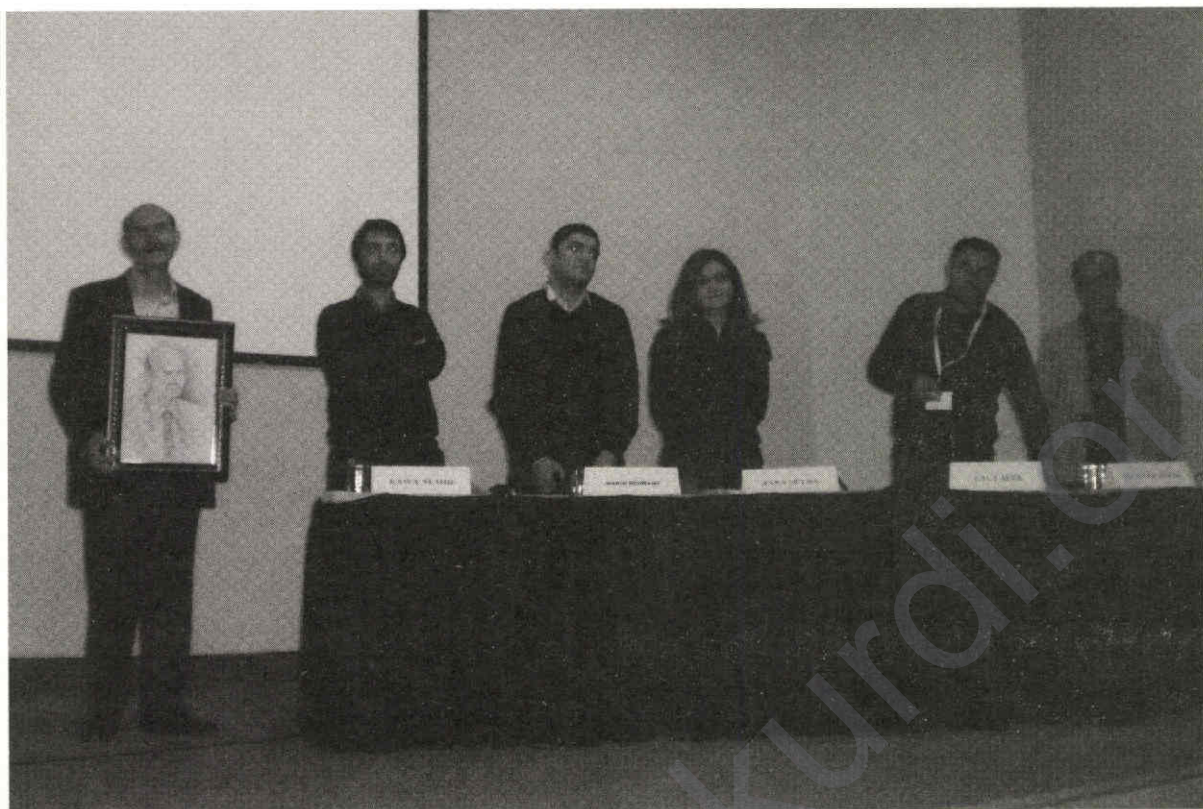
- We got wekî hêmaya sereke “êş” ev sedan sal e di helbesta kurdî de heye û di ya klasik de jî têra xwe hatiye şirove kirin û dewrî me bû ye. Lê em di dîwana te ya dawiyê de ku serhevdeya hemû berhemên te ye de “îşq”ê dibinin. Xuyaye ku te ew “êş” jî îşqê re kiriye palgeh. Vêca ev îşq û êşa te çawa li hev dikin?

- Îşq û êş du têgehên hambextin û li gel hev dijîn. Carna yek dikeve pêşîya ya din û wê şirove dike û wekî dayikekê wê mezin dike. Ne tene di helbesta kurdî de her wiha di helbesta cîhanê de jî ev her du têgeh du hêmayên jênager yên helbestê ne. Ger em bala xwe bidinê di jiyane de tu tişteki nîn e ku ji ber xwe ve pêk bê, her tişteki ked û xebatekê dixwaze. Bi gor vê rastiyê hevîrtirş û tovê îşqê êş e, ya êşê jî îşq e. Bi gor jiyana takekesî û ya civatê êş û îşq caran cih diguherin. Di helbesta me ya klasik de ev her du têgeh ji bo tesewifê di gel hev hatiye bi kar anîn. Ew îşqa îlahî ku mebest û armanca sereke ya helbestvanîyê heta roja mahşere dê pêk neyê. Her wiha ji bo bidestxweveanîna vê îşqê encax bi êşkişandinê pêk

tê. Dîwana Melayê Cizîrî, Şêxê Sen'ana Feqiyê Teyran û Mem û Zîna Ehmedê Xanî nîşaneyên herî hêja yên vê mijarê ne. Tu zanî ku wextek tê dixwazin Zîn û Memî bînin ba hev lê Mem dibêje ku ew Zîna min divê ne ev Zîn e. Lew, ew gihaye merteba dixwest xwe bigihîne. Bê guman ev serkeftin jî xwe dispêre têgeha wê “êş”a min behs kiriye. Ez jî di dîwana xwe de dixwazim bibêjim ku “ey îşq, em têr û seretêra xwe bi ‘êş’ê re jiyane û me dil û giyanê xwe bi wê şûştî û em amadene ku êdî tu werî li warê xwe, bi gor dile xwe bijî”. Lê ev “ez” ne ez im, ew semboleke, xakeke. Vêca helbesta kurdî bi gor qonaxên jiyane van têgehên cih û war û reng û dirûvê xwe guhertiye.

- Bê guman helbesta kurdî di gelek qonaxên hêja re derbas bû ye û xwe gihandiyê îro. Niha helbestvanên me dane du helbesta modern û hinek jî hê di helbesta klasik de avjeniyê dikin. Hinek helbesta klasik li ser hemû qonaxan re digirin û hinek jî wê ya wekî tune û an jî bê nîrx dihesibînin, gelo tu di vî warî de dikarî çi bibêjî?

- Helbesta kurdî xwedî dîrokeke dîridirêj e û di berdewamiya xwe ya sedan salan de her li gel civata xwe û bi gor jiyana wê dirûv û teşe girtiye. Dema em bi awayek zanistî li vê dîrokê dinihêrin û şirove dikin, em dibînin ku ji Boraboz ta xwe digihîne Baba Tahirê Uryan helbesta kurdî di bin bandora civak û ola wê deme de ma ye. Qewl û bendên Gatayên û Yarsananin. Mijarên sereke xweza, şer, îşq, mirin û hwd. Bi Baba Tahirê Uryan re hem navenda helbesta kurdî cihê xwe diguhere û hem jî dikeve bin bandora ola Îslamê. Hizr û bîra tesewifê helbesta kurdî dixê bin konê xwe û zimanê erebî û farisî jî ji ber vê bandorê rengê xwe dide helbesta kurdî. Bi xurtbûna desthilatdariyên mîrektiyên kurdan yên li herêma Botanê û Hekariyê helbesta kurdî jî war û cihê xwe diguhere û konê xwe li mîrektiya Botanê vedide. Navenda wêjeya kurdî êdî Botan e. Melayê Cizîrî, Feqiyê Teyran, Melayê Bateyî, Ehmedê Xanî, hwd helbestvanên gewre yên vê demê ne. Di gel tesewifê, xweza, desthilatdarî, mirin, îşq, tenêtî, felsefe, hwd. daxilî helbesta kurdî dibin. Muxammes, munacaat, xazel, rubai, çarîn û hwd. bi awayek serkeftî û bi formeke kurdî daxilî helbesta kurdî dibin. Bi destê van gewreyan aso û bergeha helbesta kurdî rengîntir, zelaltir û firehtir dibe. Helbest, hem bi naveroka xwe, hem bi teşe û şêwaz û hem bi rêbazên hunerane dibe xwedî nasnameyek resen û xweser kurdî. Her çiqasî zimanên cîranan tesîra xwe li zimanê helbestvanan bike jî ev gelek caran dibe sedema xurtbûna helbesta kurdî. Ez dikarim bibêjim ku ew qonax ji bo helbesta kurdî qonaxa taca zêrîn e.

Beredayî Melayê Cizîrî “ger luluy mensur ji nezmê tu dixwazî/wer şî’ra mela bixwîn te bi Şîrazî çî hacet”negotiye. Ji hela afirandinê ve dîwana M. Cizîrî, Ey Av û Av, Şêxê Sen’an a F. Teyran, Ji Çirya Paşî û Pêda û Mewlûda Melayê Bateyî hêjayî pesinandinê û jê sûd wergirtinê ye. Ehmedê Xanî ku digel tesewifê, felsefe û siyaset, dîrok û zanyarî û civaknasiyê daxilî helbestê dike. Ger em helbesta kurdî û ya cîranan ku Osmanîyan jê re digot “wêjeya dîwanê” raberî hev bikin em dê bêhtir spehîtî û nîrxê helbesta xwe bizanin.

- Wekî te jî destnîşan kir ku wêjeya me ya klasîk bi gor rewşa wê deme û ya civakê renga xwe guherîtiye û naşibe klasîka cîranan. Mesela zimanê F. Teyran gelek hêsan, herikbar û ya civakê ye û îro jî her kes jê fam dike. Bi seydayê Xanî re teşe û naverok tê guhertin; gelo bi gor te sedema vê çî ye?

- Helbesta kurdî bi civaka xwe re jiya ye û bi gor wê dirûv û teşe girtiye. Di dewra E. Xanî de welatê kurdan cara ewil bi peymanî Qesr-î Şîrîn tê parçekirin û li gelek deverên kurd lê dijîn desthilatdariya mîrektiya dikeve xetereyê. Ne gengaz e ku ev parçebûn bandorê li E. Xanî nekiribe. Bê guman Seydayê Xanî ji vê rewşê û sekna civaka kurdan gelekî xemgîn bûye û helbet ev xemgînî û dilêşî siha xwe daye ser berhemên Xanî. Gelek wêjenas û lêkolîner di berhemên E. Xanî de şopên

vê rewşê aşkere dikin. Di Mem û Zîna wî de em rastî gelek ristên wî tîn ku rasterast gîlî û gazinda nebûna desthilatdariyeke kurdan dike xemgîniya xwe vedibêje ku kurd qedr û qîmetê nadine çand û kultura xwe. Helbet van kêşe û arîşeyan kiriye ku E. Xanî di gel şêwaz û teşeyê naveroka berhemên xwe jî bi gor rastiya civakê dizayn bike. Ev poetîka ku ji filsefê bigir ta civaknasiyê pêk hatiye ta îro jî bandora xwe li ser helbestvanên kurd kiriye. Vêca ewî ne tene teşe û naverok, her wiha poetîkayeke rek û pêk ji bo helbesta kurdî amade kiriye. Bi min rexnegiriya kurdî ya wêjeyê û romantîzma kurdan bi E. Xanî dest pê dike. Her wiha di felsefeya Xanî de fikr û ramana netewetiyê heye û beriya ewropayê ew di nav kurdan de aj daye lê mixabin kurdan ji E. Xanî fam nekiriye.

- Mamoste berî E. Xanî jî di helbesta kurdî de şopên civakparêziyê û hizr û bîra şoreşgeriyê heye, F. Teyran di helbestên xwe de gelek caran bangawaziya hişyari û desthilatdariyê kiriye û ger em bixwazin xwe bispêrin felsefeya sosyalîzmê ma berî Marks gereke em neçin dergeha F. Teyran?

- Bê guman di dîwana Xalit Sadînî de ku li Nûbiharê hatiye çap kirin de gelek helbestên ku gotinên te piştrast dike hene. Hinek kes bi guman li wan helbestan dinihêrin lê bi ya min ew yên F. Teyran e. Ji bo çî ez vê dibêjim; di wan helbestan de teşe, ziman

û naverok bi poetîka F. Teyran re digunçe. F. Teyran di hemû helbestên xwe de zîmaneke herikbar, sade û nêzî jiyana rojane ya civakê bi kar anîye. Helbet sedema vê jî terciha wî ye. Ji ber hindê ez digel te me ku şoreşgerê yekem F. Teyran e û hizra şoreşgeriyê jî bi wî destpêkirîye û ne hewceye em herin xwe bispêrin kesine din li cîhanê. Ma ev çarîn têra xwe angaştî me na peyîtîne; "Ez dengbêjim hatim vi ra / Va dinivîsim li ser kaxeta / Heta têtê dengê axa û bega / Ne diçim dêra ne diçim mizgefta"

- *Mamoste dema ez berê xwe didim helbesta te, ji roja ewil û heta ya îro de tu zîmanekî sivik, sade, herikbar û nêzî zîmanê rojane ya pê têtê axaftin bi kar tîni û ew zîmanê te hem dûrî hemû devokan e û hem nêzî hemû devokan e, te ev zîman çawa pêk anî?*

- Belê zîmanekî min yê xweser û resen heye. Min dema dest bi nivîsandina helbesta kurdî kir, min ji xwe pirsî ka gelo wê zîmanê min çawa be û min biryar da ku ta ji min bê ez zîmaneke ku bikare xwe bispêre hemû devokan bi kar bînim. Ev tercihek bû û ev tercih jî girêdayî poetîkaya Berken Berehî bû. Ji roja ku min "êş" a xwe nas kir û pê ve min xwest bi rêya helbestê wan ragihînim civaka xwe û em bi hev re bikaribin birîna wê êş ê bikewînin. Vêca kesê ku derdekî wî yê civakî heye divê zîmanê wî jî bi gor wê be. Şansekî min hebû ku bavê min karmend bû û bi saya wî ez li gelek bajarên kurdan geriyam û min gelek devokên kurdî hê zû nas kir. Her wiha ta îro jî ez her evîndareke peyvê me û li wan peyvên ku min xwe negihandiye wan digirim. Li hela din pergala bişaftinê bê rawestan digere û her roj peyveke me dibe qurbana wê pergalê.

- *Mamoste, Dilawer Zeraq di çalakiya 32 saliya helbestvaniya te de destnîşan kir ku Berken Berehî pireke saxleme di navbera gund û bajarvaniya me de, ango ewî tenûr û kolan digel hev û bêyî ku hev red bikin bi kar anîye. Gelo Berken Berehî gundiye an bajarî ye?*

- Wekî D. Zeraqî jî gotî ez hem gundî me û hem jî bajarî me. Bi ya min ev hewldan û ferheng li qonaxa em dijîn û civaka me digunçe. Her çiqas bêhtirîn kurd îro li bajarên bijîn jî nekarîne xwe bigihînin çand û kultura bajarvaniyê. Bi giştî ew li peravên bajarên wekî nivgundiyeke dijîn. Ên ku xwe gihandine navenda bajêr û li wir disitirin jî xwe ji çanda gundîtiyê, ango ji feodalîyê xelas nekirine. Em bala xwe bidinê; li metropolên Tirkiyê û bajarên kurdan jî kurd; piraniya hewceyiyên xwe ji gund û bajaroka xwe temîn dikin; penîr, mast, gûz, dims, nok û hwd. Çima? ji ber ku kurd bi ne

bi hemdê xwe hatine bajarên, ew jî ber stemkariya pergalê an jî ber pevçûnên malbatî, hwd hatine li bajarên hêwirîne. Ne gengaz e ku di wê civata ne bi hemdê xwe dirûv û teşe guhertî de rastî çandêke bilindtir were. Nexwe helbestvan jî bo ku bikaribe bibe deng û awaza wê civakê divê zîmanî wî jî wekî ya wan be. Ger min karibe bibime pir dinavbera gund û bajarî de, ez dê gelek bextewar bibim. Lew nîşîşa dû min wê bikaribe li ser wê mîrateyê helbesta bajarvaniyê ava bike.

- *Mamoste di dûwana te ya dûmahî de haikuyên (hayko) japonî jî têtê dîtin. Ev nêzîkaiya kurd û japonan çi ye, ji ku tê? Her wiha hayko çi ye? Tu dikarî behsa wê mesele bikî?*

- Wekî coxrafîk em û japon gelek jî hev dîr in lê wekî civak em nêzî hev in. Her du civak jî ta îro gelek taybetî û kevneşopiyên xwe parastine. Wekî tu zanî japon di vî warî de li cîhanê gelek bi nav û deng in. Gulaşa somo, geşya, harakîrî, dêlindizên çayê, samûray û hwd. Haiku jî navê formeke helbestê ya japonan e. Ez dikarim bibêjim ku bîngeha helbesta wan e. Wekî erûza erebî. Piştî nasîna japonan gelên cîhanê gelek kevneşopiyên wan daxilî çanda xwe kirin an sûd ji wan girtin. Haiku jî bi vî awayî li seranserê cîhanê belav bû. Hema bibêje ku îro tu zîmanek nemaye ku pê haiku nehatibe nivîsandin. Min jî xwest wê tecrubeya japonan daxilî helbesta kurdî bikim û derfet û deliveyîne nû ji helbesta me re amade bikim. Helbesta kurdî û haiku ne dûrî hev in. Ger em helbesta klasik deynin aliyekî em dibinin ku ji beriyan sedan salan heta niha di helbesta devkî de tiştine nêzî haikuyê hatine afirandin û vegotin. Mamîk, heyranok, gotinên li ser demsalan, yên li ser kêlikên jîyanê mînakî baş in bo haikuyan. Ji hêla zimên ve çendîn pîrsgirêkên mezin hebin jî -zîmanê japonî ne pîrkîte ye û her kîte bi tîpên dengdar diqedinwekî zîmanên hind-ewropî bi kurmancî jî dikarin haikuyên delal werine nivîsandin. Ji xwe li gelek welatan ne hewceye forma (5-7-5) bê parastin. Ya bîngehîna qaliba huvdeh kîteyê ye. Vêca ez çiqasî bi ser ketim ew tişteke din e.

Wekî gotina dawî; ez hêvîdar im ku helbestvan û helbesthezên kurd li min negirin ji ber van gotinan. Ya min lêgerînek bû, destnîşankirina form û şewazeke cuda, ez bawer im dê gelek helbestvanên hêja haikuyên mişt kurdî binivîsin.

Hêvîdar im ku ev ezmûneya min bo geşedana haikuyên kurdî yên hêjatir bibe pêngavek. Ji ber kêmasiyan ez xwe davêjim tor û bextê seydayên haikuyên japonan û li ber giyana wan bejna xwe ditewînim. ❀

ALEVİLERİN 'ULUS DEVLET'LE SERÜVENİ

FERHAN UMRUK

İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ama kendi keyiflerine göre değil; kendi seçtikleri koşullar içinde değil, doğrudan karşı karşıya kaldıkları, belirlenmiş olan ve geçmişten gelen koşullar içinde yaparlar. Bütün ölmüş kuşakların geleneği, büyük bir ağırlıkla, yaşayanların beyinleri üzerine kâbus gibi çöker.

Karl Marx

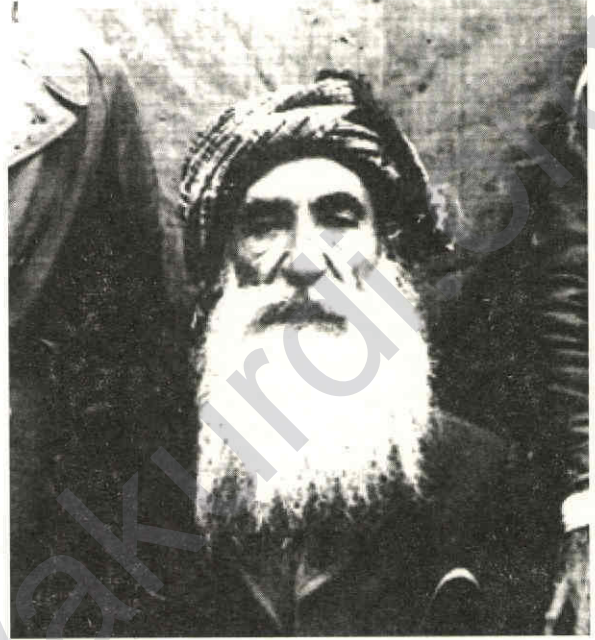
Her toplumsal mücadele muzaffer olanla mağlup olanı belirleyen bir netice yaratır. İnsanlık geçmişe bakıp onu kavramaya çalıştığında bu tarihin muzafferlerce kaleme alınmış yazımıyla karşılaşır. Tarih yazımı kendi çıkarlarına uygun olarak egemen sınıfın tarihçisi tarafından yazılır. Tarih, toplum üzerinde ideolojik hegemonya kurmanın en önemli araçlarından biridir.

Ancak, denildiği gibi, 'Tarih, tarihçilere bırakılmayacak kadar önemlidir!' Marx'ın dediği gibi ölmüş kuşakların geleneği, yaşayan beyinlerin üzerine bir kâbus gibi çökmektedir. 1915'in kıırma uğrayanları, 1925'in ezilenleri, 1938'in Dersim mazlumları egemen zihniyetin üzerine kâbus gibi çökmeye başladılar. (Bugün henüz çok tartışılmıyorsa da, 1921'de Karadeniz'de boğdurulan TKP'nin onbeşleri de bir gün mutlaka gündem olacak, olay bütünüyle aydınlanacaktır.)

Şimdi çanlar Türkiye toplumu için çalmaktadır. Resmî tarihin yazımıyla şekillenmiş kuşakların zihin dünyaları, beklenmedik bir biçimde, bildiklerinin hakikatle uyuşmadığını çınlatıyor kulaklarında. Bu toprağın insanları için zamanın ruhu, tarih bilmediklerini bilip, tarih dersini sıkı bir biçimde çalışmalarını gerektiriyor.

Pandora'nın Kutusu açılınca...

Pandora'nın kutusunu Onur Öymen açmıştı. Onun, AKP'nin toplumsal fay hatlarının her birine ilişkin retorikten ibaret olduğu her geçen gün açığa çıkan 'Açılım' politikasının Kürt meselesine ilişkin olan sözleri, militarist zihniyetin emsalsiz bir örneği olarak zuhur etti: "Kurtuluş Savaşı'nda, Şeyh Sait isyanında, Dersim isyanında, Kıbrıs'ta analar ağlamadı mı? Kimse 'analar ağlamasın, mücadeleyi

durduralım' dedi mi? İlk siz diyorsunuz. Çünkü sizin terörle mücadele cesaretiniz yok." Öymen, sözlerinin tartışma yaratması üzerine parmağını takipçisi olduğuna doğrultarak şunları söyledi: *"Atatürk'ün Dersim'de yaptıklarını anlatırken bize faşist diyolarlar. Ben faşistsem Dersim isyanını bastırınlar neydi?"*

Onur Öymen'in tanımlamasının aksine, Dersim'de bir isyanın değil 1926'dan başlayarak rejimin Dersim'e yönelik tedip (terbiye) ve tenkil (sürgün) planı oluşturduğu belgeleniyor. Hem de bu belgeleri kim açıklıyor? Bizzat Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Tayyip Erdoğan; açıklamakla da kalmıyor, *"böyle bir usul varsa devlet adına özür diliyorum"* diyor. Daha önce sistem karşıtı sosyalistlerin, demokratların ortaya çıkarıp yayınladığı bu belgeler egemenlerin medyası tarafından suskunlukla hasıraltı edilirken, Erdoğan'ın CHP'yi can evinden vurmak üzere yaptığı hamle bir anda Dersim'in hakikatlerinin su yüzüne çıkmasını sağladı. Erdoğan bu hamlesini yapıp devlet adına özür dilerken, o devletin 'CHP Devleti' olduğunun altını çizerek mesajını iletiyordu. Erdoğan'ın, Dersimli bir Alevinin başkanı olduğu CHP'ye Dersim hedefiyle yaptığı atışın tam isabet olduğu CHP'nin ezberinin bozulup krize girmesinden belli oldu. Kuşkusuz Erdoğan, yapmış olduğu bu hamleyi, bir müddet sonra bizzat siyasi polemğin derin sularına gömecektir.

28 Şubat 'kutuplaşması'

CHP bakımından, 28 Şubat ordu müdahalesiyle birlikte, laiklik doğrultusuna kilitleyip sürdürdüğü siyasi hat, ittifak olarak gördüğü generallerin tutuklanarak Ergenekon operasyonuna tabi tutulmasıyla iflas etmiş oldu. CHP'nin izlediği siyasi hattın iflasının parti bakımından en önemli sonucu, bu hattın mimarı Deniz Baykal'ın skandal bir operasyona tabi tutularak parti başkanlığından tasfiye edilmesidir. Deniz Baykal'ın CHP'deki misyonu iki temel esasa dayandı, birincisi Kürt hareketiyle bütün bağları koparmak ve hasım haline dönüştürmek, ikincisi ise Alevileri partiden tasfiye etmek. Hatırlanacağı üzere seçimlerde CHP'nin baraj altında kalıp Meclis dışında kalması üzerine, Baykal başkanlıktan istifa etmek zorunda kalmış, yerine seçilen Altan Öymen Kürt hareketiyle ittifak arayışlarına yönelmişken, yapılan derin operasyonla 28 Şubat'a ön gelen süreçte Baykal yeniden parti başkanlığına getirilmiş, CHP zamana denk gelen ulusalcı-militarist politikanın temsilcisi olmuştu.

Muktedirlerin siyasi iktidar mücadelesine sahne olan yakın tarih, rakip iki odağı şekillendirdi. İlki şimdi gücü ele geçiren, AKP ile temsil edilen sınıfsal olarak Anadolu burjuvazisi, kültürel, dini olarak cemaat, tarikat ve siyasi İslamın renklerinin ve Kürt

coğrafyasından Kürt burjuvazisinin koalisyonunun oluşturduğu odaktır. Yenilgiye uğrayan ise esas olarak CHP'nin temsil ettiği sınıfsal olarak geleneksel burjuvazi, asker-sivil bürokrasi, kültürel ve dini olarak şehirli modern yaşam tarzı sürdüren (Aleviler de esas olarak bu kesimdeydi) odaktır. İkisi de üst sınıfların, sınıfsal çıkar mücadelesinin bir yöntemi olarak toplumda varlığını sürdüren kültürel dini çelişkiler üzerinden toplumsal taban kazanıyordu. Bunlar üst sınıfların çıkar mücadelesinin siyasi aktörleri olarak misyon üstlenirken, toplumun alt sınıflarına ve tüm ezilenlere başta Kürt halkı olmak üzere, emekçilere, sosyalistlere ve laik kampa sunduğu destekle paradoksal gibi gözükse de, Alevilerin taleplerine karşı ortak tanzim ettikleri 'Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi' programıyla derhal bütünleşiyorlar.

Türkiye'de siyasi olarak olup bitenin doğru analizine ulaşabilmek için, Türk burjuvazisinin kendi içinde en vahşi çıkar çatışmasına düştüğünde bile, doğrudan sınıfsal iktidarını veya bu sınıfsal iktidarı oluşturan ekonomik, siyasi, kültürel, dini paradigmasını tehdit edecek her tür toplumsal dinamığe karşı ortaklaştığını tespit etmek gerekiyor. Kuşkusuz doğru analiz yöntemi sathi olanı değil muhtevayı okuyarak sonuca ulaşmaktır, bu yöntem kuşkusuz Marksist yöntemin ta kendisi olmak zorundadır. O halde kendi içinde her daim çıkar çatışması sürdürmüş ve sürdüren burjuvazinin ekonomik olarak kapitalizmi sürdürmekte, siyasi ve kültürel olarak da Sünni-Türk etnik kimliği üzerinden ulus-devleti tahkim etmekte ortaklaştığı gerçeği her siyasi analiz için kilit öneme sahiptir.

Seçim verileri ne anlatıyor?

Dersim üzerinde siyasi tartışmanın yoğunlaştığı bu dönemde sistem partilerinin tutumlarını belirleyen sınıfsal niteliklerini göz ardı ederek sürdürdükleri retorik üzerinden sonuçlar çıkarmak son derece yanıltıcı olur, nitekim olmaktadır da. Erdoğan, aslında yaptığı Dersim hamlesiyle yalnızca CHP'ye yönelik bir taarruzda bulunmamaktadır. Bugün Türkiye'de sistem partileri dışında bir üçüncü siyasi aktör olan ve sosyalist hareketin önemli bir kısmının fiilen ve zımnen birlikteliğiyle Kürt siyasi hareketi resmî tarihin yıldızlarını sürdürülen mücadeleyle sökmüş bulunuyor. Bu bakımdan Erdoğan, sistem karşıtı bu odağın güç kazanmasını engellemeye çalışıyor. Zulmün mağdurları için hiçbir karşılığı olmayan özür söylemiyle meseleyi sistem içine çekip çözümlü değil, sürdürme taktiğini devam ettirmek amacıyla olduğu görülüyor.

Neden Erdoğan'ın sürdürme taktiğini devam ettireceğine gelince; bunun delili, Cumhuriyet para-

digmasının düsturu olan 'tek devlet, tek millet, tek vatan, tek bayrak' sözlerinin artık onun dilinden düşmemesidir. Artık Erdoğan'ın elinde dalgalanan bu düsturda sözü edilmeyen fakat hakikatte bu düsturun ayrılmaz bir parçası olan 'tek din' yani Sünni İslamın teklifi de mevcuttur. Bu saptamadan kuşku duyanlar, 'laik' devletin bir kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın oynadığı rolü bir kez daha değerlendirmelidirler. Sürgünlerden katliamlardan bakiye kalmış Hıristiyan azınlıkların varlığı ve ibadethanelerinin inanç özgürlüğüne delil olarak düşünülmesi son derece yanıltıcıdır. Zira artık nüfusları ancak binlerle ifade edilen Hıristiyan azınlıklar devlet nezdinde yurttaş değil 'yabancı' olarak nitelenmiştir.

Sistem partilerinin Dersim üzerinden gündemleştirdikleri tartışma veya çatışma sürecinin analizi, ancak, devletin homojenleşme ve Sünni-Türkleşme paradigmasının yerli yerinde durduğu saptamasıyla birlikte yapılırsa eksen kayması önlenabilir. Bu yapılmazsa, sadece olgulara dayanılarak, Osmanlı'nın 500 yıllık tarihi boyunca yapılan Alevi katliamlarıyla, Cumhuriyet dönemindeki Alevi katliamlarının nice liksel mukayeseleri yapılır, bunun Alevilerin politik tutumlarını belirleyen biricik parametre olduğu yanılığısına düşülür.

Bu tarz bir analiz yöntemi bizzat olgulara dayanılarak da yanılışlanabilir aslında. Zaman ve mekândan bağımsız olarak, 'Celladına âşık olmak' veya 'Stockholm sendromu' üzerinden Alevilerin CHP arkasında konsolide oldukları ne kadar sathi bir değerlendirme ise, Kemalist-laik kuruluşun Alevilerin CHP'yle bütünleşmesinin sebebi olduğu değerlendirmesi de o kadar sathi kalmaktadır. Alevilerin CHP'yle alakalarının Cumhuriyet tarihi boyunca hep aynı düzeyde devam ettiğini iddia etmek olgusal gerçeğe de ters düşer. Otoriter 'Tek Parti' rejimi döneminde yapılan seçimlerin, bizzat Atatürk'ün atadığı milletvekillerinin halk tarafından onaylanmasından ibaret olduğunu, bunun da halkın eğilimlerinin tespiti için hiçbir imkân tanımadığını biliyoruz. Bunu bildiğimiz gibi, 1946'ya kadar Alevilerin payına düşenin tedip ve tenkilden ibaret katliamlar olduğunu da bilmekteyiz. Bunun yanında, halkın eğilimini saptamak bakımından açık oy ve gizli sayım yönteminin uygulandığı 1946 seçimi de bir veri değildir. Bize veri sunacak ilk seçim olan 1950 seçimlerinde ise bugün tartışmanın odağı olan Dersim'de Demokrat Parti 13.089, CHP 9.209 oy almışlardır. Görüldüğü gibi Dersim halkı iddia edildiği üzere biteviye CHP'nin arkasında dizilmemiştir. Bu seçim sonucu göstermektedir ki, Tek Parti rejiminin Aleviler üzerindeki zorbalığı onların DP'ye yönelmesine yol açmıştır. Bu durum daha sonra 1973 seçimlerine kadar sistem partilerinin

iki damarı olan CHP ile DP ve onun devamı olan partilerin ortalama olarak eşit oylar aldığı bir süreçle belirlenir. 1969 seçimleri TİP'in Dersim'de boy gösterdiği, 1973 seçimleri ise CHP'nin sıçrama yapıp yüzde 70'lere ulaştığı oy oranına işaret etmektedir.

1969'da TİP'in boy göstermesi, 1973'te de CHP'ye Alevilerin alakasının artışının sebebi, bütün dünyayı sarsan 68 devrimci dalgasının Türkiye'ye de yansarak işçi hareketinin ve sosyalist hareketin yükselişe geçmesi, CHP'nin de bu rüzgârdan etkilenerek 'toprak işleyenin, su kullananın' şiarıyla sola kaymış olmasıdır. Bütün bu dönem boyunca sosyalist hareket hem sınıfsal olarak emekçilere nüfuz etmiş, hem de sistemin dışladığı, inkâr ettiği Kürt halkıyla, Alevi yığınlarla güçlü bağlar geliştirmiştir. Seçim sathı mailinde ise sosyalist hareketin bu etkinliğinin oy mecrası CHP'ye doğru yönelmiş, yöneltmiştir. CHP bu dönem boyunca yükselen devrimci hareketin yarattığı halk desteğini kendi adına oya tahvil ederken, hareketin sistem karşıtı niteliklerini törpüleme misyonunu üstlenmiştir.

12 Eylül'den bugüne...

Bu dönemin bir başka niteliği de, devletin ve Sünni-Türk kitlelere dayanan sağ siyasi parti ve faşist odakların Anadolu'nun Alevilerden de arındırılması için Çorum, Sivas, Maraş katliamlarıyla yaptıkları hamledir. Komün toplumu özellikleri taşıyan, kırsal alanda yerleşmiş Alevi halkın, dini, politik alanın dışına atan sosyalist hareketle oluşturduğu bütünlük, 12 Eylül askerî darbesiyle dağıtıldı. Bunun yanında, şehir varoşlarına yerleşen Alevi kitleler proleterleşirken, kapitalizmle doğrudan temasa geçiş ise Alevi burjuvazisinin doğuşunu gerçekleştirdi. İşte bu dönem Alevi burjuvazisinin adım adım Alevi siyaseti üzerinde etkinliğini artırarak kitleyi büyük ölçüde sistem içi kutuplaşmanın bir unsuru haline dönüştürmesini sağladı. Alevileri 28 Şubat müdahalesine destek olmaya yöneltenin de bizzat Erbakan-Çiller koalisyonu olduğunun altını çizmek gerekiyor. Refah Parti'den Adalet Bakanı olan Şevket Kazan'ın Susurluk için yapılan "bir dakika karanlık" eylemini "mum söndü" yapıyorlar diyerek tanımlaması, bu imayla, doğrudan hedef alınan Alevilerin sistem içi laik-anti laik kutuplaşmasının içinde yer almalarını kolaylaştıran ve hatırlanması gereken örneklerden sadece biridir.

Alevilerin baskın siyasi eğilimi 2011 seçimlerinde görüldüğü üzere bugün de devam etmektedir. Milli görüş iskeletli AKP'nin ilan ettiği her açılım projesinde farklı kimlikleri 'Sünni-Türklüğe' dönüştürme paradigması hâkimdir ve süründürme taktiğidir. Seçim kampanyasında "Alevilerin katli vaciptir" fetvasını vermiş olan Ebusuud efendiye övgüler

yağdıran Erdoğan'dan Alevilerin kuşku duymayacaklarını düşünmek tuhaftır. Öte yandan, Baykal'ın Alevileri tasfiye etmesiyle Alevi önderlerin CHP'den uzaklaşarak sosyalistlerin ve Kürt siyasi hareketinin oluşturduğu siyasi odağa yönelişleri karşısında, sistemin CHP'nin başkanlığına getirdiği Dersimli Alevi figürüyle temayüz eden Kemal Kılıçdaroğlu sistem dışı bir siyasi odağın önünü kesmek misyonunu da üstlenmiş oldu. Nitekim 2011 seçimlerinde Dersim'de iki milletvekilini de CHP kazandı. Seçimlerden sonraki süreç CHP'nin yapılan formel değişikliklerle örgütsel bünyesi arasındaki aç farkının ne kadar büyük olduğunu gösterdi. Öyle ki Kılıçdaroğlu kimliğini *Horasanlı Türk* ve *seyit* olarak tashih etmiş bulunuyor.

Milleti Hakime ne ister?

Türkiye siyasetinde üst sınıfların çıkar çatışmasının iki ana damarını temsil eden CHP ve AKP bu geleneklerini sadece Cumhuriyet döneminden değil Osmanlı'nın son dönemlerinde ortaya çıkan yol ayrımından da tevarüs etmektedirler. Jön Türklerle başlayıp, İttihat ve Terakki ve Hürriyet İtilaf fırkaları ayrışmasıyla süren bu geleneğin birleştiği temel bir ortaklık da mevcuttu. O da her iki damarın da devlet kurtarıcılığı anlayışında birleşmiş olmasıdır. Çok etnisiteli ve din, mezhep, inançlı olan Osmanlı'da *milleti hakime* kavramıyla tanımlanan Sünni-İslam çoğunluk egemen kesim oldu. *Milleti-sadika* olması beklenenler de farklı kimliklere sahip nüfusun geri kalanıydı. Bir hanedanlığın din devleti olan Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'da 16. yüzyılda kapitalizmin gelişmesiyle filizlenen ve 18. yüzyılda sistemin devlet biçimi olan ulus-devlet rüzgârıyla 19. yüzyılda karşı karşıya kaldı. Yunanistan'ın Osmanlı'dan kopuşu ve ardından Balkan savaşlarıyla Osmanlı'nın Avrupa'daki toprakları bir dizi ulus-devletin doğuşuna tanık oldu. 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında, bu yeni durum, Osmanlı devlet sınıflarını hegemonyanın hangi yöntemle sürdürülebileceği tartışması içine sürükledi. Yusuf Akçura'nın '*Üç tarzı siyaset Osmanlılık, İslamcılık, Türkçülük*' makalesi ismine uygun olarak sürecin gidişatını özet olarak anlatmaktadır. Bu dönem boyunca üst sınıfların iki damarını teşkil eden günümüzde CHP'ye ulaşan merkezîyetçi-İttihatçı politikalar da, AKP'ye ulaşan liberal, ademi merkezîyetçi Hürriyet İtilafçı politikalar da azınlık etnisitelerin muhtariyetini reddettiler. Birincisi sonuçta Türk, ikincisi ise Osmanlı kimliği üzerinden bir ulus devlet projesi sundular. Türk etnik kimliği üzerinden ulus-devlet projesiyle, Sünni-İslam kimliğinin milleti hakime olduğu Osmanlı ulus-devlet inşası projesi niteliksel fark taşımamaktaydı.

Tarih tek seçenek sunmaz

Tarihin tek zorunlu akış doğrultusunda tecelli ettiğini iddia eden pozitivist görüş, geçmişin siyasi tercihlerini de bu determinizmin belirlediğini ifade ederek toplumlara kanlı olaylara sürükleyen bu tercihlere 'bilimsel' mazeret üretir. Halbuki tarih toplumların önüne farklı seçenekler sunar, farklı tercihlere de imkân tanır. İttihatçı hamleyle başlayıp, Cumhuriyetin kuruluşuyla gerçekliğe dönüşen Türkiye'nin açıkça etnik Türk kimliğine, zımni olarak da dini yani Sünni-İslam kimliğine dayalı ulus-devlet olarak inşasını üstlenen kurucu özne, tarihin zorunlu akışına sürüklendiği için kılıcını bu yönde sallamış değildir. Kurucu özne yani Kemalist elit, İttihatçıların etnik ve dini kimliğe dayalı ulus-devlet projesi mirasını devralarak Anadolu'nun çok etnisiteli, çok inançlı farklı kimliklerini zora dayalı olarak Sünni-Türk kimliğinde eritmek üzere yola koyulmuştur. Farklı kimlikleri sürgün ve imhaya tabi tutan bu tercihin toplumsal maliyetinin ne kadar ağır olduğu artık su yüzüne çıkmış bulunuyor.

Tek kimliğe dayalı ulus-devlet paradigmasının o dönemde de seçeneksiz olmadığı tarihsel bir gerçektir. Hem 2. Meşrutiyet Meclisinde, hem de Ankara'da kurulan Mecliste özerklik tartışmaları yapılmıştı. Tek kimlik paradigmasının mimarı Atatürk 1923'te İzmit konuşmasında Kürtlere özerklik verileceğini söylemekteydi. Daha ötesi Türkiye'nin yanı başında 1917 Devrimini yaşamış Rusya bütün halklarını federatif ve özerkliklerle yapılandırarak herhangi bir etnik kimlikle adlandırılmayan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği altında birleştirmişti. Demek ki, tarihsel durum izlenen yolun seçeneksiz olmadığını gösterdiği halde, Cumhuriyetin kurucu öznesi ulus-devlet inşasının en gerici biçimi olan hâkim kimliğe dayalı yöntemi tercih etti. Bu tarihsel gerçeği saptamadan, bugünü anlamak, sistem partileri olan AKP ve CHP'nin siyasi çatışmalarının, Cumhuriyet paradigması dışında olmadığını kavramak mümkün değildir.

Peki, sistem partilerinin söylem üzerine kurdukları çözümsüzlüğü derinleştiren politikalarına karşı emekçilerin, Kürtlerin, Alevilerin ve bütün mağdurların doğrudan sistemi değiştirecek ortak programı oluşturabilmeleri mümkün müdür? Elbette mümkündür. Bunun yolu kapitalist dünya sisteminin yapılandığı ulus-devlet sistemine karşı bir gelecek toplum projesine, programa sahip bulunabilir. Bir baskı aracı olan devletin sönmüneceği, ilk başta da dinin ve inançların, etnik kimliğin politik olandan yani devletten dışlanacağı bir program ortaklaştırabilir tüm ezilenleri. ✨

EVÎNEKE QUSYAYÎ

ar-da JANXWAR

Ûfe kûfa wî bû. Di cihê xwe de tebatî nedihatê. Wekî titirmoka bû. Te digot qey agir ketiye qûnê. Destê xwe avêt bêrika gûmlekê xwe yên sor li bêrika ku li ser qilçixên dilên wî pêve aliqî bû ji pakêta kû peroşiya dilê wî reng û pengên pakê tê tev jê biri bû, tenê qalikê zêrika gewrî ma bû. Ji nav wê cixara xwe derxist û bire nav lêvên xwe yên percivî û pûçelokî, niftik bi cixara xwe yê xaromaro pêxist, dilê wî di serê cixarê sor dikir, înkûfî ya di singa wî de bi siloriya dûmana cixarê re li ser bêvila wî hol dibû. Homelat lê tune bû yek ji yekê vêdixist, lod çêdikir li ser sûretî wî bi dûxanê rimilkê ji kadinên birinên wî. Xweliya birinên wî xwe li perava dilê wî digirt. Diricifî, ji behca kefa destê xwe kir gûrmisk û hûmuk bi qulûba dûrbihîskê xist. Ên di qlûba dûrbihîskê de bû ji nişke ve ho veda û veciniqî tirsiya gote hela bê çibûye. Deriyê qilûbê vekir û axivî.

- Çi bû ye? Ma te xêr e! Te dinya nediye li ber dora xwe bisekinî, ma te bîska din telefon kir em jî wekî te di dorê de bûn.

Welat, deng nekir wekî hûrûma serê xwe bera li ber xwe da û di berxwe de kire nirçe nirç, tew te digot qey "ne minê ne teyî" belengoşka wî tew xwêdan neda. Bi bê bersiva dûrbihîst kê ew enirand,

enirand dikira biteqiya di hundirê kewara tasa serê wî keledûman pêket û sincîrînek bi kerb xwe. bera nav di rahnên damarên xwîna wî da, bablîsolk li şîrgerma xwîna wî re bû û cixerak ji pakêta xwe derxist û pêlê bablîsolkên ji aşê êşaxwe bi dûxana cixarê kewand. Wekî mahr pêvede, di cihê xwe de tevizî û melisî Pisîkek ziktêr wekî gundorekî bi erdê de xwe, xwêr dikişand , nure nure wê bû ji nava kolanên bajêr olan vedida hêdî hêdî bi xwe bi hêtên dîwarên xeromokî dida pêxweşî pêre çêdibû û şêzên bajarî ji nav pûrtên xwe dineqandin pûrta jê diweşiya ji xwere pê dilîst. Hêdî hêdî hat û bi dilekî henûn teriya xwe wekî tûpişka da li ser piştê xwe û bi qilên nahperûkê xwe bi çîpê wî û bi qeytana pêlava wî de da, xwe xist nava şeqa wî xwe pêde da. Welat hema rabû li ser xwe, zirpehînek heta ku tû bibêjî bi hiştînkî li nav gûhanê pisîkê xist, ew pengizand nava kolanên. Bû kûze kûza wê ji ber çavan wînda bû. Ên li ber dora xwe ya telefonê sekinîbû her yek wekî tu camê li erdê bixî bû mîna pimpiroqêkê bi her derê pengizî. Welat, ket hundirê qlûbê, lênûska xwe ya destan derxist, nimreya cihê evîndara wî lê dixebite derxist û pê li bişkoka telefonê kir. Derbek du derb sê derb lê mixabin tu bersiv nedihat dayîn. Cihê karê wê nizanî bû ji

xwe nûh ketibû li ber kar bi tenê nimroya dûrbihîstikêyan karê wê dizanî bû.

Ji sibêhî de li ser tûtûka ji kastîn ketibû. Xwe negahîhaştina yarê hemdê xwe qehirî bû. Berê xwe da çayxaneyê bi nav û deng a mala hûrik li hewşa wê li bin dara bîhê rûnişt, di nav kevziya pelên şîn de awirên wî carna winda dibû, bayê ber bedenê, eşêfên di kodikên evîngera wî, di bîrên wî de dixilxiland, tava beroşka bîrên wî hembesê wî digewimand. Agirdanka li ser sînga wî bêrikirina wî gur dikir. Bi bangkirina çayfiroş Teymen re ji xwe veciniqî û holbû. Kursiyek hûrik û maseyek çargoşe kişand li ber qorên hêtên bi kevîrên reş şehîni de xwe kişan da li ber sûrên kevnare. Serê xwe xist nav her du lepên xwe û hinekî gûvaşt. Çayfiroş Teymen, hat li ber wî sekinî xêrhatina wî kir, hal û zewalî wî sewal kir çayek tenik da ber wî û ji ber çavan winda bû. Welat, bi hirsekê hilmê dikşîne û cixarê vedixwe, tu dibêjî qey xelkê li talana wî xistiye. Wekî cexare û çaya qaçaq vexwarî bû bi hemdê xwe ji birçînan mahdê wî li hev diket. Hesen ecînavanê bi nav û deng li wê taxê ecînê wî pir xweş bû. Ecîn çêdikir ew ecîna bêhna îsota Qerejdaxê jê dihat ekilek mirek û tahmek çil-sayî dida devê mirov. Welat, çav li ecîna Hesen ket avzê m ji bin zengeloka zimanê wî derb bû. Hesen, fam kir ku Welat, ecînê dixwaze têra wî hinek cûmê ecînê sitra û bi kûbarî di hundirê namilkî yê bi cih anî di namilkîyek din jî îsot, pirpar, bexdenûs, pûng, tûmask, tûzik, firingiyên sor û çend kalik û hwd. ji beşê şênkahiyê û nanê jikeva bi cîh anî û danî li ber çarkoşa masê..

Welat, piştî zikê xwe têrkir û cexarak vexist çayek qelew jî vexwar û dîsa serê xwe xist nava lepên xwe û rûyên xwe gûvaşt û ponijî kete nav tûwalên ji şeltên nigarên yarê, ew xetên ku ji tofînên dilhezê xwe bi êşa nexşeyariya ji tîra neçandî, bi firçên azibî tûxûbê bêrikirina wê deq dikir. Li ser şûva ne çandî kenên derizî dax dikir. Awirên drehî lo dor xelekên wêneyên wê diçikandin. Ji kaniya dilan, dû kovik ji bibikên çavrijiyayî li ser awirên wê bû dû kodik, ji rondikên li ser hinarkên wê zîz dikir, bi dû niqteyê sor şanî dikir û bi ser lêvên wê yê kûfarî wî bi hêrsek tund dû hesretî qristalî li serê firça xwe wêneyên wê nîgar dikir li paşgûhên wê dû gûlîyê kezî zer û bi ser piştrasta wê de bela wela kir. Çavên xwehî keskahî jêre dikir palgeh, bi awirên kitanî bi ser bedena wê ya şîrkî de dadikir. Di çoltera gihêrên kufarên xwe de tabloyên yarê pêşeng dikir ji qûçên êşa xwe re.

Bi gazîkirina çayfiroş Teymen, Welat bi serxwe de hat. Çayek tenik ji Teymen xwest zengeloka xwe şilkir. Cixareyek ji pakêta xwe derxist, hêza xwe bi dûxanê re firand. Diravê çayfiroş dayê, xatir jê xwast û ber bi qilûba dûrbihîskê de bi rê ket. Kesek li ber qilûbê tune

bû, kêfek noş li ser singa wî pêl da, bêrika xwe peland çend jeton pêde kir û jetonek bera dexlika jetona da, pê li bişkokê kir, nimre zivîrand, derba ewil yarê derket li ser têtê, tenê li dengê wê guhdarî kir, sûra bayê bêrikirî zimanê wî lal kir, bû îske îska wî lê deng jê dernediket, tenê berê lehiya sewta wê da ber sermiskara çolbeyara şiva dilê xwe, bi dengê wê yê nermik avdida. Sûra bayê dihat guhê wî miçiqî.

Bîskekî sekinî û hilma wî hat li ber wî, şûnde dîsa jetonek avêt dexlikê û bişkok zivîrand lê tenê dengê mejxûliyete dihat guhê, guhê dûrbihîskê danî li ser û dîsa dubare kir vê derbê yarê rahiştê lê çawa rahiştê jêre boçin kir gote: Tu çima na axivî, ma kuliyan zimanê te xwariye, ma tu zirtole yî, tu lorgosî yî, biceheme here li ber deriyekî din, ev der ne ew der tu lê digerî. Piştî axaftin xelas bû şûn de, Welat axivî, gote rast e min bibore lê ji ber bêrikirina te tenê dengên te ez sewskirim peroşî bi min re hilda, ta girtinek bi min re çêbû Gulvedana min. Ji bo wîsa min tenê xwe dabû li bin baniya sûra bayê dengên te, çendî sûra bayê mêka te li min dixist ta bûn li sermin difiriya. Piştî axaftina Welat yara wî Gûlvedan ew naskir.

Gûlvedanê gotê: Ez aniha nikarim dev ji kar berdim lê piştî xwarina şivê ezê werim mal, ezê navnîşana mal bidim te û kilîda deriyê xênî jî taqikek kevnare di hêtên ber derî de di wir hundûrê taqê de nav axpînkê de komikek kevir heye, di wirde nav şînbirîkan de veşartiyê, tê ji wir derxî û tê herî hûndir gote şûnde guhûkê ku di kefa destê xwe de danî li ser bişkoka dûrbihîskê, bû tut tutka têtê di guhê Welat de...

Welat, ji daristana xewle a li ser guherên nepenî di neqebên gurzebilind hestên xwe yê kihêl bi çargav dida xarand, degnvedana yarê sûra agirê bêrikirî piçik piçik digîhaşt qûrmên qerese yên nav tarîstana dil, erxên firehî vedikir li ser kûçik, pêl bi pêl ber bi şûvên pirêzên bi salane ji tofên xilmaşê kenên wî diguvaşt, gura agir tê de sor dikir. Kel diherikî kef bi ser dil keti bû qapaxa dil dicî de difiriya...

Ji kêfa dikira bifirîya, per û bask pêkiti bû. Ji qlûbê derket, li ber xwe çend zarok dît, çû çavên wan maç kir, çend mîsqal dirav dan wan. Zarok li perên destê xwe nêrîn û li wî nihêrt hinekî şaş man...

Welat, çû rêça trênpêl derbas dibû, wekî dîna di nava kolana rê derbas dibû, hema hema tu nema bû erebe li bin guhê wî bixista, yê perçê mezin wê guhê wî ba. Bê qeza, bê bela li trêmpêla ku dehere Taxa Ofîsê lê siwar bû. Hundirê erebê wekî hebê tirî giştik di berhev de qandî yên rûniştê jî li ser tûtika sekinî bû. Pîrikek kal bangî ajokar kir û jêre re got gelo ma qandî heywanan jî nixêr me tune ye? Wer xuyaye hûn wekî ajalan li me dinihêrin, ma çi ye ev timaka-

riya we? Ma sêwiya bi dewa we girtiye? Jiyana ew qas mirovan bê nirx e ji mal û diravê dinê? Lawên min bisekine ne emê peya bin ji trênpêla te. Piştî axaftina pîrê hema tu bêje ereba ajokar vala bû û ew li benda erebeyek din sekînîn. Ew li ber rawestgehê bi dilekî rehet li erebê siwar bû, piştî pênc kêlî şûnde xwe gihast navnîşana ku jêre hatibû şîrove kirin. Ajokar li rawestgehê sekînî û xwe jê hûpkir û daket.

Welat, dû şûşê şirava Sûryanî ya bi xwe re hanî bû ji bo qêrîna şeva dilê xwe amadehiya noşî têrdî-tina rûnefela wê di şewlê xekekên hinarkên wê dikir. Wî dilê xwe li ber çavên wê bikira sifre û raxista li ber banyên kêfbazên wê, wê xwe di mixzenîka mahsera li ser her du lêvên wê, bi dû dilopên şirava titirmokî de bihata esirandin. Xeml û xeyalê xweş ji xwe re hildibirî.

Welat, hat li ber avahiya li ser pênc qatan hatiye avakirin sekînî, avahî pir kevn dixuya wekî mirovê ava germ di serdewere çermê wî jê şeqitî be wilo kils û qalikê hêtê avahiyê jê hatibû xwarê. Tax cihê mirovê dewlemend bû lê avahî xir û xerabe dixuya. Deriyê avahiyê vekir her der tarî tu tiliyan di çavên hev re rabike ew qas tarî bû. Bi çeqmaqê xwehî çeqçeqok bi dirêncekî kerimkortî de rapelikî cihê navnîşana kilîdê dît, di birma derî de rakir, derî vekir. Derî riziya bû, xerimokek jê hat û derî bi paşde girt. Bêhna mîkê ya wî jê dihat hilmek heta tu bêje kişand, çî bêhn hebû kişand gewdê xwe li serde jî piyaleke nav tenik mîna ava qerisî bi ser xwe dakir; qure qur ji nav dilê wî hat, belengoşka wî sor bû, destê xwe avêt deraba şibakê ji şiverêka cihê pêre axivî bû, bêhnek ji sûra dengê wê kişand singa xwe. Çavên xwe li wir melisand. Bîskek hewa bajarî kişand firnikên xwe di şûnde çavê xwe li hundir mala yarê gerand, lê tu tişt ji eydê xwe ber bi çavên wî neket, lê dîsa jî mehdê xwe tirş nekir, masa xwe amade kir, li ser masa çarkoşe dû şûşê sor danî, li ser sermalek sor û çend qulêkên şewatî yên xweliya cixarê li ser çêbûbû. Du kodikên piyalî li dor wan dilê neqirandî hatibû xemilandin danî li ber şûşê pîmpiroqî. Du findê bi dohnê evînek sor hatibû stran di findankê de meyiya bû danî li ser masê. Du kulên kulîlkên gulê li gulistanê bi sûretê Gulvedanê de daliqand, êşa wî dikewî ya û dîtinek berî dîtinekê ew daxwaz dikir. Evîna di qultênê dilê wî gewimî bû diteqiya li ser qiraxê perava pêlên dilên wî ditevizandin qumaxê dilê wî. Ava sor bi ser xeyalên xwe ve dadikir. Carna di qirikê de dialiqî, carna jî wekî zeytê diçû xwarê. Rabû li ser piyan li navbera malê çend hewl da xwe ji bo meşandinê. Kire nirçe nirç, li çirka katjmêra xwe neherî, pir wext bi ser keti bû. Tasewas kete dilê wî, bû hêw hêwa wî, çend kêlî bêdeng ma şûnde

bû xurepira derî. Welat guhê xwe mij kir, dengê pêga wî nas kir, rabû çû ber derî, derî lê vekir û ew bi têrbêrikirinekê hembêz kir. Tayên porê wê bêhn kir, pêçiyên xwe di nav tarîşeva guliyên wê de li ba kir, lêvên xwe bi gerînekên dor hûstên wê maç kir. Hiş bi serî de hat, destê xwe xist destê wê, ew ber bi jûrê de kişand. Ew dîsa hembêz kir û bi xwe de şidand, xwe di gewda tenûra bedena wê de biraşt. Kizînî bi hestên wî ketibû, dil bûbû wekî tenûra himhimî, kûlûortê wê ji dozîne wî re bûbû ardû...

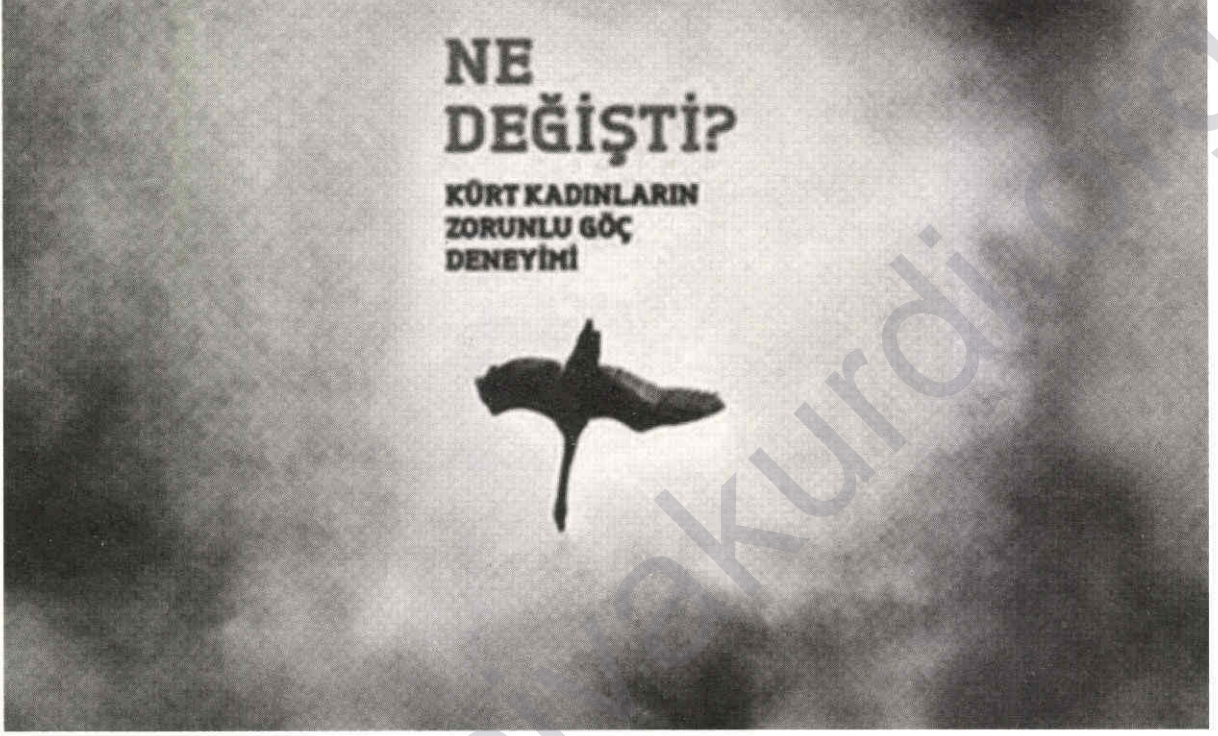
Gulvedanê xwe ji ber wî şeqitand gotê: Hela bise ez hin nûh ji rê de hatim, bise ez kincên xwe yên kar ji xwe bikim û emê rûnê çend peyvên min ji bo te hene.

Lê tebatî nediketê, rabû bi dora wê ket. Çekê wê talî kir jê kir, pêçî yê xwe ber bi nava wê de bir û anî, bayê paxilkûr û stûkûra wê, li sotikê agirê di nava dozîne tirafî dixist, kelecânî bi ber rahnê wî de diket lê, asoxî piçekî wekî wî bû Gulvedanê xwe dida a reş û nanehî dikir. Xwe bi vir de û wê de dikir, gotê: De bisekine min a niha ji tere got çî?

Piştî axaftina wê, Welat jê qeriya. Lê dîsa nese-kinî, ew kaşî li ser masê kir dû piyale anî şirava sor bera binê piyalê da, şirîniya avê kefek delalî bi ser avê dixist, bêhnek mahserî bi ser rûyê mirov dixist, li ber du findên sor, du piyale noşî hev kirin li ser lêvê hev rohn bûna hestên hev diparzûnand bi kirasê kêfan. Şev qar bûbû. Xwe gihandibû xekekên asêgehê evîne, bi çarmêgî li kewa ribat guhdarî dikir û her dû di nav xeml û xeyalên hev du di nav mij û dûman de çelq dibûn. Welat xwe di hembêza şevê xwe ramedand, xwe spart dû hîvê, dilî coş diqelibî ji sotê di singê de, di kefa destan de helka helka du kevirên kûlînî, peroşiyek heş çelqiya di nav navrana yarê de qûsîya... Bi qandî wextekê her du bêdeng man ji xwe re guhdarkirî çirçirkên li ber beştan kirin. Lê starî bi Gulvedanê nediket, di aliyekî de jî cilhet nedikir pêre biaxive. Bi cengûlê Welat girt û bi ber xwe kişand û gotê: Çend peyvê min ji bo te hene, ev têkilî wisa nabe, hewceye tu bi karekî bibîne. Welat, engirî û destê xwe avêt bêrika xwe ku cixarakê vêxe, lê cixara wî xelas bûbû wekî guleyê ji hembêza wê pengizî û berî da derî yê derve, çû daket nava kolanên bajêr lê heş ji serî çûbû, çû li ber deriyê dikanê sekînî lê mêzê kir dereba dikanê hatiye girtin. Ji erdê hîncirekî rahiştê û hiştîska li deraba marketê xist, bû wîle wîla zengilê dikanê, polis li dor wî kom bûn, fêm kir ku Welat heş berdaye, piyê wî xist qeyd û zengilan, bû wîle wîla trêmpêlên polîsan ber bi Xarpêta Elezîzê bi rê de çû... Gulvedanê berî da ewwana li derve, lê mêzê kir tu tişt nexuya bû... * ❀

MAĞDUR'LUKTAN HAYATI YENİDEN KURMAYA

SEVDA KARACA

Denizli'de oturduğumuz bir evin bodrum katında bir tekstil atölyesi vardı, tıpkı yan apartmanda, onun da yanındaki apartmanda olduğu gibi. Sabah annemle okula gitmemek için didişirken, kapının önünde sigara içen yaşıtım kızlarla karşılaştım. 13-14'tük en fazla, hadi diyelim 15. Servise yetişmeye saniyeler kala kapının önünde bulduğum için kendimi, sade bir selamlaşmayla geçiştirirdik sohbetleri. Ben okuldan eve geldiğimde onların apartmanın içine dolan makine seslerinin içinde kafalarından geçenlerle, o seslerin arasından geçerek merdivenleri tırmanan benim kafamın içindekiler aynı değildi muhtemelen. Sonra karşılıklı bir merakla tarttık birbirimizi, bodruma inen merdivenlere beraber yöneldik, 8 dikiş makinesi, havaya yayılan toz, radyodan sesi yükselen Mahsun Kırmızıgül, büyük sepetlere doldurulmuş havlular, havluların kenarını büyük bir ustalıklı üç-beş saniye arası bir sürede dikiveren yaşıtılarım, ortada hepimizden küçük bir kız çocuğu, göz ucuyla bakılan ben...

Anne babamın rahle-i tedrisatından geçtiği tekstil fabrikalarının dokuma bölümlerinin gürültülü

ortamına alışık olan ben, bu tabloyla o fabrikalardan çok uzak gördüğüm evimizin dibinde karşılaştımca "ne kadar da tuhaf" diye düşünmüştüm, iyi hatırlıyorum. Tuhaf olan ortam değildi tabii, birbirimize ilk selam verişimizin üzerinden onca zaman geçmişken benim buraya daha önce gelmeyi akıl edememiş olmamdı tuhaf olan. Ezine'ydi beni atölyeye indiren kızın adı, atölyenin sahibinin yeğeni olmanın rahatlığıyla atölyeyi görme isteğimi kırmayan oydu. Nadi ve Narin, iki kız kardeş ise, "ben de bir görsem" dediğimde biraz çekinmişlerdi, ne de olsa Ezine gibi değildi onların durumu. Bana bir çay uzattı Ezine, hemen makinesinin yanına çektiği tabureye oturdum, o üçle beş saniye arasında bir ucundan öbür ucuna geçtiği havluları koyarken sepete, laflamıştık öylesine. Benimle aynı yaştıydı ama ablammışçasına okulu, derslerimi, en çok hangi dersi sevdiğimi, ne olmak istediğimi sormuştu. Bir büyüğümün sorularımımışçasına ciddiyetle cevap vermiştim, bu ciddiyetten memnun olmuştu, anlamıştı. Ancak atölyeye üçüncü gidişimde akıl etmiştim nereli olduğunu sormayı, "Vanlıyız" demişti. Çenesinin havada çiz-

diği yarım ay, atölyedeki diğer işçileri de işaret ediyordu. Önündeki makinede çalışan, sırtı bize dönük kadını gösterdi o küçük çenesi sonra, radyodan ve makinelerden yayılan sese rağmen duyurmamak için özel bir çabayla bana doğru eğilerek, “o yerlidir” demişti. Hiç anlatmadı Denizli’ye nasıl geldiklerini, zaten çok da konuşamıyorduk, Ezine’nin amcası olan atölye sahibinin orada fazla olduğumu hissettiren bakışlarından mıdır, kendimi orada işe yaramaz hissettiğimden midir nedir, çok da uzun kalamadım hiç yanlarında. Sadece, “geldik işte, yandık, yıkıldık geldik” dediğini biliyorum. O kadar. Sonra taşındık, su döktü Ezine arkamızdan...

Zorunlu göçten kadınlara, ortak yazgı

Her zorunlu göç hikâyesini Ezine’nin, Nadide ve Narin’in hikâyesi diye okudum, dinledim sonraları hep. “Ne Değiştirdi? Kürt Kadınların Zorunlu Göç Deneyimi” araştırma kitabını da öyle... Tam da benim hikâyem yüzünden herhalde kitapta en çok dikkatimi çeken şey; zorunlu göçle kentlerin çöküntü alanlarına yerleşen kadınların ortak yazgısının “tekstil atölyelerinin ucuz işgücü” olmaları. Ama bu noktadan başka şeyler de var altı çizilmesi gereken...

Handan Çağlayan, Şemsa Özar ve Ayşe Tepe Doğan’ın yürütücülüğünü yaptığı bir alan araştırmasının sonucu olarak yayınlanan kitap, zorunlu göç deneyimine kadınların öyküleri üzerinden bakıyor. Bu zamana kadar zorunlu göç üzerine yapılmış çalışmalardan farklı olarak kadınların hem göç sürecine hem de sonrasında yaşadıklarına bakmak önemli sonuçları da gün yüzüne çıkarıyor. Her ne kadar araştırmanın yapıldığı yer ve görüşülen kişi sayısı kısıtlı da olsa, zorunlu göç deneyiminin kadınlar açısından ortak kesenin ne olduğuna dair sunduğu veriler, başka çalışmalar açısından da oldukça değerli. Aslında başka çalışmalar açısından değil, hâlâ kapatılamamış bir yara olarak karşımızda duran zorunlu göç travmasının boyutlarına insani bir gözle bakmak açısından kıymetli daha çok.

Başak Kültür Sanat Vakfı’nın zorunlu göç mağduru ailelerle ve çocuklarla yaptığı çalışmaların bir devamı olarak gündeme gelen bu çalışma, İstanbul’un 15 ilçesinde, zorunlu göç yaşamış 500 haneye uygulanan alan araştırmasının kadınlar ve kız çocukları ile ilgili bulgularıyla 25 kadın ve kız çocuğuyla yapılmış derinlemesine görüşmelere dayanıyor.

Yaşama yeniden tutunmanın başrolünde...

Zorunlu göç süreci ailelerin parçalanması, cezaevleri, ev baskınları, işsizlik, yoksulluk, evsiz kalma, aşağılanma, en kötü koşullarda çalışmak zorunda

kalma, ama yine de direnme biçimleri üretme dinamikleriyle dolu. Zorunlu göçün yarattığı zorluklara Tiroj dergisinin okurları hiç de yabancı değil; dil sorunundan, kamusal hizmetlere erişimde yaşanan ayrımcılığa, toplumsal dışlanmadan, kentlerin çöküntü alanlarına yerleşme zorunluluğuna, kayıtdışı ekonominin zorunlu emek gücü olmaktan kuşaktan kuşağa devredilen travma ve yoksulluğa kadar pek çok nokta, dergide yer alan farklı yazılarda dile getirildi. Bu kitapta ortaya konan özgül noktalara işaret etmenin önemli olduğunu düşünüyorum.

Aniden ortaya çıkan “zorunlu göçün” ardından sürekli değiştirilen şehirlere tutunma mücadelesinin başrol oyuncularını çoğunlukla kadınlar. Cezaevlerinde, şehrin başka bir köşesinde işte olan eşlerin yokluğunda, yaşlıların ve bakıma muhtaçların bir arada yaşama tutunmasının en önemli dayanağı olan kadınlar, hiç tanımadıkları, dilini, kültürünü, yaşam biçimini bilmedikleri bir şehirde “cesaretle” tutunmaya çalışmışlar. Bu mücadele içinde öğrenmişler unutmayı ve unutmamayı. Dillerini, hafızalarını geride bırakmak zorunda kalmışlar.

“Annem Türkçe anlıyor ama bir türlü dili dönüyor. Biraz da isteksiz gibi. Bir de zaten 6 tane çocuğu var. Her şeyden bıkmış bir havası var. Hiç böyle Türkçe öğrenmek istememiş gibi. O beni anlıyor, ben onu anlıyorum. Ama ikimiz de çeviremiyoruz... Kardeşlerimin hepsi de öyle... Ben de biraz isteksizim, annem de benimle Türkçe konuşmaya isteksiz... Aslında ben de bu yaşma kadar aileden kaynaklı kendimi ifade edemiyorum. Konuşamıyorum doğru düzgün.”

Deneyimden politika çıkarmaya...

Bu, bir bakıma bir deneyim yitimi. Ki, bu deneyim yitimi onların öz benliklerinin yıkılmasına da sebep olmuş kimi zaman. O yüzden kimi hikâyelerde anneler “sokağa bile çıkamayan, yardıma muhtaç” olarak değerlendirilirken, “annesinin zorluklarını yaşamamak” önem kazanıyor ikinci kuşaklarda. Ama burada anneye yönelik bir aşağılama ya da sorgulamadan ziyade, ona bunları dayatan ve politikleşmeye yatkın bir bilinçten söz ediyoruz.

“Hep annemi örnek alıyorum. Çünkü çok güçlü bir insan, çok çekmiş. Çok baskı altında kalmış her taraftan. Amcamlar bize karışmaya gelince çok laf söylüyorlardı ama desteğe gelince yardım etmiyorlardı. Annem bizi okuttu, çalıştığı zaman işten çok yorgun geliyordu bir de evin ve bizim işlerimizi yapıyordu. Arta kalan zamanda da bize zaman ayırmaya çalışıyordu. Bir de üstüne cezaevine görüşlere gidiyordu.” (Fadile)

Zor da olsa, işçiliğin güvenini yaşamak

Kimi zamansa aile için tutunacak tek dal olmanın bütün sorumluluğuyla yaşama âdeta "saldırılıyor", ki bunu hiç de kötü anlamda kullanmıyorum. Yaşamın kıyasına itilmek için dört bir taraftan ötelenirken kadınlar, tekstil atölyelerinin nemli ortamlarında itilip kakılarak, üç beş kuruşa hiçbir güvenceleri olmadan, yeni dönemin ekonomik "ihtiyaçlarının" da sağlayıcıları haline getiriliyorlar, ama bunu kendi lehlerine çevirmenin de çabası içindeler, örneğin eve para getirmenin, "işçi" olmanın güvenini de yaşıyorlar çünkü bir taraftan.

"Bence hiçbir kadın bir erkeğe muhtaç olmamalı. Kaç yaşında olursa olsun bir erkeğe muhtaç olmamalı, mutlaka çalışmalı. Eğer çalışma koşulları kötüyse, ağırsa kadınlar kendi aralarında örgütlenip buna karşı çıkmaları lazım mutlaka. Kaderim diye düşünmemek lazım, hiçbir şey kader değildir aslında..." (Fatma)

Sokağı hesaplaşma mekânı yapmak

Kimi zaman salt çaresizlik olarak nitelendirilebilecek koşullar, kadınların elinde başka mücadele dinamiklerinin de başlangıcını oluşturuyor. Örneğin; kötü koşullar altında çalışmak üzere çıkılan evde, kazanılan para ve özsaygı, bir taraftan politik bir mücadelenin parçası olabilmek için ev içindeki kadınlara da kol kanat gerebilmeyi getiriyor. Ya da bütün zorluklara göğüs germiş bir kadın olarak,

sokağa çıkmaya korksa bile partiye, Newroz'a ya da 8 Mart mitingine gitmek, zorunlu göç sürecinde ona yaşatılanlarla hesaplaşmanın mekânı haline gelebiliyor. Tam da bu yüzden değil mi Kürt kadınların bütün baskılara, polis şiddetine ve tehditlere rağmen bu alanları bir bayram yerine çevirmesi?

"Kocam eskiden biraz baskıcıydı, ailesinden de etkileniyordu ama artık bana hiç karışmıyor. Ben özgürce partiye gidiyorum, istediğim gösteriye gidiyorum, derneğe gidiyorum. Kocam burada biraz daha değişti. Bazen gezmeye veya mitinge gitsem hiç söylemiyorum bile. Parti sayesinde kadınlar özgür..." (Sosin)

Direnme biçimlerinin kadınca olanları bir kuşaktan öbürüne aktarılırken, korkular, beklentiler, talepler de değişmiş tabii. Kürt olmanın, kadın olmanın, işçi olmanın, öğrenci olmanın, muhalif olmanın, kriminalize edilen bir kimliğe sahip olmanın yol açtığı çoklu baskı biçimleri birlikte yaşanıyor. Ama, bütün bu yok sayılma, aşağılanma, ötekileştirilme, sermaye tarafından araç ve tehdit olarak kullanılma pratiklerine de kendi pratikleriyle cevaplar oluşturuyor kadınlar, karşı duruyorlar. Tam da bu nedenle, 'Ne değişti?', zorunlu göç kadınlarını "mağdur" olarak nitelendirmiyor. Zorunlu göç kadınlarının bu "olağanüstü" koşullarda hayatı yeniden kurma güçlerine selam gönderiyor.

Biz de öyle! ✨

ZORUNLU GÖÇ LİTERATÜRÜNE ÖNEMLİ BİR KATKI

Zorunlu göçün hemen hemen 15 yıllık tarihinden geriye kalanlara ve ileriye taşınanlara ilişkin önemli bir literatür var. Bu literatüre bakıldığında üç ana hattan söz etmenin mümkün olduğunu söylüyor araştırma. Birinci grup, zorunlu göç olgusuna uluslararası ve ulusal hukuk, vatandaşlık ve insan hakları çerçevesinden hareketle sorunlara dikkat çeken ve hükümet politikalarını eleştiren çalışmalar. İkinci grup, zorunlu göçe mağdurların göç ettikleri kentlerdeki yaşam koşullarını değerlendiren çalışmalar; ki bu çalışmaların içinde sayılabilecek bir alt grup olarak da göçün etkisiyle kentin kültüründe gözlenen olumsuz değişiklikleri ön plana çıkaran çalışmalar da sayılıyor. Üçüncü grupta ise yöntem olarak göç edenlerin hikâyelerini onların dilinden anlatmayı seçen çalışmalar var, ki bunlar hem sözlü tarih çalışmaları olarak hem de kültürel araştırmalar olarak değerlendirilebilir.

Bu üç çalışmaya da dahil edilemeyecek bir çalışmayı da söylemeden geçmeyelim: o da yukarıda sayılan üç tür çalışmanın çok da eğilmediği zorunlu göç ve toplumsal cinsiyet ilişkisine yakından bakan bir çalışma. Derya Demirler'in 2008 yılında yaptığı ve 2001 sonrası zorunlu göçte tabi tutulanlar için devlet tarafından geliştirilen yasal ve idari mekanizmaları toplumsal cinsiyet açısından değerlendiren "İnsan Hakları ve Egemenlik Sarkacında Türkiye'de Yerinden Edilme ve Toplumsal Cinsiyet" başlıklı çalışma. "Ne Değişti?" ise kadınların ve kız çocuklarının farklı deneyimleri ve talepleri konusunda bu çalışmaların eksik bıraktığı yere ilişkin bir kapı açıyor. O kapıdan giriyorsunuz, kadınların cümleleri karşılıyor sizi... Ve, işte o cümleler süregelenin ama süregitmeyecek olanın ne olduğunu anlatıyor bize...

Guh nede emrê mezin porê spî

Dilê te çiqas li hev e, tu behsa wê bike!
Tu dikarî ji sibê de reş û cûnan bavêjî aliyekî,
û kaşkoleke zer bavêjî dora stûyê xwe, tu behsa wê bike!
Dilê xwe nede aliyekî, veke deriyên dilê xwe,
ji bo derbasî hundir bibin rê nede her kesên ku tên û diçin lê,
ji bo cotek çavên xweşik jî, serê xwe nexer nav axê.
Dizanim, dîsa dikarî li ser şaxekê kulîlkeke dibişkuve bibînî,
lê ku di destê te de, evîneke ku hiş ji serê te dibe hebe,
bihêle, bila di rêya xwe de biherike.
Bibare derbas be, xera bike derbas be, kî bawer nake bila neke.
Tu ji dilê xwe bawer bike,
ma ew guh nede te, kî yê guh bide te?
Mezin be, mezin be..
Binêr dest û piyên te çiqas mezin in,
maşeleh hişê te jî li cî ye,
ê ji bo nefire, çima bi dilê xwe digrî.
Baqil be, wê dilê te bide dû te,
guh nede emrê mezin, porê spî,
evîn heye evîn, ka tu behsa wê bike!

Hişê te çûye ser xêzên rû û çavên te.
Lê bifikire ku wan xêzan di dilê te de çî kolane,
ku rojeke zivistanê tu bixwazî xwe bavêjî çemekî cemidî
bimre here.
Ku daxwaza te bi belavkirina pûl û pereyan,
li gundekî masîgiran girtina masîyan be,
belavbe here..
Li emrê mezin porê spî mêze neke lo,
kî dikare te zeft bike kî,
ji bilî dilê te kî?
Aqilê xwe jî hilde wisa here,
dixwazî here dîwarek, dixwazî odayek, dixwazî çol û çiya, lêxe here.
Li destê xwe nefikire, heta ku tu ji yekê re nehêlî ew ê jî bi te re werin.
Ku daxwaza te ji dil be, ew ê bixwe jî were,
gava tu jê hez bikî û ji bo wê bimirî..
Bijî lo, bijî û wisa here, ku tu yê bikevî axê..

Emir hatibe heftêyî jî, jiyam hîn neqediyaye,
ma tu yê biqedî?
Ku tu teslîm bibî jî,
ma tu yê nikaribî bibêjî, ez jiyam kuro heta binî jiyam?

Can Yucel

Werger: Receb Dildar

SESLER KAR KOKUYOR

VEDAT ÇETİN

Otobüsle uzun bir yolculuğa çıkıyorum. Aslında yolumuz çok uzun değil, düşlerdir uzun olan. Otobüsteyken başlıyor bembeyaz düşlerin akını. Lapa lapa yağan karın sarıp sarmaladığı Kars'ın sokaklarını dolaşıyorum. Etrafına bembeyaz bir kuşak çekilmiş kaleye ve yüksek duvarlarına dikkatle bakıyorum. Her yerde kar var. Sesler kar kokuyor.

Kar beyazlığı, sessizliği ve arınmışlığı çağrıştırıyor. Kars'ın sokakları kara teslim olmuyor. Kar bu şehirde alışkanlığa dönüşmüş. İyi de yakışıyor yani. Tarihi yapılarıyla, taşlı kaldırım, yol ve köprüleriyle, beyaza alışkın insanları... En çok da ağaçları üşüyor sanki.

Düşte miyim, gördüklerim gerçek mi bilmiyorum. Ayırına varmak zor. Çünkü Kars, düşler şehri. Düşleri de yapıları gibi çok eski, ama hâlâ ilgi çekiyor.

Sabah güne uyanınca, pencereden yüzümü bulutların gizlediği güneşe dönüyorum. Uzaktan, sıcacık gülümsüyor. Her yılın ekim ayı sonrası yağan kar,

Kars'a geç ulaşmıştı. Son iki yıldır iklimde bir tuhaflık gözlemleniyor ve Karlılar bu durumdan memnun gözüküyor. Karın güncel hayatta yarattığı zorlukları anımsadıkça, *"bu sene iyi gidiyor, böyle devam ederse, iyi!"* diyorlar...

Kars'ın popülasyonu Kürtler lehine değişmiş. Nüfusun 75 bini Kürt. Ayrıntıya girersek; Kars merkezinin yüzde 50'si, ilçelerden Digor'un tamamı, Sarıkamış, Kağızman, Selim ve Susuz'un yaklaşık yüzde 65'i Kürt nüfusu barındırırken, Arpaçay'ın yüzde 35'i ve Akyaka'nın sadece 3 köyünün Kürtlerden oluştuğu söyleniyor.

Kars'ın kazı, peyniri, tarihi ve de talihi

Kars'ta kaz nasıl pişer? Merak etmemek mümkün mü? Tandırdı ya da tencerede pişiriliyor. Kazlar kar ve buz yemeden kesilmezmiş. Eti o zaman lezzetli olurmuş.

Kars peynir çeşitleri de birbirinden lezzetlidir.

Kaşar, gravyer ve çeçil... En iyi kaşar, yaz aylarında yapılanıdır. Yaz kaşarı mayıs, temmuz döneminde, doğadan beslenen ineklerin sütünden yapılır.

Karl Marx bile bu bölgeyi ele aldığı bir yazısında, İngilizlerin burası için ne kadar uğraştığını yazmış. Hindistan'a gitmek için Ani Harabeleri'nden geçmek gerekirmiş. O ünlü ticaret merkezini, şimdinin harabe Ani'sini gezip görünce içim buruk ayrıldım.

1950'li yıllarda Başbakan Menderes Ani'ye gelmiş. Yöre köylerinde insanlar mağaralarda yaşarlarmış. Bu duruma kızan Menderes, Ani duvarlarının yıkılmasını ve taşlarıyla evler örülmesini salık vermiş. Zaten daha önceleri depremlerden de tahrip olmuş Ani, bugün ölmeye yüz tutmuş artık.

Kars'ın yolları, caddeleri Rusların, Molakanların izlerini taşıyor.

Kars denince, ilk Cumhuriyet deneyiminin yaşandığı yer akla geliyor. Cenubi Garbi (Güneybatı) Kafkas Cumhuriyeti Geçici Milli Hükümeti veya Kars Cumhuriyeti 17-18 Ocak 1919 tarihleri arasında gerçekleştirilen Büyük Kars Kongresi'nin sonucunda kurulur. Hükümet, Kars, Batum, Ahıska, Ahılkelek, Artvin, Ardahan, Acara, Posof, Çıldır, Göle, Oltu, Karakurt, Sarıkamış, Karapınar, Kağızman, Kulp, Iğdır, Serdarabat, Aralık, Nuraşen, Nahcivan, Culfa ve Orduabat gibi yerleri kapsamaktaydı. Hükümetin 18 maddelik anayasası vardı. Demokratik hakları içermekteydi. Ne yazık ki 12 Nisan'da İngilizlerin Kars'ı işgali sonrası, İngiliz komutanlığı tarafından noktalandı.

Kağızman... Bazarcix... Digor

Kağızman'ı emekli öğretmen Yakup Karaağaç'tan dinliyoruz: "Kağızman ismi Kağuzan'dan gelmez. Buralarda Urartular, Fransızlar, Ruslar, Ermeniler, Molakanlar yaşamış. 1876-1877 Hicri Takvim'in 93. yılına geldiği için buna '93 harbi' denilmiştir. 93'te Ermeniler, Rusların 'kıskırtması'yla burayı işgal etmişti. Bundan dolayı, buradan 15 bin kişi Ağrı, Tokat, Eleşkirt, Amasya, Zile gibi yerlere göç etmişti. Kağızman daha kültürlü bir ilçe idi. Kürtlerle beraber yaşadık. Bir sorunumuz olmadı. 1980 öncesi TÖB-DER üyesiydim. O zamanlar insanlar daha çok okuyordu, daha bilinçliydi. 'Beraber yaşamak zorundayız' diyorduk. Anadilinde eğitimi savunuyorduk. Şu an Kürtçe eğitim serbest değil. Bilemiyorum, o da siyasetin işi. Ama çözümler gelir. Daha güzel olur. İnsanlara sevgiyle, güzellikle yaklaşılmalı. Her şey güzelliktedir. Barış içerisinde ekonomik sorunu da, istihdam sorunu da çözülebilir. İyi olur umarım."

Kürtçe adı Bazarcix'tır. Dağpınar beldesi, nüfus bakımından Kars'ın dört ilçesinden büyüktür. Kars'a bağlı ilçe nüfusları 3 binin altında. Dağpınar'ın nüfu-

Kars Kalesi

Mal Meydanı

Gagik Kilisesi

Kafkas Üniversitesi

su 3.200'dür. Bölgenin en yüksek yeridir ve kışları çok çetin geçer.

Kars'ın en önemli ilçesi Digor'u merak ediyorum. 2009 yılı verilerine göre Digor ilçesinin nüfusu köylerle birlikte 26.609'dur. Bunun 2.815'lik kısmı merkez ilçede yaşamaktadır. Digor'un tamamını Kürtler oluşturuyor. Digor halkı geleneklerine ve kimliklerine son derece bağlı. Bölgeye Kürt kültürü, gelenek ve görenekleriyle örf ve âdetleri hâkimdir.

Digor, ilçe merkezine yakın vadinin içinde üç kaya çıkıntısı üzerine kurulmuş. Hepsi kubbeli ve özenle kesme taştan yapılmış beş kilisesi varmış. Bunlar: Aziz Karapet, Meryem Ana (Surp Astvatsatzin), Aziz Stefanos, Aziz Krikor ve Aziz Sarkis kiliseleri imiş. Günümüzde sadece Aziz Sarkis Kilisesi kalmış. Digor'a adını veren Tekor Kilisesi'nin M.S. 480'li yıllarda yapıldığı söyleniyor. Kilisenin bugünkü kalıntıları, Digor çarşısına bakan bir yamaçtadır. 1912 yılına kadar sağlam kalan yapı, aynı yıldaki depremlerle ve definecilerin delik deşik ederek yıkıma uğrattığı fakir bir yapıya dönüşmüş. Bölgedeki tüm kiliselerin hatta Karabağ ve Ani'deki kiliselerin de Tekor Kilisesi'ne bağlı olduğu söyleniyor.

Mal Meydanı'nda atan nabız

Eğitim Sen Eski Şube Başkanı Ahmet Adıgüzel: *Kars'ta hayvan pazarına Mal Meydanı adı veriliyor. Ağzı laf yapan, her konuda konuşup görüş ileri süren ve boş zamanı bolca olan kesim Mal Meydanı'nın cambazlarıdır. Antep'te borsa ve sanayi alanında, Diyarbakır'da kahvelerde, Kars'ta ise Mal Meydanı'nda siyasetin nabızı saptanabilir. Gidişat, orada belirleniyor dersem abartı sayılmamın. Eskiden*

bir Azeri yirmi Kürt'ü kandırabiliyordu; şimdiyse, yirmi Azeri bir Kürtü kandıramıyor. Yakın zamanda siyasette özgürleşme sağlanıp alan genişledikçe, halkta bir siyasal bellek oluşmaktadır. Kendi başına hareket eden, kapris ve komplekse giren siyasetçilere sıcak bakılmıyor. Kürt siyasetinde iddiası olanlar, halk adamı/kadını olması gerekiyor. Genel duruma bakınca, bunun olmadığını görüyoruz.

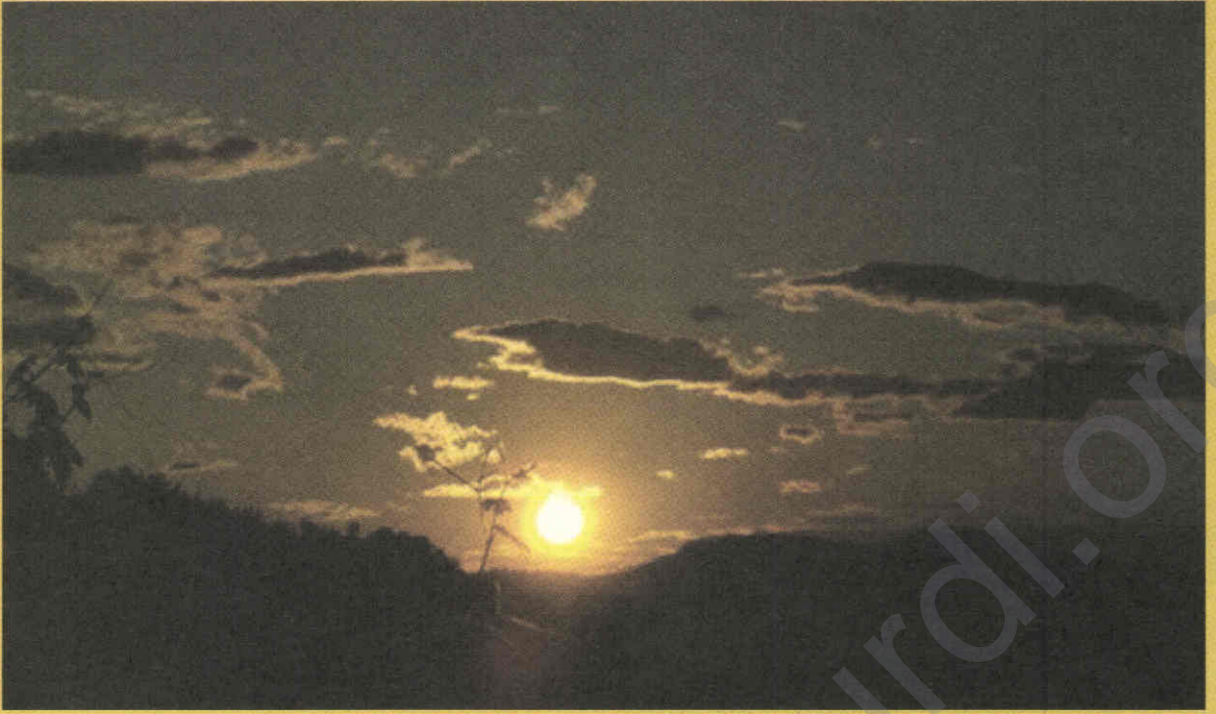
Tugay ve şehir mimarisi

Baro Başkanı Cevdet Ucungan: *Bizim Adliye binamız yok, Türkiye'deki en eski cezaevi Kars Cezaevi'dir (1918 tarihli). 21. yüzyıldayız ama Ortaçağ cezaevine sahibiz. Orada ısınma halen sobalarla yapılıyor. Kars'ta yatılan 10 gün, diğer şehirlerdeki cezaevlerinde yatılan 30 güne bedeldir.*

Kars'ın mimarisini etkileyen önemli hususlardan biri de askeriyenin kurulduğu yerdir. Şehrin ortasında bir tugay var. Askerî binaların hepsi tarihi yerlerdir. Avrupa'da eski tarihi şehirler yerinde durur, yeni yerleşim yerleri kurulur. Bizde bu olmamış.

Şehrin tarihi yok olur

Mimar Ali İhsan Alınak: *Şehirlerde kentsel dönüşüm mantığı üzerine gelişen, 'eskileri yıkalım, yerine yenisini yapalım' mantığı var. Bu ilk başta çok tutarlı gibi gözüküyor. Aslında tarihle ve kültürle olan bağın yok olması demektir. Şehrin kültürü ve tarihi yok ediliyor. Şehirlerin yoksul olmasının altında yatan temel sorun, ekonomik olarak kendini yenileyememesidir. Bir reddetme durumu var. Kars, kendi içinde çok büyük bir göç almadığı gibi, her gün nüfus kaybı yaşayan bir şehirdir. Köylerinden Kars'a gelen göç sayısı çok azdır. ❀*

GÜN DOĞUMUNDAN ÖNCESİ

BARIŞ AVŞAR

İstanbul Barosu bünyesinde staj eğitimi alan avukatlar için, dilinizdeki şapşallık tadı veren yerleri kaşıyan bir “yasak” getirildi kısa süre önce: Başörtüsü takarak derslere giremezsiniz! En küçük bir iktidara sahip olanın kendi borusunu öttürdüğü memleketti ya burası, yasaktı işte!!!

Bu duruma haklı olarak epeyce tepki verdi “muhafazakâr” basın. Ellerindeki büyük iktidar gücünü muhafaza edip geliştirme sevdasındaki o malum basın. İşte şimdi de İstanbul Barosu, “Mazlum Müslümanı” ezmeye çalışıyordu! Manşetlerde bu işin iş olmadığını söylerken ve söyletirken gayet “geniş”lerdi: Prof. Dr. Yücel Sayman’dan, İstanbul Barosu’nun son seçimlerinde Çağdaş Avukatlar Grubu’nun başkan adayı olan Av. Kemal Aytaç’tan, Çağdaş Hukukçular Derneği İstanbul Şube Başkanı Taylan Tanay’a kadar böyle bir icraatı eleştirmesi gayet doğal olan hukukçuların görüşlerine de bolca yer verdiler!

Mazlum Müslüman yoksa...

Peki ama “KCK operasyonları” adı altında tutuklanan avukatların durumuna ilişkin ne diyordu acaba Tanay, Aytaç ya da Sayman? Yok! Öyle bir

gündem de yok ki zaten! “Mazlum Müslüman” yoksa haksızlık da yoktur ortada. Dolayısıyla öyle bir haber de yoktur. Ne var peki? Tutuklanan terör yandaşları var bir kısım, o da normal yani, “terörle mücadele koşulları”nda terörist avukatsa da, gazeteciye de, öğrenciyse de topla gitsin! Siz bu Büşra Ersanlı’nın gençliğini bilmezsiniz!

Tüm bunlara kestirmeden ve alaturka haliyle “Faydacılık” denir mi?

Eh buna da denmezse neye denir!

Bu faydacılık tepki görmeli mi peki? O gazetelere inanan, alan, okuyan, gören, duyan birileri, “Yahu siz bu Yücel Sayman denilen adamdan yıllardır, sivil siyasete asker müdahalelerine, başörtüsü yasaklarına, yanlış işleyen hukuk düzenine karşı gayet güzel demeçler alırsınız. O adam da ‘bizden’ değil ama aklı başında laflar eder hep. Ki zaten siz de sormaya devam ediyorsunuz. Ancak bir de şu Kürtlerin derdini bir sorun bakalım, ne diyor o işler için?” diye soruyor mu, en azından düşünüyor mu böyle bir şey? Bilemiyoruz... Bildiğimiz bir genel rota var: Bizden olmayan bizi savunduğunda bizdendir! Peki tüm, Zaman, Türkiye, Yeni Şafak, Vakit okurları için bu böyle mi? Olmasa keşke!

Kürtlere bütün haklarını vereceğiz... Dermişim!

İsviçre'nin Cumhurbaşkanı Micheline Calmy-Rey ve Cumhurbaşkanı Gül, düşman mı çatlattı ne oldu şimdi?

“Bizim, artık bütün güvenlik birimleri ile daha koordineli yürüttüğümüz terörle mücadele” (Açılımdan Sorumlu Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay böyle söyledi geçenlerde, ordudaki üst düzey tutuklamaların terörle mücadelede başarının yolunu açtığını ima ederek) bütün bu avukatların, gazetecilerin, akademisyenlerin, “yolunu şaşmış” birtakım Türklerin ve elbet Kürtlerin içeri tıklması ile zirve yapıyordu. Bu kadar açık bir gerçek için sağdan soldan görüş almaya gerek mi vardı?!

Yunanistan'dan Türkiye'ye bir “şer odağı”

Bu öyle bir kafa ki, bir dönem sadece Kürde karşı savaş için örgütlenmiş kontrgerillanın bugün tasfiye edilmiş düşkün kanadını, “*terörün gizli işbirlikçisi*”, “*suç ortağı*” ilan ediyor. Bazen ima ediyor bunu Beşir Atalay gibi, bazen de apaçık. O arada bir gün eski başbakan Mesut Yılmaz Birgün'e, “*Yunanistan'daki ormanları yakıtılarak misilleme yaptırıldığını*” söyleyivermesin mi! Türkiye'de ormanları yakıp kül eden PKK'nın, Yunanistan'daki ormanları yakıp kül eden “Ergenekon”la tahayyül ötesi suç ortaklığı! Olsun olsun, olmuştur evet o da olmuştur. 10 yılda birbirinden farklı 10 fantastik evren yarattık en baştan hey yüce Allah'ım!

Tarihi ve bugünü bunca eğip büküp çarpıtan bir mesai içindeyken hükümet, bu “Gobelsgillere” oy veren yüzde 50'ye ne diyoruz? Yalanın cüreti büyüdüğü, etkisi de mi büyüyor? O zaman bu “doğal sonuç” mu? Memleket, Truman Şov filmindeki Jim Carrey gibi ortalıkta “bir pislik” olduğunu belli belirsiz sezerek geziyor bütün gün sokakta. Ama Truman'dan “farklı ve fazla” olarak bir de akşam gidip televizyonda izliyor halinin vahametini.

İsviçre, Ermeni soykırımını daha önce kabul etmişti ama Ermeni soykırımını inkâr edenlere ceza verilmesini öneren yasayı reddetti. O zaman İsviçre candır ciğerdir yahu, gelsin Dışişleri Bakanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı olan o Liza Minnelli kılıklı kadıncağz, Çankaya'da ağırlarız! (O da iyiymiş bu arada hem cumhurbaşkanı hem başbakan olunan bir model de var mıydı acaba sizde sayın Avrupa? Biz bu ara bağırsak falan derken bu işlerde biraz düğüm olduk dal)

Artık kısaca “Sefiller” olarak andığımız, ismi lazım olmayan birtakım Fransızlar uzak dursun ama bak. Ve fakat yatırımcı olanları Türkiye'ye gelip yatırım yapabilir, Zafer Çağlayan izin verdi!

Vermeme ihtimali de var mıydı?

Türkiyelilerin hayatla zorlu imtihanı

İran'ın Hürmüz Körfezi'nde tatbikat yapmasına, Irak'ın ABD gider gitmez bölünme havasına girmesine, Suriye'nin ince ince işlediği kriz politikalarına... Bir dakika bir dakika! Bunlar burada bir “*Şii şer eksen*” mi kuruyor be yoksa! O zamanaaaaan ver elini Malatya Kürecik'te dev prodüksiyon: Şiilere karşı bir ABD üssü!

Ayşe, tatilde sıcaktan fenalık geçiriyor olmalı!

Ve nihayet sahne alıyor Bülent Arınç: “*Kürtlere tüm haklarını vereceğiz!*”

Ama önce iyice bir silkeleyip ne hakları varmış anlayamaz hale getireceğiz! Öyle mi?

Hayat, tüm bunlarla yaşamak zorunda olan bir Türkiyeli için yeterince zor değilmiş gibi, bir de bazılarımız mahpus damına, bazılarımız enkaz altına yuvarlanıveriyoruz. Ya da bazılarımız oralara hemen bu kadar kolaycacık yuvarlanabildiği için hayat Türkiyelileri bunlarla ve daha nice belalarla sınanarak yaşamak zorunda bırakıyor!

Olsun ama ufuktan illa ki bir güneş doğuyor!

Hangi yılın güneşi olduğu önemli değil, her yılı tüketip eskiten aynı güneş sonuçta! Her defasında doğan gün yeni! Mazlumun, ezilenin, yok sayılanın üzerine de ayırım yapmadan doğuyor üstelik. Kitaptaki en büyük günahı göz göre göre işleyerek inanç satanlar gibi değil güneş.

Lan dur! Zerdüş müdür nedir yahu bu güneş!?

Siz bu güneşin gençliğini de bilir misiniz sayın Bakan? ☀

Fotoğraflar: Hismettin Balıç

SEVGİ EVLERİNDE TIRŞİK PİŞER Mİ?

MÜGE TUZCUOĞLU

Devlet babamız, düşündü taşındı, en sonunda mendil satmak, cam silmek ve taş atmak vesilesiyle sokakta olan çocuklara yönelik nasıl bir önlem alacağını buldu! Bu yöntemin, Diyarbakır'daki devleti temsil eden bir zat tarafından keşfedilmesi, tabii ki işi ilginç kılıyor. Herhangi bir sorumsuz babanın, çocuğunun ayakkabı numarasını bilmeyerek aldığı üç numara küçük ayakkabıya, zavallı çocuğun ayaklarını sığdırmaya çalışmasındaki hayal kırıklığından çok daha öte bir durum tabii bu. "Katilin hiç mi suçu yok?" diye adama sorduracak cinsten; çocukların neden sokakta olduğuna dair hiçbir izah barındırmayan, çocuğa yönelik sorumluluğun kimde olduğunu hiç sorgulamayan ve ona hiç danışılmadan; devleti pirüpak için içinden sıyrarak ortaya atılan bir laf işte!

Akademik olarak işi temellendirmeye uğraşmak akıllara ziyan olur! Politik olarak baksan; hangi siyasi argümanları kullanacaksın, o da boş! İşin toplumsal ayağına insan; toplum ile devletimiz arasındaki uçurum çoktaan derinleşmişti!

En iyisi; hikâyeye en başından başlamak...

Ne buyurmuştu Diyarbakır Valisi: "Her ne kadar sosyologlarla, psikologlarla, rehber öğretmenlerle bu konuda çalışma yürütsek de, Diyarbakır'da taş ve molotof atan, refüjlerde mendil, su satan çocukları görüyoruz. Demek ki sosyal tedbirlere ilaveten, kanuni maddeleri de çalıştırmamız gerekiyor. İkaz, eğitim ve cezalara rağmen aileler çocuklarına sahip çıkmıyorsa sosyal devlet olarak biz bu çocukları mahkeme kararıyla ailelerinden alıp Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme kurumu bünyesindeki 6-7 kişilik Sevgi Evleri'ne yerleştireceğiz. Amacımız aileleri cezalandırmak değil; çocukları, suç ve istismardan uzaklaştırmak."

Mevzuat hazretleri ne demiş?

Peki nedir bu "Sevgi Evleri"? Kimler yaşar? Neden kurulmuştur? Resmî internet sitesinde, sevgi evlerinin kuruluş gerekçesine dair şu naçizane tespit yapılmış: "Toplumumuzun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısındaki değişim süre-

cine (son yıllarda yaşanan gelir dağılımındaki dengesizlik, işsizlik oranının artması, köyden kente göçle birlikte sosyal ve ekonomik sorunlarda artış) paralel korunmaya muhtaç çocuk sayısında artış, ülkemizde korunmaya muhtaç çocuklara verilen en yaygın hizmet modelimiz olan kurum bakımı hizmetinin tekrar yapılandırılması ihtiyacını beraberinde getirmiştir.” Yani en azından, bu sürecin ne kadar zorunlu ve devlet eliyle yapıldığı kabul edilmese de, bir göç ve ekonomik dengesizlik olduğu kabul ediliyor. Bu işin, ihtiyaçtan önce, Avrupa Birliği süreci nedeniyle geliştirildiği metinde de açıkça ifade edilirken, bu evlerin amacı *“korunmaya muhtaç çocuklar alanında halen hizmet verdiğimiz toplu yaşanan kuruluşlar yerine çocuk evi adı altında en çok 6-8 çocuğun barınıp yaşamlarını sürdürebileceği, temel gereksinimlerinin karşılanabileceği, toplu yaşamın getirdiği olumsuzlukları yaşamadan çocukların kendine güvenli, geleceğe güvenle bakabilen, kendisini buna azami düzeyde hazırlayan ve gelecek kaygısını en aza indirmiş, arkadaşlık, komşuluk ve mahalle gibi kavramları doyasıya yaşayarak öğrenebilecek, toplumla iç içe ve toplumun gerçeklerini bilerek ayakları üstüne basabilen bir gençlik yetiştirmek”* olarak açıklanıyor.

“Çocuğun yüksek yararı açısından gerekli olan” bu evlerin yapısı da *“her ilin sosyal-kültürel ve fiziksel yapısı, çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde, tercihen il merkezinde, okullara ve hastanelere yakın bağış olarak alınan ve özellikle lojman olarak kullanılan apartman dairesi veya müstakil dairelerde 0-18 yaş grubu 6-8 çocuğun bir ev ortamı yaratılarak korunma ve bakım altına alınan çocukların bedensel ve psiko-sosyal gelişimlerinin, eğitimlerinin ve bir meslek sahibi olarak topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerini sağlayan”* evler şeklinde tarif ediliyor.

Sormazlar mı adama...

Eveeeeet! Şimdi, bu tarif üzerinden gelelim Diyarbakırlı yaramaz çocuklarımıza ve sevgi pıtırıcı evlere! Her ilin sosyal-kültürel ve fiziksel yapısına dikkat çekilmesi, ülkemizde yürütülen demokrasi mücadelesinin birincil taleplerinden biridir. Ama ben yine de insafılı davranarak; çocukların büyüdükları sosyal-kültürel-fiziksel ortamları gereği, *“Peki bu evlerde Kürtçe konuşulacak mı? Kürt tarihi öğretilen mi?”* gibi hele hele *“Tırşik pişirilecek mi?”* gibi devletimizi zora sokacak sorular sormayacağım.

Ancak evlerin bağış olarak alınması ilginç... Lojmanların tercih edilecek olması da... İster misiniz, “taş atan çocukların” şansına, polis-asker lojmanları denk düşünün!

Neyse, bu komplo teorilerini(!) de geçelim. Çocuklar için devlet babamızın bu kadar ürettiği amaçlar, hedefler, yapılar, açıklamalar içinde ne tırşığın pişirilip pişirilmeyecek olması, ne de polis lojmanlarında hangi taşların yerinden oynayacağı değil, devletin çocuklarımıza, *“korunma ve bakım altına alınan çocukların bedensel ve psiko-sosyal gelişimlerinin, eğitimlerinin ve bir meslek sahibi olarak topluma yararlı kişiler”* olarak bakmasıdır.

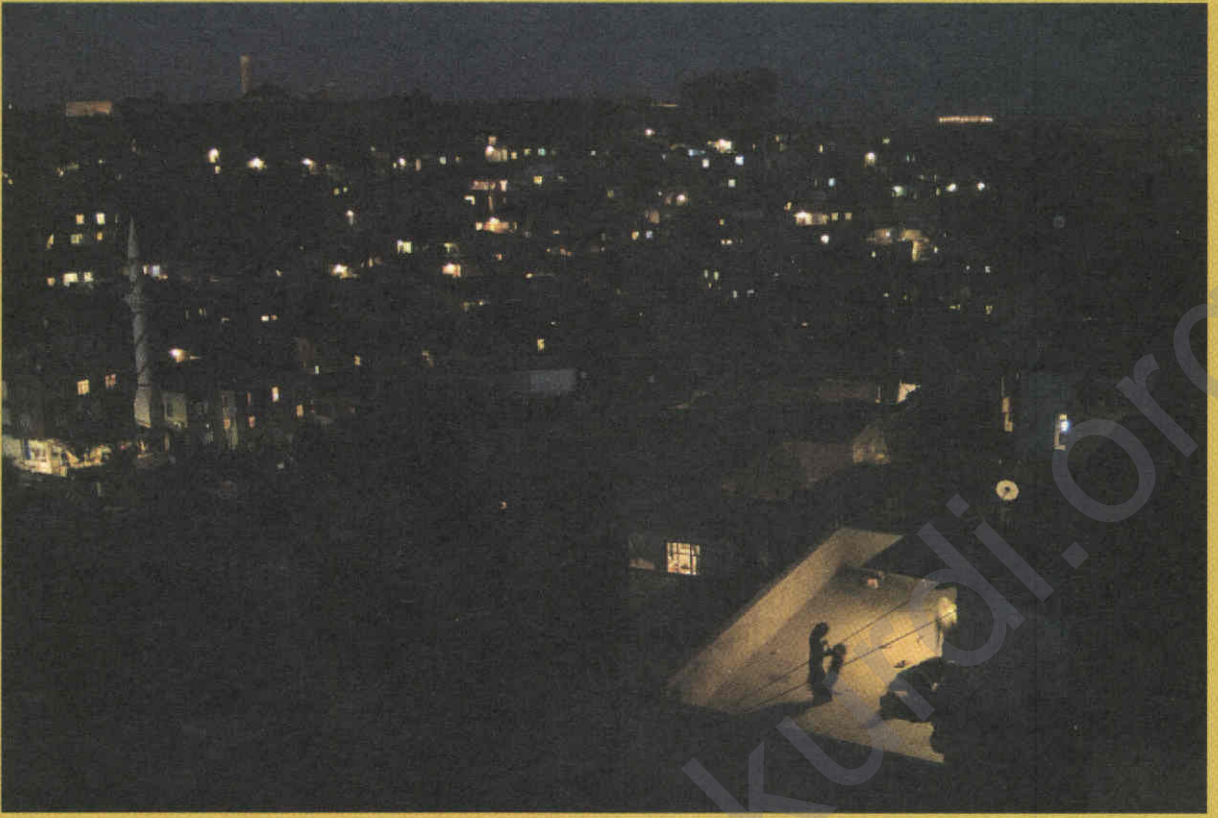
Yazının başına dönelim, sormazlar mı adama: *“Kim bozdu bu çocukların, bedensel ve psiko-sosyal gelişimlerini? Eğitimlerinden ve meslek sahibi olmalarına engel kimdir? Topluma yararlı mıdır? Yararsızlarsa kim bu sonuca yol açmıştır?..”*

Keşke bu açıklamayı yapan devlet görevlisi, bir gün, *“Bu çocuklara ne yapsak ne etsek”* diye düşünmekten vazgeçip, sokaklardaki çocuklara bir sorsa, *“Topluma niye zarar veriyorsun oglim?”* diye...

Sanırım, devlet ve toplum arasındaki uçurumun temel nedeni de bu! Kendi katından üretilen çözümler, nedenini ortadan kaldırmadan ileri sürülen fikirler... Bunlar tabii ki bilinçli ve politik açıklamalar. Ancak Diyarbakır’da, bu tezadı, bu çelişkiyi görmeden, çocuklara yeni evler sunmak ne kadar yeni bir acı!

Amedli çocuğun belleği

Köyden kente göçün ve eğer bu Diyarbakır’daki gibi zorunlu bir göç ise; yarattığı toplumsal tahribatları hesaba katmadan, ne kadar anlayabiliriz ki buradaki çocukları! Çocuklar, göç ile en başından aidiyet konusunda sorun yaşamaktalar ve bu aidiyetsizlik hissi, çocukların sokakları işgal ederek, *“burası bizim mahallemiz, bizim*

sokağımız” özgüvenini yaratma çabasını sosyal bilimler çoktan masaya koymuştu. Diyarbakır Valisine hatırlatılır.

Devleti, çocukları ailelerinden kopartma noktasına getiren ekonomik sorunlar da bu göç sürecinden başka bir şey değil. Üzerine bir de hiçbir üretim alanının yaratılmaması eklenince, köylerinde zenginlik yaşayan ailelerin, kentin yoksulları olması kaçınılmaz olmuyor mu? Kürt illerindeki kent yoksulluğuna dair de sosyal bilimcilerden politikacılara kadar söylenmeyen söz kalmadı, diyelim. Diyelim de; Diyarbakır'ın Valisi'nin bundan da mı haberi yok?

Diyarbakır sokaklarındaki bütün çocuklar, kendilerine, anne-babalarına, atalarına, dedelerine ne yaşatılmışsa bütün belleğe sahipler. Kim onların yanında, kim karşındaysa hepsinden haberdarlar. Ancak ailenin bu aktarımına gerek kalmadan, sokakta, okulda, gittikleri neresi varsa, tüm güçleri tanıyarak büyüyorlar.

Göç ve ekonomik yetersizlik konusunda, bedensel ve psiko-sosyal gelişim konusunda bir sorun olduğunu kabul ettik. Devletimizin, o çocukların annelerini sosyal yardımlaşma kuyruklarına mahkûm ettiğini unutalım! Babalarını köyden göç ettirirken öldürdüğünü unutalım! Veya babalarının, ağabeylerinin cezaevlerinde olduğunu da unutalım! Hadi,

çocukların da söz hakkı olduğunu ve bu hak için kendilerini görünür kılma çabasını da unutalım!

Daha alt alta yazılabilecek bir sürü nedeni diyelim ki unuttuk! Ne olacak? Sonrasında ne olacak? Çocukların gelişim bozukluğuna neden olan ailesinden de koparttınız diyelim, e sonra?

Maksat, tırşikçi üretmek!

Sokak çocukları için yüzlerce proje yaptınız, n'oldu? Buna benzer iyi niyetli çalışmalara sözümüz yok, ama sorunun temelini inmeyen devletin kurumlarının önündeki çöplüklerden kâğıt toplayan çocukların sayısı çoğalmadı mı?

Bu sefer ellerinden gelen tek iş olan taş atma-ya başvurular. Cezaevine tıktınız. Ne oldu?

Bu da çözülmedi.

Keşke tek sorunumuz, çocuklarını ellerinden alacağınız aileler olsaydı be Diyarbakır Valisi? Keşke valiler, bu işe hiç karışmasaydı da, çocukların “birlik ve bütünlüklerini” bozan çocuklarını canlarından yaratan aileler olsaydı. İnanın, Diyarbakır'daki bütün aileler, çocukları için kendilerini feda ederdi! Çöp toplamaktan, mendil satmaktan veya cezaevlerinden ve toprak altından kurtarmak için...

Çocuklar, tırşik pişsin istiyorlar, tırşikçi üresin değil! ❁

XAÇEPIRS

Pirtûkek kesê di wênayê de		Eyşe ... (Hunermendek)		Kovarek kurdî		Ji 12 mehan pêk tê		Cîgir, dewsgîr
Fikr		Bîz, îştêh		Sembola Azotê		Navekî jinan		
						Goştê ne pijyayî		
	4					Paqij		
Xwarina sereke				Karkerê das û tirpanê				5
Cejn								
			Bi soranî dem Jêderk, cihê maden jê dertê				Notayek	
	1							
Tîpa yekem		Sembola Potasyum		Heywanek				
Kurteya Kukurtê		Nîspet		Alim				
	Sir					Çemekî navdar		
	Temar, kok					Ne germ		3
... Jiyan (Wêne)								
Rengek								
			Bersiva neyênî					
Reben, belengaz			2					

Amadekar: Rêbiwar Pîremêrd
E-mail: piremerd@yahoo.com

ŞİFREYA
VEŞARÎ

1

2

3

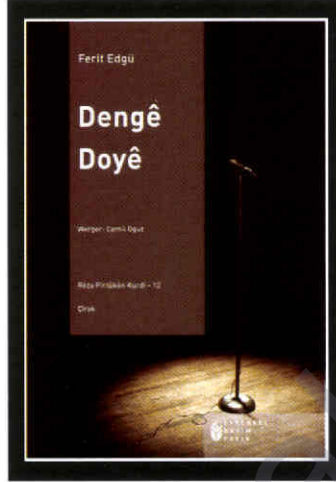
4

5

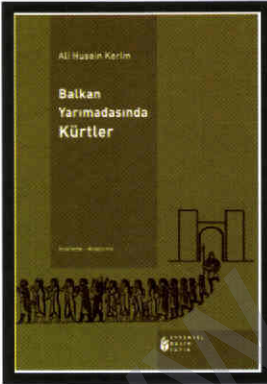
Pirtûkên Nû

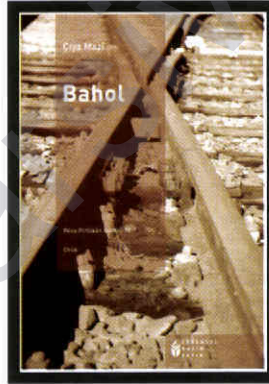
EVRENSEL BASIM YAYIN

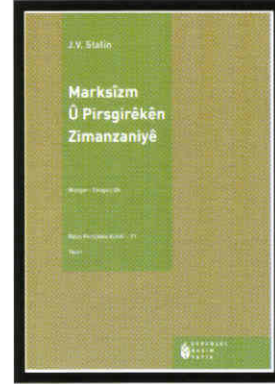
Ferid Edgü
Dengê Doyê
Werger: Cemil Oguz
Çîrok
13,5 x 19,5 cm

Ali Husein Kerim
**Balkan Yarım Adasında
KÜRTLER**
İnceleme
13,5 x 19,5 cm

Çiya Mazî
Bahol
Çîrok
13,5 x 19,5 cm

J.V. Stalin
**Marksîzm û Pirsgrîkên
Zimanzaniyê**
Teori
13,5 x 19,5 cm

EVRENSEL BASIM YAYIN

Leyla Zana: "Kürtler kendi kaderlerini kendileri tayin etmeli, özerklik yetmez" dedi.

hincesu@hotmail.com

ISSN 1305-4775-16

